Directa

Octubre 2026
#604
5 €

Inspeccions mèdiques sense pacients a la vista

EDITA
La Directa SCCL
Riera d'Escuder, 38, nau 1, planta 1
08028 Barcelona
Tel.: 935 270 982
Mòbil: 661 493 117
directa@directa.cat
directa.cat
Dipòsit legal: B 16982-2016
ISSN 3081-4634
ISSN edició impresa 3081-4626

La *Directa* s'imprimeix a Lerigraf SL,
C. de la Premsa, 2, Alcoletge, Lleida.

Aquesta publicació intenta escriure
amb un llenguatge no racista, no sexista
i no androcèntric.

La *Directa* no comparteix necessàriament les
idees expressades als articles d'opinió.

La *Directa* és una publicació associada a l'APPEC.

appec
editors de revistes i digitals

La *Directa* ha rebut enguany una subvenció de la Generalitat de Catalunya, que representa menys d'un 5 % del pressupost de la cooperativa.

Amb el suport de:
Generalitat de Catalunya

General:
directa@directa.cat
Redacció Catalunya
redaccio@directa.cat
Redacció País Valencià
paisvalencia@directa.cat

Edició
Eloi Latorre
Correcció
Miriam Tijani
Coordinació web
Gemma Garcia, Jesús Rodríguez,
Laia Gordi, Txell Rigol i
Albert Alexandre
Coordinació País Valencià
Laia Gordi
Administració i subscripcions
Jordi Vilaró Donat
Coordinació de fotografia
Victor Serri i Joanna Chichelnitzky
Coordinació d'art
Pau Fabregat
Comunicació
Carla Benito
Xarxes socials
Anaïs Borràs
Publicitat i distribució
Míriam Blàzquez
Coordinació d'audiovisuals
Marta Pérez

Coordinacions de la revista:
Sota focus
Jesús Rodríguez
Sobiranies
Guillem Martí i Tere Albero
Fórmules
Txell Rigol i Pau Fabregat
Decreixement
Txell Rigol
Indirecta
Mariana Cantero
Vincles
Laia Gordi
Rebost
Giuseppe Savino, Sara Romero,
Jordi Garcia i Marta Navarro
La central
Victor Serri
Internacional
Albert Alexandre, Oriol Andrés,
Berta Camprubí i Joan Mas
L'entrevista
Gemma Garcia i Giuseppe Savino
Ideari
Adrián Crespo, Anaïs Borràs
i Eloi Latorre
Imperdibles
Eloi Latorre
De memòria
Júlia Mas i Eloi Latorre
Pensament
Adrián Crespo i Anaïs Borràs
Accents
Jesús Rodríguez
Caplletra
Miriam Tijani
L'espina
Pau Fabregat

Hi han col·laborat:

Portada:
Joanna Chitchelnitzky
Pau Fabregat

Textos:
Meritxell Rigol
Marina Segura
Elies Boscà
Nil Salvat
Ivette Casadevall Cufí
Geo Saura
Lucas Guerra
Giuseppe Savino
Anna Adrià
Octavi Alfonso Rojas Ortega
Anaïs Borràs
Aitziber Jimenez de Aberasturi
Sophie Breuls de Tiecken Cobo
Roger Costa Puyal
Laura del Vecchio Lança
Iolanda Maurici Jareño
Manuel Delgado
Daniel Ruiz-Trillo

Fotografies:
Joanna Chitchelnitzky
Anna Celma
Alberto Garsan
Mathías Rodríguez
Lucas Guerra
Elena Gavaldà
Roser Riera

Il·lustracions:
Vane Julian
Arnal Ballester
Borja Lozano
Patricia Cornellana
Jaume Vadell
Parados de Mente
Laura Morillo
Lope

Infografies:
Pau Fabregat
Gil Serrat

El nostre món

Cuba, el Kurdistan, el Nepal, el Marroc, Alemanya, l'Estat francès, Veneçuela, Palestina, Colòmbia, l'Afganistan, els Estats Units, l'Iran... La tromba informativa internacional no dona treva. Quan no és un desastre climàtic és una massacre i quan no un genocidi o l'ascens de l'extrema dreta. La sobreexposició davant d'un món fosc ens porta a la paràlisi.
A la *Directa* mai no hem renunciat a informar d'allò que passa més enllà dels Països Catalans. I continuem decidides a fer-ho, tot i les enormes dificultats que això comporta, les mancances que sovint tenim, i les autoexigències que ens imposem: fer-ho en català, donant preeminència a les lluites socials articulades amb altres llengües i sempre recordant l'herència colonial i els motius i les conseqüències de l'impacte extractivista.
Per què, en un món on el soroll és norma i vol ser informació, la nostra mirada pot ser una petita i modesta escletxa des de la qual entendre i comprendre'l una mica més, un indret des d'on defugir les grans narratives que la premsa internacional imposa des dels despatxos dels diplomàtics, els fòrums empresarials i els alts comandaments militars.
Des dels seus orígens, la *Directa* ha apostat pel periodisme internacional continuarà invertint-hi esforços.
Per què en un moment en què el món sembla esfondrar-se hem de continuar cercant aquells territoris on hi ha esperança i visibilitzant aquells on cal que n'hi hagi.

Coordinació de la secció "Internacional"

Augmenten les altes mèdiques sense aval de l'atenció primària

Les ordres de tornada immediata a la feina que, a proposta de les mútues, emet l'ICAM, l'organisme d'inspecció mèdica del Departament de Salut, pràcticament s'han duplicat en tres anys a Catalunya

TEXT: **MERITXELL RIGOL**
IMATGE GRÀFICA: :**JOANNA CHICHELNITZKY I PAU FABREGAT**

Ariadna –nom fictici a petició del testimoni– ha tornat a la feina per recomanació de la metgessa de capçalera. No perquè la doctora detecti que es troba millor que en el moment de prescriure-li la baixa laboral, fa deu mesos, sinó per evitar arribar a l'any amb aquesta situació i que la pacient quedi vinculada a la inspecció mèdica del Departament de Salut, l'Institut Català d'Avaluacions Mèdiques (ICAM). Es tracta de l'organisme que, entre les seves funcions, té l'encàrrec de garantir l'ús correcte de les incapacitats laborals, tant les temporals –baixes mèdiques– com les permanents –casos en què no s'albira una recuperació per reincorporar-se a treballar un cop superat el temps màxim de baixa. L'experiència de la metgessa és que les avaluacions que l'ICAM fa de persones –molt majoritàriament dones– afectades per fibromiàlgia, com Ariadna, acaben sempre igual: alta per inspecció.

Això implica no poder tornar-li a prescriure una baixa durant sis mesos sense l'autorització de l'ICAM, cosa que resulta molt difícil d'aconseguir. L'organisme, davant els casos de fibromiàlgia, sol esgrimir que el dolor no és objectivable. Per norma, els informes d'especialistes en la malaltia –amb divuit unitats als hospitals públics del país– que assenyalen limitacions en la vida diària de moltes afectades, no troben una translació dins dels paràmetres d'avaluació de l'ICAM, malgrat ser sota el mateix paraigua de responsabilitat pública. Els xocs a l'hora de valorar si una persona està o no en condicions de treballar tenen en la fibromiàlgia un exemple recurrent, però no pas l'únic.

A diferència d'altres territoris de l'Estat espanyol, Catalunya té delegada la gestió i control de les incapacitats laborals a un cos de personal mèdic inspector propi de la Conselleria de Salut. Ara bé, el criteri, més que propi, podem dir que és assumit, perquè aplica el que ha acordat amb l'administració de l'Estat, concretament, amb l'Institut Nacional de la Seguretat Social (INSS). La inspecció mèdica de l'ICAM desenvolupa la seva activitat sota un conveni que fa més de vint anys que la Generalitat renova, i que és l'eina principal amb què la Seguretat Social busca incentivar el compliment d'actuacions de gestió i control de les baixes i d'uns objectius d'estalvi. En funció del grau de compliment anual, es tradueix en més o menys recursos, que la Generalitat ingressa. Un indicador de seguiment del conveni és el cost per persona afiliada, que ha de ser menor any rere any per satisfer l'acord entre les dues administracions, cosa que demana reduir l'abast de les baixes.

Si bé el conveni entre la Generalitat i l'Estat pel control de les incapacitats temporals no fixa directament objectius sobre les incapacitats permanents, s'ha de tenir present que les baixes de llarga durada són la porta d'arribada més habitual a la valoració d'una incapacitat permanent. Si una part d'aquestes s'han convertit en altes abans d'hora, cauen de damunt la taula un gruix de pensions potencials. De 2022 a 2025, els casos en què l'ICAM s'ha mostrat favorable a reconèixer una incapacitat permanent, en els controls de persones amb baixes superiors a un any, ha caigut deu punts percentuals.

BIAIX DE GÈNERE I DE CLASSE

L'advocat del Col·lectiu Ronda Àlex Tisminetzky descriu que els incentius que l'administració catalana pot ingressar seguint les indicacions de l'INSS és el que explica trobar valoracions clíniques que, segons el lletrat laboralista, mostren una "contradicció d'interessos: per una banda, economicistes i, per l'altra, assistencials". En repassar casos que habitualment obtenen un dictamen de l'ICAM desfavorable a la incapacitat laboral i que, en canvi, per via judicial, sovint són reconeguts, l'advocat destaca les síndromes de sensibilització central (fibromiàlgia, fatiga crònica i síndrome de sensibilització central, totes altament feminitzades), patologies psiquiàtriques i osteomusculars (també amb incidència superior entre les dones) i lesions causades en la rehabilitació de càncers. "De totes les resolucions denegatòries i de retirada d'incapacitats, només una part aniran a judici, així que aconsegueixen deixar d'abonar pensions", sintetitza Tisminetzky. Considera que els criteris que per conveni aplica l'ICAM són "excessivament restrictius" des de la perspectiva de protegir la salut de la població treballadora i denuncia que comporten "altes injustificades" amb una "forta afectació de gènere i classe". En les respostes a peticions d'informació pública sobre les valoracions de les incapacitats laborals, la direcció responsable de l'ICAM fa constar que no recull les dades sol·licitades desagregades per gènere. Tampoc per professió o sector laboral.

La Plataforma d'Afectades per l'ICAM i l'INSS (PAICAM) fa una dècada que va començar a assenyalar públicament la distància entre l'orientació de molts dels dictàmens preceptius de l'ICAM –enviats a l'Institut Nacional de la Seguretat Social, l'organisme estatal que resol els expedients i formalment dicta l'aprovació o denegació administrativa de les incapacitats– i el criteri de l'atenció primària i d'especialistes de la sanitat pública sobre la capacitat d'una persona per mantenir-se activa al mercat laboral. Segons la plataforma, és un pa de cada dia que fa anys que dura i que, a

El 2025, la Sindicatura de Greuges de Catalunya va rebre 120 queixes sobre el funcionament de l'ICAM. Fa tres anys, n'eren 16 i enguany ja n'ha rebut 94, un volum que la institució reconeix que no és gens habitual sobre un mateix organisme

més de desembocar en milers de litigis, darrerament ha guanyat molt de pes al síndic de greuges de Catalunya. El 2025, l'organisme de defensa de les persones va rebre 120 queixes sobre el funcionament de l'ICAM (tres anys enrere, n'eren 16) i en la primera meitat d'enguany ja n'ha rebut 94. Fonts de la institució destaquen que aquest volum d'alertes en relació amb un mateix organisme no és habitual, i encara menys tenint en compte que només un segment de la població té contacte amb el tribunal mèdic. Per això el síndic està recollint informació del Departament de Salut i assegura que li emetrà recomanacions correctores.

Arran del diagnòstic que ha fet fins ara, l'òrgan defensor de les persones observa que el control de les incapacitats laborals és una competència "mal resolta": "És un model híbrid, en un territori ambigu amb els convenis que s'han fet, i que genera incomoditat i malestar als mateixos professionals", exposen fonts del síndic de greuges, que destaquen que els criteris que dona l'INSS "per considerar què és motiu d'incapacitat i què no ho és no necessàriament són els criteris que hauria de tenir el Departament de Salut". Alhora, observen que "sistemàticament" impliquin que "hi ha col·lectius als quals no se'ls reconeix la seva situació". La Conselleria de Salut manté que els objectius del conveni amb l'INSS no condicionen la pràctica avaluadora del personal mèdic de l'ICAM. El departament assegura que les decisions es basen en l'avaluació de les limitacions funcionals i la seva repercussió sobre les tasques concretes de la professió habitual de la persona afectada i que, "per aquest motiu, no és possible extreure conclusions generals a partir de casos particulars ni establir valoracions globals sobre suposats criteris restrictius". L'objectiu "no és reduir o incrementar el nombre de baixes", expliquen fonts de la Conselleria, sinó assegurar "tant la protecció de les persones treballadores com la correcta gestió dels recursos públics fomentant el bon ús de les prestacions".

Ariadna, amb un fort dolor ocular i cefalees disparades en el darrer any, ha assumit tornar a la feina tot i que no pot mirar de manera sostinguda una pantalla, que és la seva eina de treball principal. "Moltes malaltes estem afectades per l'ICAM sense haver-hi ni arribat a passar, perquè interioritzem què suposa i això ens fa autolimitar-nos en el dret a optar a la incapacitat; imagino que és el que busquen", critica. Fa molts anys que se sobreposa a les manifestacions de la patologia, però aquest cop diu que no sap com s'ho farà per continuar treballant. Des de la Fundació 12 de Maig, dedicada a la millora de l'atenció social i sanitària de la fibromiàlgia, la síndrome de fatiga crònica i la sensibilitat química múltiple, denuncien que sovint els arriben casos que posen damunt la taula unes avaluacions del tribunal mèdic "mancades de rigor".

Jordi Mestres, vicepresident de la CAMFIC, exposa que el personal avaluador de l'ICAM es basa en uns criteris de dany corporal, alhora que defensa que "en salut, dos més dos no sempre és quatre: no tot és objectivable". Per entendre la distància entre el parer dels facultatius de l'atenció primària –que valoren l'estat de salut de la persona de manera global– i el de la inspecció mèdica –que se centra a valorar les facultats per executar una ►

► activitat laboral concreta–, Mestres recorda que la gestió de les incapacitats laborals "va més enllà del que és mèdic: té un impacte econòmic i moltes empreses es queixen de les dificultats per cobrir el personal de baixa".

El síndic de greuges, en el darrer informe que ha presentat al Parlament de Catalunya, exposa la necessitat que el personal avaluador examini la informació de les pacients en situació d'incapacitat laboral "sense deixar de banda cap informe" i, també, que tingui la formació "suficient i actualitzada" sobre els procediments mèdics a avaluar per tal que les seves decisions estiguin "convenientment fonamentades". De les reclamacions relatives a l'ICAM damunt la taula, hi ha casos de retards en les valoracions, de desajustos entre la informació que la pacient rep al CAP i la tramitació efectiva de la baixa –cosa que ha comportat acomiadaments– i de desacord amb els dictàmens. "La idea de 'com pot ser que decideixin que torni a la feina quan ni m'han vist' és bastant recurrent; la gent no entén que, per fer la seva actuació, no sigui imprescindible que l'ICAM visiti les persones", expliquen fonts del síndic.

VISITAR EXPEDIENTS PER "FOMENTAR L'EFICIÈNCIA"

La Conselleria informa a través del Canal Salut que, en una cita d'avaluació mèdica, l'ICAM pot confirmar la continuació de la baixa, demanar informes mèdics complementaris, proposar el reconeixement d'una incapacitat permanent, detectar malalties o accidents relacionats amb el treball o determinar l'alta mèdica, que implica reincorporar-se al lloc de feina el següent dia hàbil.

Rosa –que demana no fer constar el seu nom complet– no va tenir cita amb l'ICAM, però sí que va rebre'n l'alta. Feia dos anys que li havien reconegut una incapacitat permanent arran de les conseqüències del trastorn bipolar. El motiu esgrimit per haver proposat retirar-li és haver llegit en un informe que la pacient havia començat a fer esport. Una pràctica que, de fet, havia incorporat per recomanació mèdica. Des de la Direcció d'Ordenació i Regulació Sanitària del govern català, en resposta a una sol·licitud d'informació pública, indiquen que la valoració no presencial és una modalitat d'actuació vàlida sempre que, a partir de la informació clínica disponible, el personal mèdic avaluador pugui obtenir una visió adequada de l'estat de salut de la persona, i que el reconeixement presencial es fa "sempre que es considera necessari per a una millor avaluació clínica".

El procés judicial que ha reconegut a Rosa el dret a mantenir la incapacitat s'ha allargat més de dos anys. Durant el judici, ha aportat els mateixos informes de la sanitat pública de què ja disposava l'ICAM. "Mentalment t'enfonses i econòmicament et fan pols. Acaben amb la teva estabilitat. No pensen en la persona que hi ha darrere dels dictàmens que fan. Jo he empitjorat amb aquest calvari, que s'afegeix al calvari que és tenir una malaltia de la qual no et curaràs", denuncia. Rosa explica que, després del diagnòstic, va costar-li molt assumir que no podria tornar a treballar: "Sentia que ja no servia per a res, i amb la teràpia en un centre de dia vaig entendre que és a causa d'una mirada productivista de les persones que s'imposa, però evidentment que canviaria haver de prendre les meves nou pastilles diàries i els efectes que comporten per poder tornar a la feina", comparteix.

No hi ha manera de saber si amb una avaluació presencial la valoració de la inspecció mèdica hagués estat una altra, però Rosa considera que és el que s'hauria d'haver fet, de la mateixa manera que es va fer a l'hora d'avaluar-la el primer cop, en una visita que va arribar després dels divuit mesos màxims de baixa. Recorda que no van ser ni cinc minuts a la consulta: deu preguntes i dir-li que rebria la carta de l'INSS amb la resolució. Tot i anomenar-se permanents, les incapacitats són revisables i, segons observa l'equip d'advocades laboralistes del Col·lectiu Ronda, cada cop és més habitual que es revisin sense visita, i també trobar decisions desajustades amb l'estat de salut de les persones.

Per mitjà d'una sol·licitud d'accés a la informació, el Departament de Salut fa constar que no té recollides les dades que xifren el volum de valoracions i revisions d'incapacitats permanents que es fan sense veure les pacients. Sí que hem accedit a dades per calcular-ho en relació amb el control de les baixes, en què s'observa que la valoració no presencial s'ha generalitzat: l'ICAM ha visitat només l'1,1% de persones a qui ha emès l'alta a proposta de les mútues durant el 2025; és a dir, sense el vistiplau dels facultatius d'atenció primària responsables d'haver prescrit la baixa a les seves pacients.

La davallada de les visites a les pacients de baixa és molt notable respecte als anys immediatament anteriors. Les valoracions que van incloure una visita presencial –és a dir, els casos que d'entrada generaven dubtes a les avaluadores de l'ICAM, segons s'infereix de l'explicació adjunta a la sol·licitud de transparència– suposaven, el 2022, una majoria: arribaven al 58,2% de les valoracions que van acabar amb l'emissió de l'alta per inspecció mèdica.

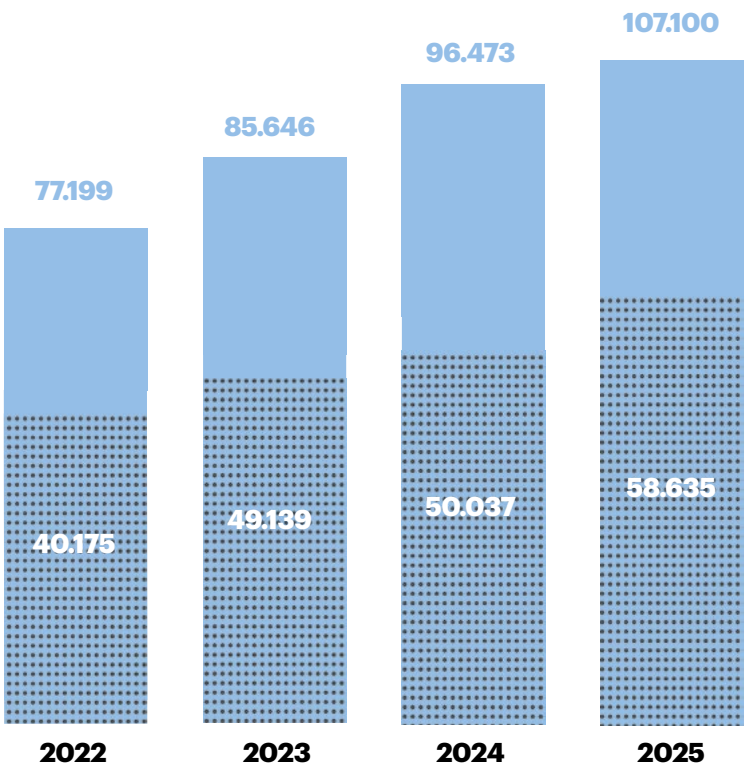
El 2025, l'ICAM va rebre 107.100 propostes d'alta de les mútues que, seguint el circuit previst, són traslladades de manera immediata als equips d'atenció primària per ser valorades. D'aquestes, se'n van acceptar i es van fer efectives –ja fos per part de la inspecció mèdica o de l'atenció primària– un 54,74%. O, dit d'altra manera, un bon gruix de les que han enviat les mútues, el 45,26%, no van ser admeses ni per una via ni per l'altra. El 2022, les mútues havien enviat 30.000 propostes d'alta menys, i també va ser menor la porció acceptada, un 52,04%. En tres anys, per tant, augmenta vora tres punts percentuals l'acceptació.

En aquest trienni, són les altes emeses per l'ICAM a proposta de les mútues les que han crescut: de representar tres de cada deu casos (el 30,9%) el 2022, han passat a ser-ne quatre de cada deu (el 40,2%) el 2025. En nombres absoluts, implica gairebé doblar el nombre d'altes sense el vistiplau del personal facultatiu de l'atenció primària que feia el seguiment de les pacients: el 2022, en van ser 12.414 i, el 2025, 23.612. ►

L'ICAM ha visitat només l'1,1% de persones a qui ha emès l'alta a proposta de les mútues durant el 2025. Són casos que, només amb els expedients, generaven dubtes a les avaluadores. El 2022 arribaven al 58,2%

Propostes d'alta mèdica formulades per les mútues col·laboradores amb la Seguretat Social i rebudes per l'ICAM

Acceptades per via de la inspecció mèdica o l'atenció primària

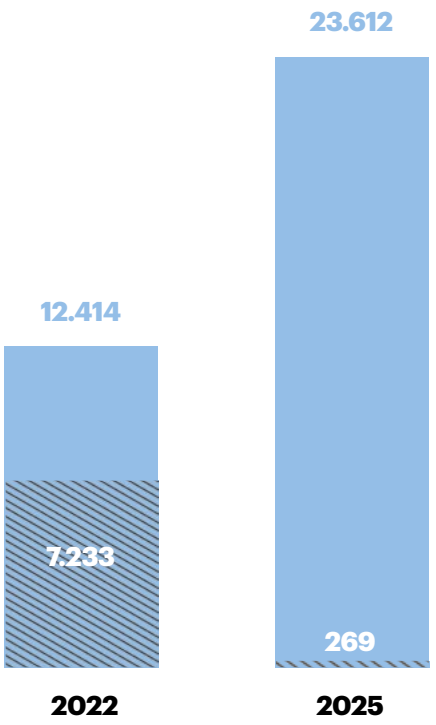

Objectius i incentius en la fiscalització de les baixes

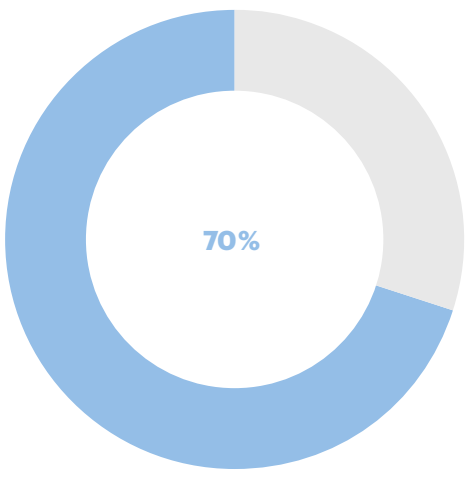
A Catalunya, per la quantitat de persones afiliades, li correspon un bon tall del pastís total (més de 500 milions anuals) que l'Estat reserva per premiar el compliment del conveni de control de les baixes, signat amb cada govern autonòmic a excepció dels del País Basc i Navarra. En la darrera dècada, el crèdit potencial s'ha mogut entre els 50 i els 60 milions anuals. Segons consta a la darrera memòria de seguiment del conveni, que ha pogut consultar la *Directa*, corresponent al 2024, la Generalitat catalana havia previst l'entrada de quasi 43 milions provinents dels fons de gestió de les incapacitats temporals, que s'utilitzen per finançar l'ICAM i una altra part del pressupost de Salut, molt petita respecte al total. Però va haver de retornar la diferència entre la quantitat anticipada i la resultant del compliment dels objectius. La xifra finalment ingressada ha estat de vora 22,5 milions. La falta de personal que arrossega l'organisme i el gran volum de propostes d'alta que ha de gestionar a petició de les mútues, apareixen esmentades entre les dificultats amb què l'ICAM topa per millorar els resultats de cara a l'INSS. El Ministeri de Seguretat Social aporta, a més, una dotació addicional que s'acosta als 3,5 milions per compensar que el cos d'inspecció mèdica sigui propi de la Generalitat.

Altes emeses per la inspecció mèdica a proposta de les mútues

Emeses per la inspecció mèdica després d'una **visita presencial**

El 2025, set de cada deu propostes d'alta emeses per les mútues **no van ser acceptades pel personal mèdic d'atenció primària**

▶ Dels més de 100.000 informes emesos per les mútues i, d'acord amb el procediment vigent, rebotats per l'ICAM als CAP, en set de cada deu no troben l'acceptació del personal mèdic d'atenció primària. "Hi ha casos de proposta d'alta que rebem quan la persona té visita poc després. Clínicament, té sentit esperar a la valoració, però el fet és que l'ICAM rep un volum tan alt de propostes d'alta per part de les mútues que no fa de filtre, i el més greu és que hi ha informes que el que diuen del procés de les pacients, directament, és mentida", denuncien des del col·lectiu de sanitàries La Capçalera. Critiquen trobar-se amb situacions en què, malgrat que la metgessa que fa el seguiment de la pacient respon que valorarà l'alta en la següent visita, l'ICAM opta per emetre l'ordre de tornada immediata a la feina.

En la darrera memòria disponible, del 2024, que el govern català fa arribar al Ministeri de Seguretat Social com a seguiment del conveni s'hi destaca que enviar l'alta per SMS és un procediment "totalment implementat", del qual se'n valora que "fomenta l'eficiència de finalització dels processos".

El Fòrum Català d'Atenció Primària (FOCAP) detecta "decisions arriscades" amb l'enviament d'aquestes "altes sobtades". L'agrupació de professionals assegura que no deixen de veure casos que han comportat l'empitjorament de la simptomatologia de les pacients. Associen aquesta dinàmica de la inspecció mèdica de Salut a l'extensió d'una idea de "presumpció de frau generalitzada", que les sanitàries afirmen que, a la pràctica, és excepcional. El FOCAP estima que el frau pot suposar entre el 2% i el 5% de les baixes, i defensa que són una minoria els casos en què l'ICAM, a petició de l'atenció primària, hauria d'intervenir per tal que el control fos oportú, tant clínicament com en l'ús dels recursos públics que s'hi destinen.

"Una bona part de les poques propostes d'alta que arribem a acceptar des de l'atenció primària ja haguessin estat altes a la següent revisió, sense necessitat d'intervenció de cap mútua", exposa la metgessa de família Eva Segura, membre del FOCAP. Afirma que hi ha una altra part que accepten, no perquè la pacient estigui ben recuperada, sinó com a mal menor "per assegurar que no li arribarà una alta vinculada a l'ICAM". "Ho fem pressionades. És una perversió del sistema", denuncia. Una darrera porció, continua Segura, poden ser casos que l'atenció primària no ha considerat abans que poden resoldre's amb una alta: "No dic que no ens passi per alt res de res, però no justifica el malbaratament de recursos d'aquest triple control de les baixes comunes, que no té cap ni peus, perquè bona part de les propostes d'alta que fan les mútues no tenen validesa sanitària", afirma.

UNA EXPERIÈNCIA FORA DEL CONVENI AMB L'INSS

Navarra i el País Basc són les úniques administracions autonòmiques de l'Estat espanyol que no han signat el conveni amb l'INSS pel control de les baixes. Segons consta en la darrera memòria de l'Institut de Salut Pública navarrès, només s'han aprovat el 4,5% de les propostes que han emès les mútues. I, de fet, han anat a la baixa respecte a l'any anterior. El diagnòstic de la situació contrasta amb el que es fa a Catalunya: l'administració navarresa no només destaca "la important sobrecàrrega i col·lapse que les propostes d'alta de les mútues suposen per la seva activitat", sinó que considera que els resultats que presenten les mútues "no repercuteixen de forma significativa en la millora del control dels processos de la incapacitat temporal per contingències comunes". A diferència del cas català, aquesta administració autonòmica no veu problemàtic que el seu personal mèdic d'atenció primària rebutgi massa propostes d'alta.

A Catalunya, en canvi, una meta és incrementar el nombre de propostes d'alta que accepta l'atenció primària. Així consta a la memòria de seguiment del conveni entre Salut i l'INSS del 2024. En relació amb la millora que busca l'ICAM, s'hi detalla que fer arribar la documentació de les mútues a l'atenció primària possibilita ser "més inflexibles en la motivació per denegar-la" [l'alta]. En el procediment establert, cada cop que rep la proposta, l'atenció primària ha de respondre-hi amb una justificació detallada i en un màxim de tres dies si considera que ha d'intentar que l'ICAM accepti la continuïtat de la baixa prescrita a una pacient. Si el personal dels CAP no ho fa a temps o l'ICAM considera que no és prou justificada, és quan la treballadora pot ser donada d'alta de forma immediata.

En la resposta a la sol·licitud d'informació pública d'aquest mitjà, Salut mateix fa constar "l'elevat volum de propostes d'alta formulades per les mútues" que, després de la revisió, són resoltes amb la continuació del procés d'incapacitat temporal, ja sigui arran de la valoració efectuada per l'ICAM o de la justificació clínica formulada pels equips d'atenció primària. També hi assenyala que hi ha nombroses propostes d'alta pendents de gestionar a conseqüència dels "elevats volums de tramitació".

El departament subratlla, en el repàs dels deures fets i per fer de cara l'INSS, que les metges de família ja tenen indicadors orientats a augmentar l'acceptació de les propostes d'alta. El que no ha aconseguit per ara el departament que dirigeix Olga Pané és vincular-los a incentius econòmics: ni directament per a metges, com va intentar el 2025, ni a través de condicionar el pressupost dels CAP, com ha plantejat aquest any. L'oposició que ha despertat la mesura entre el personal sanitari ha forçat la Conselleria a fer marxa enrere en les dues ocasions, amb pocs mesos de marge.

Ara bé, el qüestionament del criteri de les metges de família es fa sentir amb escassos complexes en un context en què la patronal ha aconseguit que la seva preocupació i relat entorn a l'abast de la població amb baixes mèdiques tingui acollida institucional. El combat contra "l'absentisme" –concepte que fa referència ▶

Rosa va rebre l'alta de l'ICAM sense haver-la citat dos anys després d'haver-se-li reconegut la incapacitat permanent a causa d'un trastorn bipolar. Entre els motius, s'esgrimia haver tingut coneixement que havia començat a fer esport

L'acampada que va originar una denúncia col·lectiva

L'acampada de Natividad López Gama davant la seu de l'ICAM en protesta per la incapacitat permanent que se li denegava va ser, ara fa deu anys, l'origen de la Plataforma d'Afectades per l'ICAM i l'INSS (PAICAM). **| ANNA CELMA**

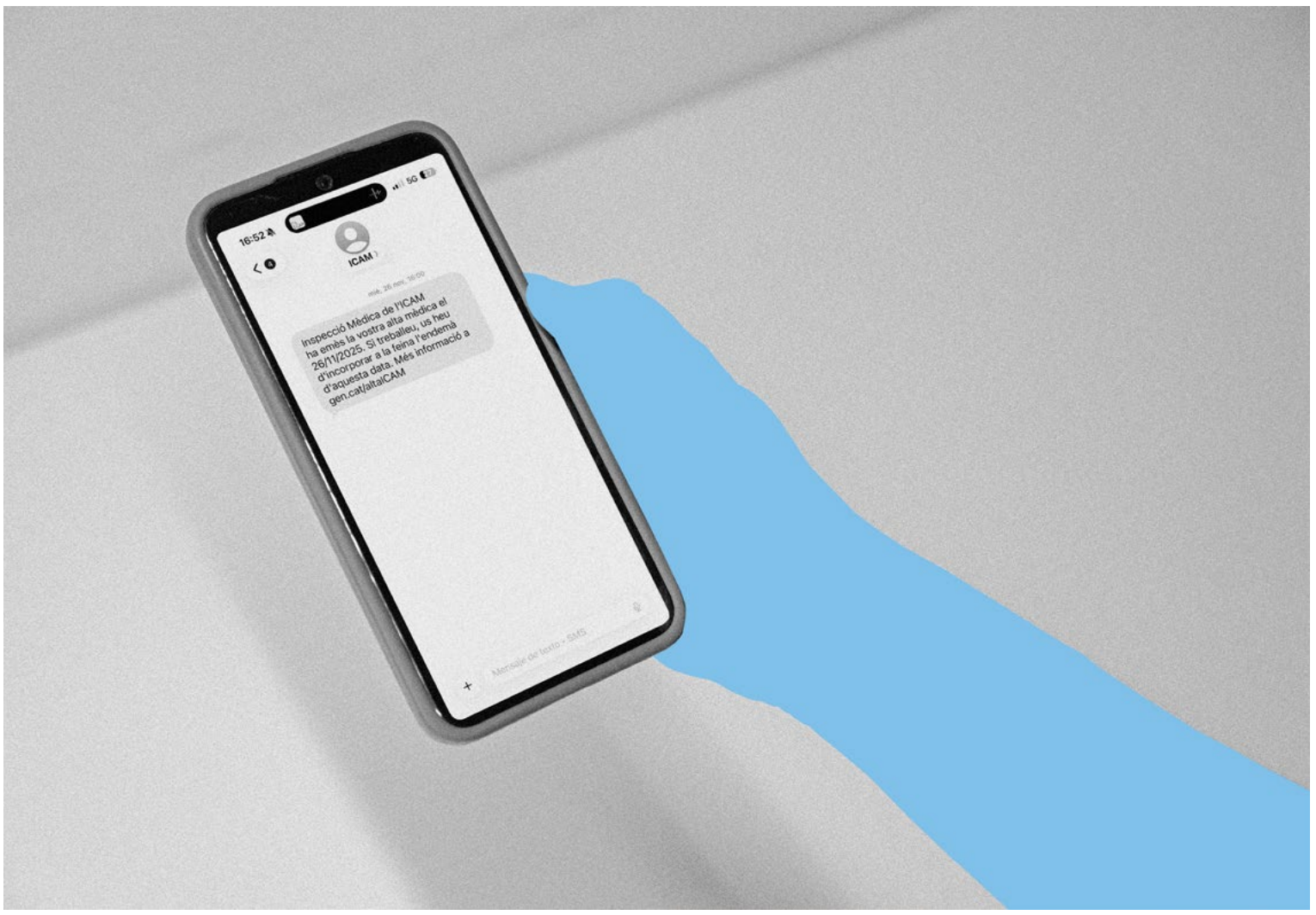
TEXT: **M. R.**

Fa una dècada, Natividad López Gama va acampar durant quasi un mes davant la seu de l'Institut Català d'Avaluacions Mèdiques (ICAM) a Barcelona. Denunciava una alta injustificada quan estava a punt d'arribar al temps màxim de baixa mèdica –divuit mesos– i havia de passar a ser valorada per una incapacitat permanent. En els informes mèdics de López Gama, que fins que la salut li ho va permetre s'ocupava com a auxiliar comptable, constaven les conseqüències físiques i neurològiques d'un infart i un ictus. L'alta mèdica li va suposar perdre una prestació de 300 euros, que durant la baixa havia estat la seva font d'ingressos. Dos anys més tard, acompanyada legalment pel Col·lectiu Ronda, el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya forçava l'Institut Nacional de la Seguretat Social a reconèixer-li el dret a la incapacitat permanent.

La protesta de la jove del barri de Bellvitge de l'Hospitalet de Llobregat va ser l'origen a la PAICAM, la Plataforma d'Afectades per l'ICAM i l'INSS, que va posar en contacte desenes de persones treballadores malaltes, majoritàriament dones. Una fou Marta Serrés, que remarca el canvi que suposa per les persones afectades passar de pensar que havien tingut mala sort amb l'avaluador, a veure's com una part de les conseqüències d'un organisme condicionat per "criteris que contravenen les funcions assistencials amb paràmetres economicistes". Així va descriure en seu parlamentària qui era conseller de Salut l'any 2017, Toni Comín, les directrius que regeixen l'ICAM sota el conveni amb l'Institut Nacional de la Seguretat Social (INSS). Per això, es va comprometre a no signar-lo fins a reorientar l'acord. Tanmateix, la renovació del conveni va tenir lloc a finals d'aquell any, quan el govern català havia estat suspès per l'aplicació de l'article 155 de la Constitució, amb la signatura d'una alt càrrec del departament.

El conveni en curs per controlar les baixes, signat el 2024 per la consellera Olga Pané, té vigència fins a acabar el 2028. "Si tenim molta gent de baixa, s'hauria de mirar per què es posa tan malalta, perquè la realitat és que molta té por que l'acomiadin", planteja Serrés. Recentment, la patronal Foment del Treball ha reclamat recuperar l'acomiadament objectiu en casos de baixes mèdiques reiterades, alhora que traspassar a les mútues de les empreses la capacitat d'emetre directament les altes.

Afectada de fibromiàlgia, Serrés també va haver de recórrer a la justícia, fa prop de deu anys, per accedir al reconeixement de la incapacitat. De la valoració mèdica a l'ICAM, en destaca l'escassa atenció a les limitacions funcionals explicitades en els informes d'especialistes de l'Hospital Vall d'Hebron i l'Hospital Clínic. "Quan vaig anar a l'ICAM tenia un quadre de fatiga extrema i vaig rebre l'alta per anar a treballar l'endemà. Amb una malaltia crònica com aquesta hi ha tendència a la depressió, i mentalment em va desequilibrar", recorda. Serrés es dedicava a la gestió cultural. Treballava des de casa i amb flexibilitat, cosa que, ho reconeix, era "una sort que moltes persones no tenen". "Moltes Kellys han passat per la PAICAM i també treballadores del SAD [serveis d'atenció domiciliària]. Aquestes dones estan trinxades. No podem oblidar que la gent que necessita el reconeixement de la incapacitat laboral és de classe treballadora; la gent que té pasta no depèn de què resol l'ICAM i l'INSS", conclou. ●

“Demanem descongestionar les consultes i el que fan és sobrecarregar-les amb la feina sobrevinguda” d’haver de donar una ràpida resposta a les propostes d’alta de les mútues, critica Jordi Mestres, vicepresident de la CAMFIC

a absències injustificades del lloc de feina, però que les patronals i el mateix Departament de Salut català usen inadequadament per referir-se també a les baixes mèdiques– s’ha assumit com una problemàtica pública de primer ordre. I la fórmula damunt la taula per respondre-hi és la que proposa l’empresariat: més poder d’intervenció i decisió per a les mútues.

AL SO DE LES MÚTUES

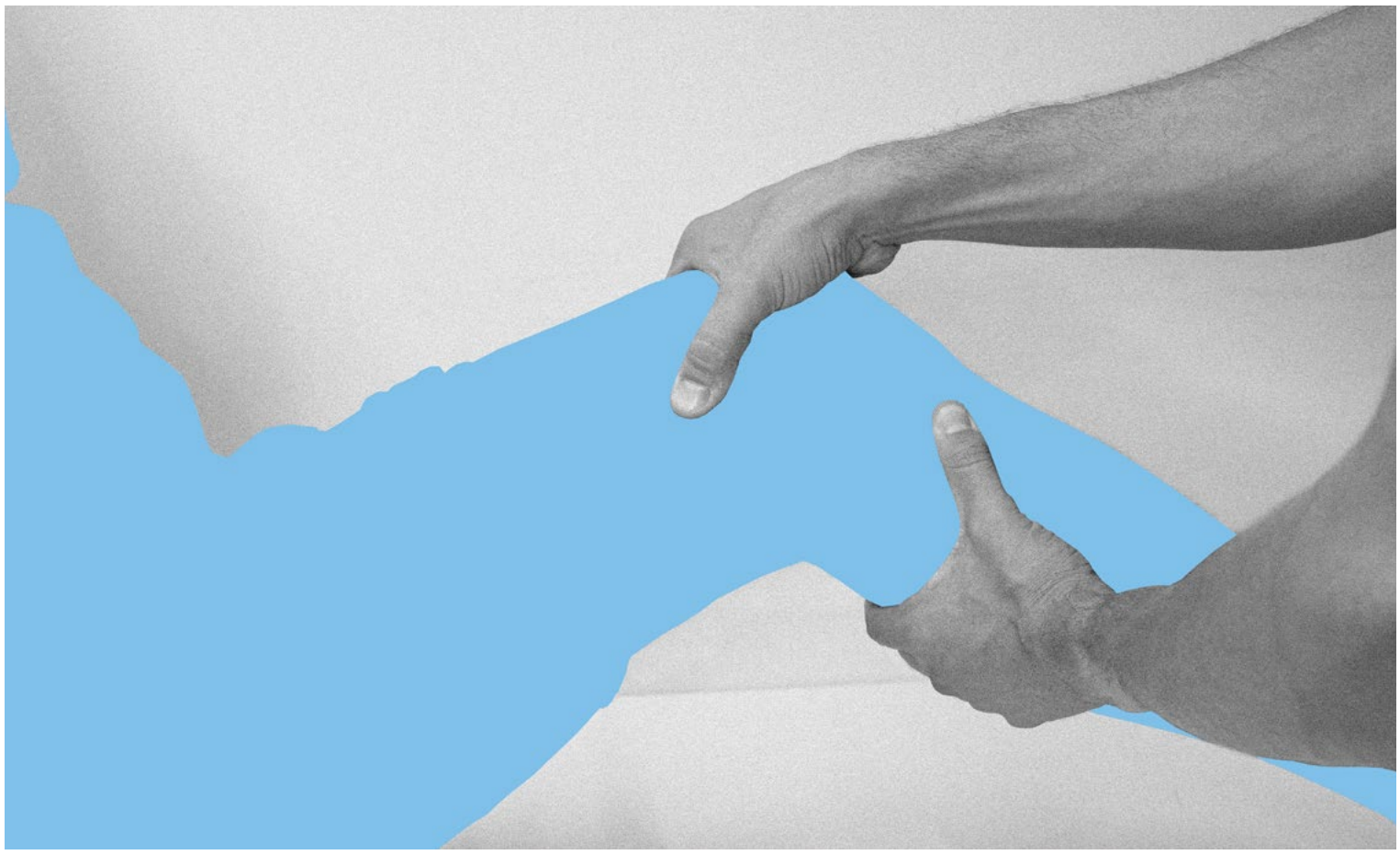
Les mútues col·laboradores amb la Seguretat Social són les associacions d’empreses amb l’encàrrec públic de gestionar prestacions fonamentals del sistema de protecció. Des del 2014, el marc normatiu ha permès situar-les com a controladores de les baixes per contingències comunes (els problemes de salut no relacionats amb el treball), en paral·lel a l’atenció primària. I per fer-ho han anat ampliant el seu pressupost mil milionari, extret de les cotitzacions.

D’entre les actuacions que preveu el conveni de Salut amb l’INSS, una de les més rellevants és donar a les propostes d’alta de les mútues una resposta ràpida, en un termini màxim de tres dies, cosa que repercuteix de manera directa en el dia a dia als CAP. “Demanem desburocratitzar i descongestionar les consultes i el que fan és sobrecarregar-les amb aquesta feina sobrevinguda”, critica Jordi Mestres. Les organitzacions de sanitàries FOCAP i La Capçalera denuncien que les propostes d’alta a les quals han de respondre de manera argumentada ja no es limiten a baixes de llarga durada i que, a més, és freqüent que la inspecció mèdica atengui més les consideracions de les mútues que les del personal de la sanitat pública.

Salut, en passar comptes amb l’INSS, destaca que el percentatge d’altes acceptades en termini per part de l’atenció primària és més baix del que voldrien, i que per això hi ha una tendència a l’alça a l’hora de decretar l’alta mèdica “efectiva i immediata davant la no resposta”. Enfront d’aquesta realitat, la CAMFIC demana “coordinació i diàleg” per minimitzar les discrepàncies i els casos de pacients que han rebut les altes sobtades per SMS.

Més gent malalta, més baixes

Segons recull un informe de l'Autoritat Independent de Responsabilitat Fiscal (AIReF) sobre incapacitats temporals (IT) publicat a inici d'any, Catalunya se situa a la franja més alta d'incidència d'episodis d'IT per cada mil persones afiliades, però a la franja més baixa quant a durada. El mateix treball conclou que els episodis de baixa es concentren en un percentatge reduït de persones, i la concentració ha augmentat en els últims anys. El 25 % de les persones concentren més de la meitat dels episodis d'IT (el 55 % l'any 2024) i el 50 % acumulen el 77 % dels episodis l'any 2024. La tendència és a la reiteració d'episodis de baixa per la mateixa patologia. L'informe conclou que la concentració d'episodis i l'augment del percentatge de persones amb més d'un procés a l'any suggereixen que la reiteració constitueix un factor estructural rellevant per explicar la magnitud de les IT. També recull que l'evidència internacional planteja que els retards en l'accés a l'atenció sanitària poden afectar la recuperació funcional i la reincorporació laboral i, alhora, fa palès que, després de la pandèmia de la covid, l'increment d'IT es produeix en un context de creixent demanda assistencial en l'atenció primària. Segons l'AIReF, això suggereix que el repunt de la IT té lloc en un context d'increment de la morbiditat.

Sílvia Soler s'ho ha trobat quatre vegades. És una patacada coneguda –lamenta– entre les persones aplegades a l'associació d'afectades per la covid persistent. Amb la primera baixa, va demanar l'alta voluntària al CAP per provar si se'n sortia. "Fou un fracàs", diu. Les altres incapacitats temporals que li han prescrit han estat revisades per l'ICAM. En una primera ocasió, amb visita, la conclusió va ser mantenir-li la baixa. Les darreres, sense veure-la, han conclòs donar-li l'alta. "Hi ha un tant per cent d'afectades que s'incorpora i mal treballa com pot fins que pot tornar a rebre la baixa al CAP; hi ha persones que han estat acomiadades, i n'hi ha moltes que no arriben a denunciar perquè no tenen els diners per fer-ho", resumeix Soler. En el seu cas, sí que ho ha fet i el procés judicial ja s'allarga dos anys. Té un 44 % de discapacitat reconeguda, que el tribunal mèdic insisteix que no és equivalent a una incapacitat laboral, és a dir, directament relacionada amb la feina que fa cada persona. L'argumentació que l'ICAM i l'INSS mantenen és que Soler pot treballar quan no té brots de la malaltia. És treballadora al Centre de Terminologia de Catalunya (Termcat) i li han respectat l'adaptació del lloc de feina, cosa que, remarca Soler, "no és el més habitual". Tot i això, afirma que la fatiga, la boira mental i els problemes de disautonomia empitjoren quan ha de sostenir la jornada laboral.

Organitzacions de persones afectades per diverses malalties coincideixen a recordar que en cap cas reclamen incapacitats automàtiques pel fet de tenir un diagnòstic, sinó que sempre han defensat que les empreses garanteixin les adaptacions dels llocs de feina. Ara bé, no per a tothom és una opció i troben a faltar que l'ICAM tingui prou en compte el criteri d'especialistes mèdics que fan seguiment a les pacients. Per a Miguel Arenas, advocat expert en Seguretat Social i professor de dret a la UOC, davant l'augment de pensionistes la tendència ha estat "endurir els criteris d'accés al dret a la incapacitat permanent sense modificar la normativa". El Ministeri d'Inclusió, Seguretat Social i Migracions espanyol no ha atès la petició d'informació per a aquest reportatge. ●

Incentivar professionals per “fer molt poc de metge”

L’ICAM té dificultats per cobrir les places de personal avaluador i es troba “saturat” per l’alta activitat de les mútues dirigida a escurçar les baixes. Advocades i metges defensen que un correcte funcionament de l’organisme no implica tant cobrir aquest buit com canviar els objectius del cos inspector

TEXT: **M. R.**

El buit de professionals que arrossega l’Institut Català d’Avaluacions Mèdiques (ICAM) és un dels elements que ha cridat l’atenció al síndic de greuges de Catalunya durant la recollida d’informació que, arran del volum de queixes disparat en el darrer any, està fent sobre l’organisme. Fonts de la institució expliquen que malgrat que s’han obert convocatòries de places, han quedat desertes, cosa que “denota una manca de professionals que es volen dedicar a aquesta funció en l’exercici de la medicina” i que això dificulta resoldre’n la “saturació”. Segons dades del Departament de Salut, a l’ICAM hi treballen 85 avaluadores i estima que per assolir de “manera satisfactòria” les funcions encomanades hauria d’incorporar 25 professionals més.

Durant la residència (MIR) de l’especialitat de medicina familiar i comunitària, les metges han de passar uns dies de formació a l’ICAM. Algunes de les que hi han estat recentment afirmen que van “desesperats” per atreure-les. Sobre les dificultats per trobar-hi personal, Àlex, un dels metges residents que hi ha estat recentment –i sol·licita fer servir un nom fictici per al seu testimoni– pensa que pot tenir a veure amb el fet que són places de metge per “fer una funció que té molt poc de metge”. “La idea de base és que la gent t’està enganyant. Així t’ho expliquen”, exposa.

Hi ha un manual d’actuació per a les inspeccions mèdiques de l’Institut Nacional de la Seguretat Social (INSS) que es fa servir de taula periòdica en la pràctica avaluadora. En aquest document no hi ha rastre, per exemple, de les síndromes de sensibilització central. Tampoc de la covid persistent. A Àlex li va cridar l’atenció que “moltes de les informacions que els porten [les pacients] les agafen, però ni se les miren”. “Quan la gent rep l’alta per SMS sense haver passat per una visita, s’indigna més, però, amb el tracte que hi ha a les visites, no crec que marqui la diferència”, valora.

L’abril de l’any passat, el Govern català va aprovar un pla de millora de la gestió de les incapacitats i, entre les mesures, hi consta un sistema de productivitat per objectius. En l’anunci públic, es va dir que es tracta d’una mesura dirigida a atreure professionals a l’ICAM. Segons consta a la resposta a una petició d’informació pública que hem fet al Departament de Salut, el pla encara no ha estat aprovat ni desplegat. L’administració indica que la documentació de treball elaborada fins al moment planteja que “un eventual sistema de productivitat hauria d’estar vinculat a criteris d’eficiència, qualitat i gestió de l’activitat desenvolupada per l’ICAM, incloent-hi aspectes relacionats amb el volum d’expedients, la seva complexitat, els terminis de tramitació i els resultats assolits”. “El que diuen [les avaluadores] és que es limi-

El Fòrum Català d'Atenció Primària planteja retirar les competències atribuïdes des del 2014 a les mútues sobre control de contingències comunes i transferir els recursos al sistema públic de salut

ten a enviar els papers a l'INSS i que l'INSS fa la resolució; que són una part de l'engranatge", explica Àlex.

Segons exposa, el va sorprendre com "el discurs que tenen no és que hi ha un procediment que tracta malament la gent, sinó que s'han de protegir molt perquè són molt atacats". La *Directa* ha intentat contactar amb personal mèdic avaluador a través de diverses organitzacions sindicals, professionals i acadèmiques i en tot cas les peticions han estat rebutjades o ignorades.

Per "protegir la salut pública i la bona gestió dels recursos", el Fòrum Català d'Atenció Primària (FOCAP) reclama recuperar la supervisió exclusiva de l'ICAM a petició del personal mèdic de família o a criteri del personal mèdic inspector "en uns supòsits transparents i homogenis". Posa damunt la taula retirar les competències atribuïdes des del 2014 a les mútues sobre control de contingències comunes i transferir els recursos al sistema públic de salut.

L'organització professional també crida a reorientar els esforços de l'ICAM i que prioritzi vetllar per tal que les mútues assumeixin el volum de tractaments i prestacions que els corresponen, derivades de l'activitat laboral. Les estimacions situen la patologia d'origen laboral reconeguda oficialment en un 25% de l'abast real. Així, bona part entra al sac de les baixes mèdiques ordinàries, per contingències comunes. "El benefici de la intervenció de les mútues no el veiem i el que sí que veiem és que cal un replantejament per tal que els recursos vagin on fan falta, com l'agilització dels processos diagnòstics i l'acompanyament psicològic", defensen, en la mateixa direcció, des del col·lectiu de sanitàries La Capçalera. ●

Sobiranies

DEU ANYS FENT COMUNITAT I BARRI A LA SAFOR

El centre social autogestionat Ca Saforaui, ubicat al barri de les 500 de Gandia, ha deixat de ser l'espai estigmatitzat dels inicis per a convertir-se en una xarxa de suport mutu amb capacitat de cohesionar un veïnat culturalment heterogeni i amb condicions de vida plenes de dificultats

TEXT: **ELIES BOSCÀ I MARINA SEGURA**

Ca Saforaui impulsa el Festibarri,un espai de trobada de músiques, gastrononia i tradicions que conviuen al barri de les 500.

Era a principis de maig i la notícia va córrer com la pólvora pels grups de missatgeria instantània del barri. El sostre del Menjador Popular de Ca Saforaui s'havia ensorrat. Trossos d'escaiola per tot arreu, una espessa capa de pols, molts desperfectes, però cap dany personal. Es van suspendre immediatament les classes, els tallers i els dinars que s'hi lliuraven tres dies a la setmana. Era urgent reparar l'espai i reprendre les activitats com més prompte millor, però la majoria dels pressupostos que es van demanar eren inassumibles per a un centre amb uns recursos escassos. La seua continuïtat penjava d'un fil després de més d'una dècada de treball.

Ca Saforaui és un centre social autogestionat ubicat al barri de les 500 de Gandia (la Safor), una de les zones més empobrides de la ciutat. És un indret de caràcter multicultural que en els anys seixanta va acollir molta immigració provinent d'Andalusia i Extremadura i que, durant les últimes dècades, ha absorbit gent vinguda d'Amèrica i el nord d'Àfrica. "És un lloc amb una riquesa cultural, musical i gastronòmica enorme", afirma Ausiàs Galbis, un dels impulsors del centre social. "Volíem treure-li l'estigma de ser una zona conflictiva, que arrossegava des de fa molts anys".

Quan un grup de joves provinents de la Coordinadora Antifeixista de la Safor el va imaginar l'any 2016, no pensaven que l'antic locutori del carrer Nou d'Octubre esdevindria l'espai referent d'acció social i suport mutu que és avui i, sobretot, que el tancament d'un dels seus locals tinguera eixa repercussió. "La gent passa pel centre cada dia a preguntar quan tornarà a funcionar el menjador", assenyala una de les voluntàries.

Impel·lides per la inoperància dels discursos abstractes de les organitzacions polítiques d'aquell moment i la necessitat moral d'actuar, les persones que van impulsar el projecte la van identificar mancances específiques al barri i van definir les bases d'un grup d'acció local que més tard rebria el nom de Ca Saforaui. "Teníem la percepció que la classe treballadora no estava participant en les activitats que s'organitzaven a la comarca i que calia una acció més integradora amb un caràcter més social i pràctic", explica Galbis.

Entre altres problemàtiques, van detectar un notable empobriment del veïnat, un alt índex de soledat no desitjada i una dificultat d'accés als recursos institucionals per part de la població migrant. La primera iniciativa duta a terme van ser unes classes de reforç escolar per a infants impartides per voluntaris, una acció senzilla i que, sense cap mena de prejudicis, abastava un públic ben heterogeni. "El principal repte dels inicis fou aproximar-nos a cultures i comunitats que compartien espai físic, però no convivien entre elles, i ho vam aconseguir a través de la infància", detalla Borja Ferri, un dels voluntaris i impulsors d'aquelles activitats.

UN ESPAI "UN POC ESTRANY"

Però ben prompte van comprovar que l'espai podia ser molt més que una aula. Les activitats van començar a multiplicar-se i, amb elles, també les persones que s'acostaven a tot el que estava germinant allí. Una de les primeres va ser Vero , una professora argentina de dansa folklòrica que buscava un lloc on assajar amb el seu grup. No tenien diners per llogar un local i una amiga li va parlar d'aquells joves que havien obert un espai "un poc estrany" al barri. "Vam preguntar i l'endemà ja ens esperaven amb una clau del centre per a obrir-nos", recorda. La voluntat d'agrair la rebuda tan càlida del principi la va dur a implicar-se en més projectes que estaven iniciant-se, fins a consolidar-se com una de les gerents de la gestió diària del centre.

Ferri qualifica d'encoratjadors aquells primers anys, on s'anaven definint objectius plausibles i s'aterraven les idees a la pràctica del dia a dia. "Les assemblees d'aquella època eren multitudinàries. A més, celebràvem *jam sessions* i concerts on recaptàvem diners per a continuar endavant", afegeix.

Així doncs, a poc a poc, el que havia estat un locutori va anar omplint-se d'activitats: perruqueria gratuïta, taller de costura, classes de dansa, tallers d'art i manualitats... La configuració de l'espai també va anar canviant. "Ens vam animar a decorar-lo, a mantenir les portes obertes, a posar un parell de plantes... i la gent passava i preguntava què era allò", rememora Vero. Un dia, una veïna li va confessar que sempre havia volgut tindre una biblioteca. Tot seguit, van penjar uns cartells demanant donacions de llibres i, des d'aleshores, els exemplars no han parat d'arribar. Ara, explica entre rialles, ja són infinits.

Una de les iniciatives amb més èxit i continuïtat al centre social és la de l'Escola Popular. Les classes de reforç escolar van ser el punt de partida d'una programació que amb els anys ha incorporat cursos d'anglés, castellà i valencià, especialment dirigits a població nouvinguda. Les aules han esdevingut així, no sols un espai d'aprenentatge i integració, sinó també un punt de trobada entre gent acabada d'arribar que, moltes voltes, no disposa d'un entorn al qual recórrer.

"El gran repte inicial fou aproximar-nos a comunitats que compartien espai físic, però no convivien entre elles, i ho vam aconseguir a través de la infància", explica Borja Ferri

Un grup de veïnes fa cua davant del Menjador Popular de Ca Saforaui. **| ALBERTO GARSAN**

"Volia aprendre valencià per aprofundir en la meua integració social. El meu veïnat el parla i jo volia comunicar-me, a banda de tindre més oportunitats laborals i d'introduir-me en la cultura local", afirma Magdalena Raffelt, d'origen polonés instal·lada a Gandia que participa en l'aula de valencià des de la seua creació, ara fa cinc anys. "Em pareix una manera de trencar barreres, fomentar lligams i mostrar respecte cap a la terra que t'acull", sentencia.

MOLT MÉS QUE UN PLAT CALENT

Al mateix temps que creixien les activitats, també ho feien les necessitats que identificaven la gent jove entre el veïnat. La recollida d'aliments va ser un dels projectes que més persones va començar a concentrar al centre, però ben aviat es va comprovar que no era prou el lliurament dels productes. "El Menjador Popular va sorgir arran del gran èxit del Banc d'Aliments, on vam advertir que molta gent no tenia accés a cuinar el menjar lliurat, pel fet d'estar llogada en una habitació o directament viure al carrer", detalla Ausiàs Galbis. Arran d'això, es va convocar una assemblea i es va obrir un procés de micromecenatge per aconseguir finançar el menjador.

La idea semblava difícil d'assumir per a un centre que se sostenia només amb el treball voluntari i dels fons que es recaptaven amb algunes activitats, però Ca Saforaui comptava amb una base social àmplia que va permetre reunir el crèdit necessari per a fer front al lloguer i al manteniment diari de la dependència. Des d'aleshores, ha esdevingut una de les seues principals estructures i actualment reparteix més d'un centenar de plats, tres dies a la setmana.

Però no tothom entra al menjador amb necessitat d'un plat calent. Hi ha qui baixa a prendre un café, qui es queda després de dinar a conversar amb la gent del veïnat o qui simplement hi va perquè sap que trobarà algú. "La gent no ve només pel menjar, ve per la companyia", explica Vero. La soledat no desitjada és una de les problemàtiques que més es va percebre en el moment de posar en marxa el centre i el grup impulsor de Ca Safoaui creu que el Menjador Popular ajuda a combatre-la, tot posant en contacte a persones que no tenen lligams afectius sòlids. És per això que l'ensorrament sobtat del sostre i el posterior tancament del local, han provocat un daltabaix significatiu entre usuàries que el visiten sovint. Els va llevar una de les poques oportunitats setmanals que tenen ►

L'Armari Solidari és un espai d'intercanvi de roba de segona mà.
| MATHÍAS RODRÍGUEZ

"Desitjava aprendre valencià per aprofundir en la meua integració social. El veïnat el parla i comunicar-me", conta Magdalena Raffelt, que participa en l'Escola Popular des de l'inici

▶ de compartir converses, riures i inquietuds mentre tenen un plat per dinar davant seu.

Mantenir els fogons encesos també exigia trobar la manera d'omplir-los. Les donacions cobrien gran part dels aliments, però els productes frescos continuaven representant una despesa important per a un centre amb tan poc finançament. Així va nàixer l'hort popular que, cada diumenge al matí, concentra a un grup de voluntàries que sembra tota classe de fruites, verdures i herbes aromàtiques per al rebost de la cuina. "L'hort és l'excusa, però després sempre ens quedem a esmorzar o algú del centre porta aperitiu", bromeja un dels participants.

Amb una intenció similar al menjador va sorgir l'Armari Solidari, l'esperit del qual és fomentar que gent amb pocs recursos puga adquirir peces de roba que prèviament són aportades per persones que ja no en fan ús i que, per un preu simbòlic, se'ls dona una segona vida. Sense pretendre-ho, la seua posada en funcionament va conduir a resultats no esperats en un principi. "L'Armari Solidari ja no és solament un intercanvi de roba, és un espai d'encontre on es comparteixen experiències i necessitats i que, en algunes ocasions, fins i tot ha fomentat la inscripció a altres activitats", reconeix Borja Ferri.

Ser un punt de trobada i convivència forma part, des dels seus inicis, de l'ADN de Ca Saforaui, una vocació que també troba el seu lloc en l'oci i la cultura. El Festibarri n'és l'exemple més representatiu. Es tracta d'un festival on el veïnat comparteix trets dels seus països d'origen a través de la música, la dansa i la gastronomia. Hi conviuen actuacions de grups de danses valencianes i muixerangues amb boleros i ranxeres, un cor ucraïnés, conjunts de cúmbia i tota mena de plats tradicionals de diferents parts del món. És un encontre que cada any reuneix a centenars de persones i que, segons Vero, ja és considerada per molts "la festa del barri". "El Festibarri va nàixer a partir

Des de principis de desembre, multitud d'entitats de la comarca duen a terme una recollida de joguets i regals per a la xicalla de les 500.
| ALBERTO GARSAN

d'uns tallers infantils que féiem perquè els infants conegueren millor la cultura del seu país d'origen. Una mare va dir: 'Quan toque Colòmbia, em vestiré amb la roba tradicional i els mostraré un ball'. Va ser un èxit i, a partir d'aquell moment, altres famílies es van animar a fer el mateix", relata.

Una altra de les dates de celebració més assenyalades per a la xicalla de les 500 és el Nadal. Des de principis de desembre, multitud d'entitats i associacions de la comarca duen a terme una recollida de joguets i regals, els quals són portats al centre perquè el 24 de desembre siguen lliurats a qui més els necessita.

EL PREU DE LA SUPERVIVÈNCIA

Sostenir tota aquesta xarxa no sempre ha estat fàcil. El centre ha funcionat durant bona part de la seua trajectòria amb recursos molt limitats i una estructura basada, principalment, en el voluntariat i les donacions. Aquesta inestabilitat econòmica i la dificultat per a renovar el voluntariat han posat en perill la continuïtat de Ca Saforaui en diverses ocasions. "Ser militant és un privilegi que molta gent no pot permetre's hui en dia. Tothom qui hem format part de manera activa en el centre hem sentit ganes de deixar-ho en algun moment", confessa Ferri.

L'alta demanda de necessitats, la mancança de recursos i la càrrega mental i emocional que va lligada al tipus d'accions que es fan a Ca Saforaui ha provocat que part de la seua base anara esgotant-se i apartant-se del projecte sense relleu. "És una conseqüència totalment normal. Som l'únic col·lectiu en la zona que ha aguantat deu anys fent acció diària i obrint de dilluns a dissabte de 9 a 19", assenyala Ferri.

Com tota evolució natural, el pas dels anys ha motivat debats sobre quin havia de ser el rumb del centre, amb partidaris de mantindre l'essència original i qui creia que s'havien de buscar vies alternatives de subsistència. La necessitat de garantir la supervivència de Ca Saforaui va acabar imposant-se i va comportar fer el pas de demanar ajudes públiques. La decisió que no va estar exempta de tensions internes. Hi havia qui advertia del risc que el finançament institucional acabara condicionant la seua activitat o diluint el caràcter polític amb el qual es va construir. Per a Borja Ferri, en canvi, acceptar aquests recursos era una qüestió de justícia: "Ací estem fent una faena que hauria de fer l'Ajuntament i, si altres entitats del barri reben molt més finançament, nosaltres també tenim dret de poder mantindre'ns".

Ara, a les acaballes de l'estiu, Ca Saforaui inicia un nou curs amb la cara renovada: el menjador s'ha reparat i ja torna a estar a punt per a atendre centenars de persones que l'esperen amb els braços oberts. El desé aniversari arriba amb la incògnita de què els oferirà el futur, però tenint clara una certesa que ja no els llevarà ningú: la d'haver aconseguit una transformació integral de les 500 i d'haver-hi forjat un empoderament col·lectiu que era impensable fa pocs anys. Al remat, com diu una de les persones que participen del centre, "s'ha pogut transmetre vida al barri, dotant-lo d'un cor que el fa bategar". ●

Neuromàrqueting, el negoci contra la raó

TEXT: NIL SALVAT, MEMBRE DE NEURONES FREGIDES
INFOGRAFIA: GIL SERRAT

Ni en una activitat quotidiana i aparentment inofensiva com la compra setmanal, la neurociència de carrer pot evitar treure el cap. L'evolució, al llarg de milions d'anys, ha elaborat una sèrie d'estratègies biològiques per ajudar els éssers humans a sobreviure i a prendre millors decisions. I de decisions, el supermercat n'és ple. Però ja fa anys que l'experiència vital té un competidor potent, que prioritza el guany d'algú a costa del perjudici d'altres i que busca en les escletxes dels nostres sistemes nerviosos per sortir-se amb la seva: el neuromàrqueting.

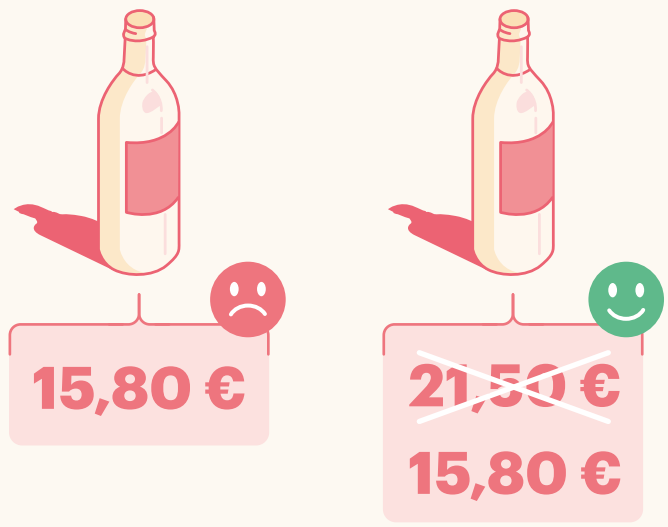
Parlem d'una disciplina d'estudi que s'aprofita dels coneixements científics en neurociència per aplicar-los a estratègies de publicitat. A partir de l'estudi del cervell de les consumidores davant de certs estímuls, busca entendre com funcionen les seves respostes inconscients d'aquests per dissenyar productes més atractius i crear necessitats per comercialitzar-ne de nous.

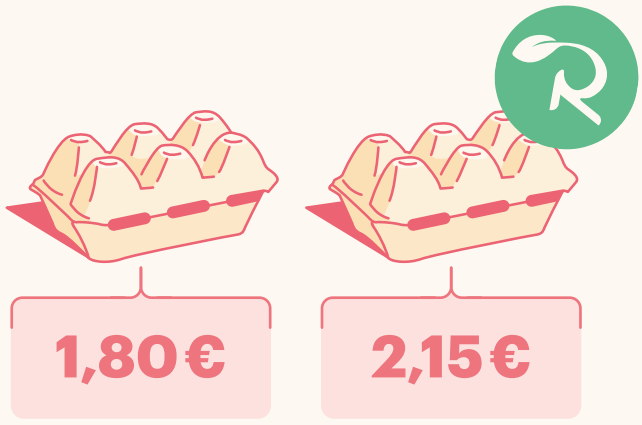
Una de les principals vies d'arribada d'informació al cervell és a través dels sentits, encara que cadascun ho faci a una regió diferent: el lòbul occipital és el receptor de tota la informació visual, mentre que el tacte és processat al lòbul parietal, a tall d'exemple. Existeix, però, un element integrador encarregat de prendre decisions basades en tota la informació recopilada, per exemple, a partir dels sentits: el còrtex prefrontal.

Però no és el responsable de totes les decisions que prenem, ja que moltes no es basen en fets demostrables, sinó en intuïcions i prejudicis. És precisament en aquest context psicològic on comença a actuar el neuromàrqueting, aprofitant-se de les creences individuals, els valors col·lectius i les preferències per maximitzar el benefici econòmic.

'BLACK FRIDAY' I L'EFECTE FOCUS

Dirigir l'atenció cap a una suposada rebaixa sense destacar que, realment, el preu del producte no ha variat, és una pràctica habitual en campanyes consumistes com el *Black Friday* o el Nadal. És fàcil de detectar mitjançant un seguiment dels preus al llarg del temps.

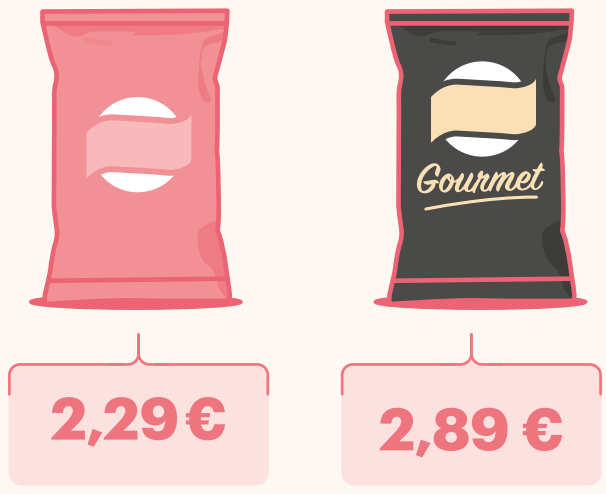

EL MOVIMENT REALFOODER

Brandant biaixos com el fals dilema (classificar entre bo i dolent), l'efecte halo (deixar-se guiar per la primera impressió) o el biaix de confirmació (escollir únicament pel nom de la marca), aquesta iniciativa s'aprofita del sentiment de culpa de les consumidores i alimenta els TCA.

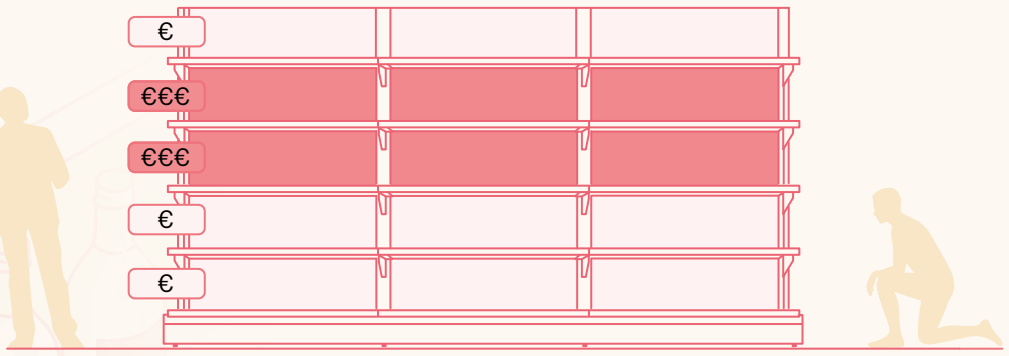
EL CONTINENT PER DAVANT DEL CONTINGUT

Les xarxes neuronals tenen associacions preestablertes: embalatges de color negre, tipografies daurades... La psicologia del color juga un rol molt important en com prenem decisions basant-nos únicament en l'aspecte de l'embolcall.

L'ORGANITZACIÓ DE L'ESPAI

Situar els productes a una alçada o en un lloc més o menys central de les prestatgeries del supermercat té un objectiu: suggestionar les consumidores perquè escullin una opció concreta.
El biaix de disponibilitat fa escollir el producte que suposa menys esforç seleccionar, és a dir, els que estiguin a l'alçada dels ulls o les mans.

1

PUBLICITAT / SUPERMERCAT

Colors, preus, formes, textures, olors.

↓

SENTITS

↓

Processament cerebral

VISTA	**TACTE**
Ulls	Pell
↓	↓
Nervi òptic	Nervis sensitius
↓	↓
2	**3**
Lòbul occipital	**Lòbul parietal**
Processa: Formes, colors, textos, mides...	Processa: Textura, pes, temperatura...

4

Còrtex prefrontal

Integra tota la informació dels sentits, emocions, experiències, valors i creences per prendre una decisió

↓

COMPRAR O NO COMPRAR

Decisió conscient

Desocupar l'aigua

Durant massa temps s'ha mesurat el progrés segons la capacitat de construir o transformar. Però en una època marcada per la incertesa climàtica, la decisió més valenta potser és deixar de voler controlar els cursos hídrics a base de noves infraestructures i tornar-los l'espai que mai no els hauríem d'haver pres

TEXT: **IVETTE CASADEVALL CUFÍ**
DIRECTORA DE FUNDACIÓ EMYS

IL·LUSTRACIÓ: **VANE JULIAN**

Quan un riu surt del seu llit, diem que s'ha desbordat. Quan una plana inundable torna a omplir-se d'aigua, parlem d'una inundació. Quan el mar avança, diem que "ens pren la costa". El llenguatge no és innocent: fa dècades que expliquem els ecosistemes aquàtics com si estiguessin ocupant un espai que és nostre. Però potser hauríem de canviar la manera de pensar i fer-nos una pregunta: i si fóssim nosaltres els qui, durant massa temps, hem ocupat l'espai de l'aigua?

La història del nostre territori és també la història d'una llarga voluntat de controlar l'aigua: dessecació d'aiguamolls per motius de salubritat, modificació i rectificació del curs dels rius, urbanització de planes inundables, transformació d'espais naturals aquàtics en destinacions turístiques... Podríem enumerar tot un seguit d'intervencions que, de manera aïllada, s'han vist com a assumibles, de vegades fins i tot necessàries, però que han acabat generant un impacte acumulat crític: avui, les nostres aigües continentals són els ecosistemes amb la regressió de biodiversitat més acusada, tant a Catalunya com a la resta del món.

Les dades de l'Índex Planeta Viu mostren una reducció mitjana del 40% de les poblacions d'aigua dolça. Aquest greu declivi es fa evident en espècies emblemàtiques com l'anguila (amb una caiguda del 85% de la seva abundància), el corriol petit (-82%), la granota verda (-70%) o la tortuga d'estany, que ha vist reduïda la seva àrea de distribució en un 60%, entre altres. Són espècies que s'han convertit en testimonis d'un paisatge que gairebé ha desaparegut.

Però aquesta extinció no és només un problema de conservació de la natura, és també la pèrdua dels processos ecològics que mantenen viu el territori. La paradoxa és que, mentre invertim cada vegada més recursos per protegir-nos dels efectes del canvi climàtic, continuem degradant les infraestructures naturals que durant mil·lennis han fet aquesta feina de manera gratuïta. Per tant, quan eliminem aquests espais naturals, no només perdem biodiversitat; també augmentem la nostra vulnerabilitat.

Els episodis extrems que hem viscut els darrers anys ens recorden que l'aigua no entén de límits administratius ni de planejament urbanístics. Quan un riu recupera l'espai que li hem pres acostumem a parlar de desastre natural, però sovint el desastre no és que el riu faci de riu, sinó haver construït ignorant que aquell espai formava part de la seva dinàmica natural. El gran error ha estat voler domesticar l'aigua, pensar que podíem fixar-ne el recorregut i decidir on podia expandir-se. Però els ecosistemes aquàtics ens mostren que hi ha un altre camí possible: no continuar afegint, sinó començar a retirar.

Durant molt temps hem pensat que el progrés és ocupar més: sòl urbanitzat, infraestructures, camins... Però en un context d'emergència climàtica i de pèrdua accelerada de biodiversitat, el veritable progrés ja no consisteix a continuar ocupant, sinó a saber desocupar; a retirar aquelles pressions que impedeixen als rius, als aiguamolls i a les planes inundables recuperar la seva funció ecològica. Perquè la millor infraestructura per retenir l'aigua, reduir el risc d'inundacions, recarregar aqüífers o conservar biodiversitat sovint no és una obra nova, sinó permetre que les infraestructures naturals tornin a fer la feina que durant milers d'anys han fet molt millor que nosaltres.

Desocupar l'aigua no significa abandonar el territori ni impedir que les persones gaudeixin de la natura. Vol dir acceptar que alguns espais compleixen una funció molt més valuosa quan recuperen la seva dinàmica natural que cap infraestructura artificial pot reproduir amb la mateixa eficàcia. Quan desocupem, la natura respon. Quan una antiga zona humida recupera el seu règim d'inundació, tornen les espècies que havien desaparegut. Quan un riu recupera els seus meandres, disminueix la velocitat de les crescudes, augmenta la infiltració i es redueix el risc d'inundacions aigües avall. Quan es restaura un bosc de ribera, baixa la temperatura de l'aigua i millora la seva qualitat.

Desocupar l'aigua és un exercici d'humilitat. Durant dècades hem volgut conservar gestionant cada vegada més, però sovint oblidem que la millor intervenció és la que ja no cal fer i que la millor infraestructura és la que decidim no construir; és assumir que els rius no necessiten que els ensenyem a fluir, ni els aiguamolls que els expliquem com retenir l'aigua sinó que el que necessiten és que deixem de dificultar-los; que recuperem la capacitat de distingir entre allò que

Cada vegada més persones volen reconnectar amb la natura, però aquesta reconciliació no pot convertir els ecosistemes més fràgils en un producte de consum

és imprescindible per viure i allò que hem acabat normalitzant perquè feia massa temps que ocupava un lloc que mai no li havia pertocat.

En un context d'emergència climàtica, aquesta manera d'entendre la conservació deixa de ser una opció per convertir-se en una necessitat. Les projeccions apunten a períodes de sequera més llargs i episodis de pluja més intensos. Davant d'aquest escenari, la resposta no pot ser continuar ocupant els espais que precisament ens ajuden a esmorteir aquests impactes. Desocupar l'aigua no significa tornar enrere ni idealitzar un paisatge del passat, sinó avançar cap a un model territorial que treballi amb la natura en lloc de fer-ho constantment contra ella.

També implica revisar la nostra manera de gaudir dels espais naturals. Durant anys hem celebrat que cada vegada més persones vulguin reconnectar amb la natura. Però aquesta reconciliació no pot convertir els ecosistemes més fràgils en un producte de consum. Potser el repte ja no és només acostar la natura a les persones, sinó acostar les persones a una nova cultura del respecte cap als espais naturals i aprendre a visitar-los d'una altra manera.

Aquest canvi de mirada no es pot limitar a una declaració d'intencions, sinó que s'ha de traduir en una planificació territorial integrada i coordinada. Es tracta d'un repte transversal que interpel·la directament el planejament urbanístic, la gestió dels espais naturals, les polítiques agràries, el disseny d'infraestructures i la corresponsabilitat de tota la societat. Restaurar la funcionalitat de les nostres conques requereix una estratègia d'adaptació a llarg termini que prioritzi les solucions basades en la natura. Cada vegada que renaturalitzem una riera, eliminem un drenatge innecessari, recuperem una zona humida o decidim no construir en una plana inundable, no estem renunciant a oportunitats de desenvolupament: estem recuperant la capacitat del territori per protegir-nos i sostenir-nos.

Durant massa temps s'ha mesurat el progrés amb el que som capaços de construir, canalitzar o transformar, un enfocament que avui mostra clars límits davant l'actual context de canvi ambiental global. Ha arribat el moment de començar a mesurar-lo també segons el que som capaços de retornar i la nostra capacitat de deixar espai perquè els processos naturals tornin a funcionar. ●

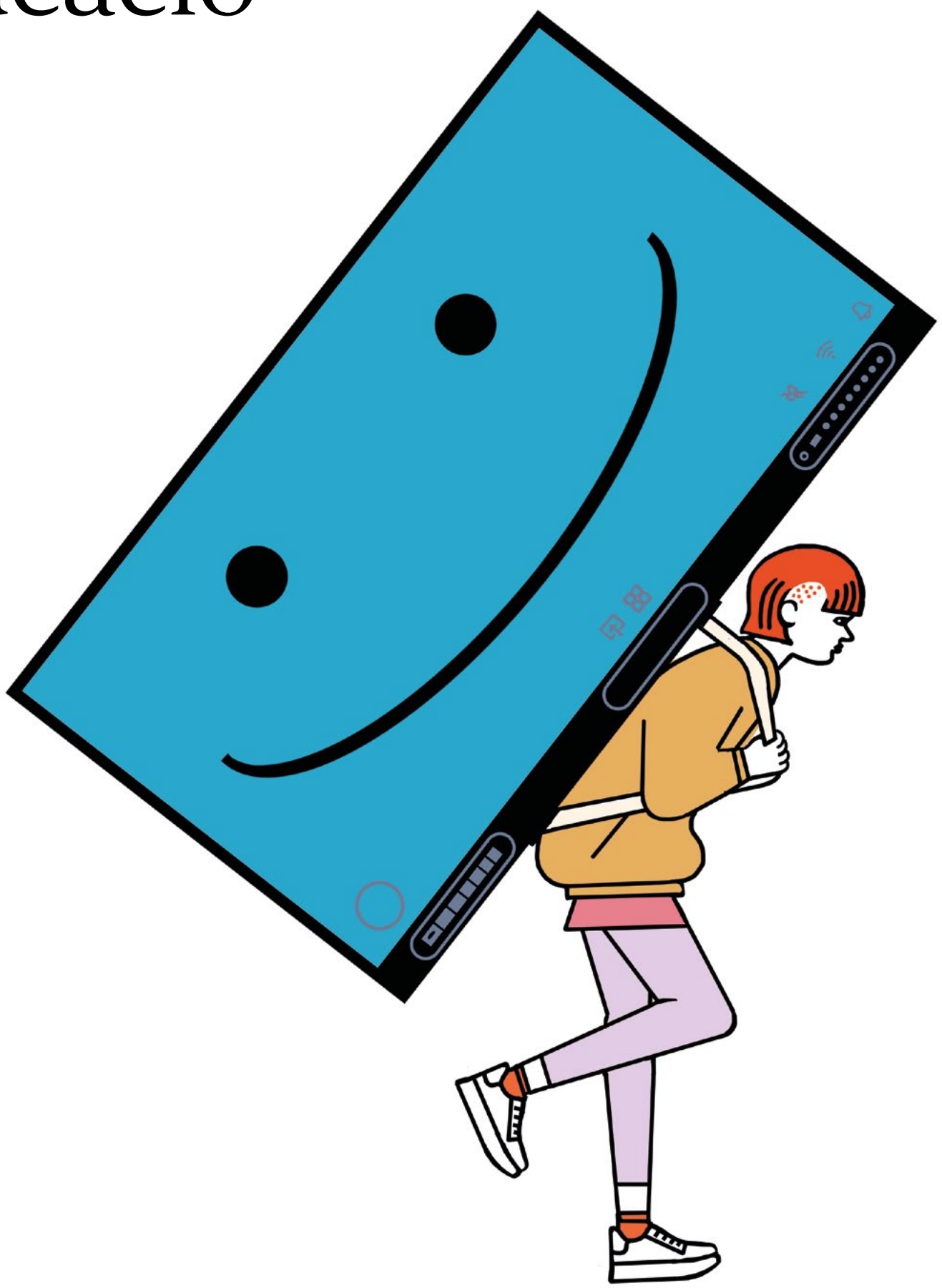
Confrontar el tecnosolucionisme i el fetitxisme digital en l'educació

Les estratègies polítiques i combatives de l'actual cicle de mobilitzacions en defensa de l'educació pública s'han articulat fonamentalment al voltant de les condicions materials de treball del professorat: la precarització laboral, l'augment de les ràtios, la sobrecàrrega burocràtica, la intensificació del treball, la pèrdua d'autonomia docent i el deteriorament de les condicions materials necessàries per desenvolupar el treball intel·lectual. Aquestes reivindicacions són fonamentals i, en part, s'han articulat seguint una línia d'acció de masses i d'organització des de baix propera a la plantejada per Jane McAlevey a *No hay atajos* (Verso Libros, 2024).

Tanmateix, les lluites per l'educació pública necessiten ampliar el seu marc tàctic i estratègic per arribar al nucli de les relacions econòmiques i socials que produeixen i reprodueixen aquestes condicions de precarietat. No es tracta únicament de problemes administratius, organitzatius o de gestió dels sistemes educatius, sinó d'expressions concretes d'un procés molt més profund.

Si les pròximes mobilitzacions volen confrontar les arrels estructurals de la degradació de l'educació pública i avançar cap a la seva desmercantilització, cal desplaçar també el camp de batalla cap a les formes contemporànies mitjançant les quals el capital penetra en l'educació. Les tecnologies digitals constitueixen avui un dels principals vectors d'aquesta penetració. Tres dimensions interrelacionades permeten comprendre part d'aquest procés: el fetitxisme de les mercaderies digitals, el tecnosolucionisme i la financiarització de l'educació digital.

Els desenvolupaments tecnocientífics associats a l'expansió de la IA i

TEXT: **GEO SAURA**
PROFESSOR TITULAR DE POLÍTICA DE L'EDUCACIÓ DE LA UB

IL·LUSTRACIÓ: **ARNAL BALLESTER**

La desmercantilització del sistema educatiu, a banda de millorar les condicions de treball als centres docents, ha d'implicar també la disputa de les infraestructures, les tecnologies digitals i els circuits financers responsables de la subsumpció real de l'educació al capital

a la transformació digital de l'educació es presenten habitualment sota una aparença de neutralitat tècnica. Expressions aparentment asèptiques (eines tecnològiques, tecnologies digitals, IA o transformació digital) desplacen el conflicte social i polític i presenten les tecnologies com a objectes autònoms. Tanmateix, aquestes tecnologies són mercaderies produïdes, circulades i valoritzades en el marc de relacions socials capitalistes.

Aquesta materialització opera mitjançant el que, en un article publicat a *Cadernos CEDES* (2025), vaig conceptualitzar com a "fetitxisme de les mercaderies digitals en educació". Partint del que apuntava Marx a *El capital*, el fetitxisme apareix quan les relacions socials entre les persones es presenten invertides com a relacions entre coses, de manera que les mercaderies semblen posseir una vida i un poder propis. Traslladat a la fase digital del capitalisme, el fetitxisme consisteix a presentar la tecnologia com una força autònoma capaç de transformar l'educació per si mateixa, mentre s'invisibilitzen les relacions de propietat, treball, extracció de dades, inversió i valorització que en fan possible l'existència.

La IA, les plataformes i les infraestructures digitals no transformen l'educació per una capacitat intrínseca de la tecnologia. Ho fan dins de determinades relacions de producció i sota interessos econòmics concrets. El problema, per tant, no és només quina tecnologia entra a les aules, sinó quines relacions socials entren amb ella. Les lluites per l'educació pública han de trencar aquest fetitxisme i polititzar la relació de la mercaderia digital amb el capital: qui posseeix la infraestructura, qui controla les dades, qui captura el valor i qui decideix sobre les condicions en què es desenvolupa el treball educatiu.

Aquesta representació fetitxitzada de la tecnologia s'articula ideològicament mitjançant el tecnosolucionisme. En educació, el tecnosolucionisme converteix sistemàticament problemes socials, polítics i pedagògics en problemes tècnics susceptibles de ser resolts mitjançant mercaderies tecnològiques. La desigualtat es converteix en una qüestió d'accés a plataformes; la burocratització, en un problema d'automatització; l'avaluació, en una qüestió de dades; i la crisi del treball docent, en una oportunitat per introduir IA.

El resultat és la naturalització d'una determinada trajectòria tecnològica i econòmica del capital, presentada com a inevitable, neutral i orientada cap al futur. Sota aquesta aparença desapareixen les relacions de classe, les formes d'explotació i els processos d'acumulació que estructuren l'expansió d'aquestes tecnologies en les polítiques educatives.

> Cada registre d'activitat, mètrica d'ús, avaluació automatitzada i mecanisme de traçabilitat algorítmica incorpora noves formes de control sobre el treball docent

La contradicció es fa especialment visible en la promesa que la tecnologia alliberarà el professorat del treball. Lluny de reduir el temps de treball socialment necessari, la digitalització pot intensificar-lo mitjançant la multiplicació de plataformes, registres, informes, mètriques i tasques de seguiment. L'acceleració dels ritmes de treball i l'extensió de la disponibilitat digital contribueixen així a ampliar la jornada laboral més enllà dels seus límits formals.

Alhora, cada registre d'activitat, mètrica d'ús, avaluació automatitzada i mecanisme de traçabilitat algorítmica incorpora noves formes de control sobre el treball docent. La digitalització no només organitza el treball: produeix dispositius per mesurar-lo, comparar-lo, classificar-lo i supervisar-lo. Les direccions dels centres i les administracions educatives poden disposar de registres permanents d'activitats que anteriorment es mantenien inscrites en l'àmbit de l'autonomia relativa del treball docent.

Aquí apareix una de les contradiccions centrals de la digitalització educativa: allò que es presenta com a alliberament del treball pot convertir-se en un mecanisme d'intensificació, subordinació i expropiació de capacitats intel·lectuals. La captura i objectivació del treball docent en infraestructures digitals contribueixen a ampliar el treball mort incorporat en la maquinària i, amb això, a erosionar l'autonomia professional, la llibertat de càtedra i les condicions materials de la intel·lectualitat docent.

Una altra dimensió estratègica de les lluites per la desmercantilització de l'educació pública ha de dirigir-se cap al capital financer i els processos de financiarització que sostenen l'expansió de les tecnologies. Les eines que arriben a les aules no apareixen com a simples innovacions tècniques aïllades: formen part de cadenes d'inversió, propietat i valorització en les quals intervenen capital risc, *private equity*, fons d'inversió, bancs i grans conglomerats tecnològics.

Les plataformes, els sistemes de gestió, les infraestructures de dades i les solucions basades en IA són, per tant, materialitzacions de capital prèviament invertit i orientat cap a nous espais de valorització. La transformació digital obre un espai addicional per a l'absorció de capital i la recerca de noves fonts de rendibilitat. L'escola es converteix així no només en un espai pedagògic, sinó també en un espai d'inversió, extracció de dades, contractació tecnològica i generació de nous mercats.

La lluita per la desmercantilització de l'educació pública exigeix, per tant, ampliar el seu camp de confrontació. No n'hi ha prou amb disputar els salaris, les ràtios, la burocràcia o les condicions laborals, tot i que aquestes lluites siguin indispensables. Cal disputar també la propietat, les infraestructures, les dades, les tecnologies i els circuits financers que estan reorganitzant materialment l'educació. La desmercantilització de l'educació implica, en darrer terme, confrontar qui controla les condicions materials de la seva reproducció social. I, ara mateix, qui ho fa possible és la subsumpció real de l'educació a les relacions de producció i de valorització del capital mitjançant les tecnologies digitals. ●

“Molts homes pastors em deien que no aguanta”

Sonia López ha arribat a ser pastora de cabres per autocura. Llicenciada en Educació social i Filosofia a València, va treballar durant més vint anys d'educadora social. Però sentia que la vida a la ciutat no era per a ella. Ara, a la serra d'Aitana, es dedica a la ramaderia extensiva amb el seu projecte La Rebañita i impulsa, amb altres dones de la comarca, una cooperativa centrada a recuperar oficis tradicionals.

TEXT I FOTOGRAFIA: **LUCAS GUERRA**

Va descobrir les granges de ramaderia ecològica en un viatge pels pobles d'Astúries, però va ser a la Serra Calderona on Sonia López va començar la seua aventura. La vida i el ritme frenètic a la ciutat de València l'estava asfixiant. "Tornar a la ciutat em disparava el malestar. Volia una vida a la muntanya i amb els animals, que era on jo em trobava bé. Llavors, vaig començar a cercar per internet escoles de pastoreig". Va trobar l'Observatori de Pastoreig Extensiu del Mediterrani (OPEM). S'hi oferien xerrades per impulsar una escola de pastores arreu del País Valencià, a més de fer una recerca dels ramats i les persones dedicades a guiar-los arreu del territori. "En una xerrada a Olocau van preguntar qui volia ser pastora i vaig alçar la mà", recorda. El març del 2025 va començar a ser-ne amb un ramat de vint cabres, que li van deixar, en una zona aïllada de la Serra Calderona. Va passar tres mesos en una casa que no tenia aigua, ni llum, ni telèfon, ni internet. Va aprendre molt del pastor Ricardo Crespo, de les cabres, de la muntanya, i de les hores de solitud amb ella mateixa, rememora.

Ruth Carbonell, integrant d'OPEM que Sonia López considera la seua mestra, li proposà anar a pastorejar juntes al poble d'Alcoleja (el Comtat), a la Serra d'Aitana. Era juliol del 2025. Eixe mateix any va començar ella a soles, amb dotze cabres, el projecte La Rebañita. Deixa clar que treballar de pastora és molt dur i solitari i que de seguida va sentir la necessitat de fer xarxa al territori. Va formar un grup de suport mutu amb altres dones de la comarca i van posar en marxa el Cabrona Fest, el maig del 2026. "El vam muntar amb l'objectiu de donar a conéixer el projecte i sensibilitzar la gent al voltant del pastoreig extensiu i els seus beneficis, tant en qüestió de sobirania alimentaria com per al manteniment dels boscos i la cura del medi ambient", explica.

A la primera edició del festival es va projectar el documental *Veus transhumants* (Paula Escribano, 2025) i va impartir una xerrada el pastor jubilat i poeta José Vicente González, en la qual va contar les seues experiències, que ha recollit en diversos llibres. A més, es van fer tallers de pastoreig, de munyiment i, amb la llet obtinguda, un curset d'elaboració de formatge. Per finalitzar, va tenir lloc una taula redona amb dones pastores, en què van relatar com és la vida a la muntanya i amb els animals, com també la situació de la ramaderia extensiva.

La desaparició del pastoreig extensiu i la manca de relleu generacional són algunes de les preocupacions que afecten pastores com Sonia Lòpez. "Demanem polítiques vinculants i ajudes directes per part de l'administració, que valoren la gestió sostenible del territori, el benestar animal i la cura del medi ambient enfront de la ramaderia industrial", reivindica.

Aquestes inquietuds són les que l'han dut a començar una roda de contactes en col·legis i instituts amb l'objectiu de sensibilitzar les noves generacions. No és gens fàcil, assegura, donada la dedicació absoluta els 365 dies a l'any que requereixen les cabres, la dificultat per a la conciliació familiar, el descans i la dificultat d'accés a serveis bàsics en zones aïllades com el lloc on viu. "És un treball molt dur, però et fa connectar amb el teu entorn, la muntanya, els animals. És una sensació molt primitiva de contacte amb la natura que no tens a la ciutat", reconeix.

A la Serra d'Aitana també ha trobat un grup de suport mutu de dones pastores, que col·labora amb el col·lectiu Pastores en Xarxa. Formar part d'aquest col·lectiu i sentir-se dins d'una comunitat li va donar forces en la seua determinació de ser pastora. "Vam participar en una setmana del pastoreig", a Madrid, en març del 2026. Va ser a la llibreria Traficantes de sueños on vam contar l'experiència i trajectòria de cadascuna", concreta.

En aquesta taula redona es va parlar, a banda de l'envelliment sever i l'aïllament que pateix l'ofici, de la rendibilitat de les xicotetes granges i la bretxa de gènere que s'hi viu. "Al llarg de la història les dones hem estat relegades a un segon pla. He hagut de sentir comentaris d'homes pastors que em deien que no aguantaria. Encara hi ha molts prejudicis en eixe sentit.", ens comenta.

En un sector molt masculinitzat, López defensa la incorporació de referents femenins i noves sensibilitats que donen una visió més àmplia a l'ofici. Per a ella, les trobades entre pastores som molt importants, perquè no és fàcil trobar llibres o publicacions on se'n parle. Totes aquestes experiències i coneixements es transmeten a través de la tradició oral, i ara es troba en perill d'extinció.

Al seu entorn, són les dones les que estan mobilitzant-se i creant xarxa, no sols per mantindre i potenciar el pastoreig extensiu, sinó també donar un impuls cap a la sobirania alimentària i l'arrelament de les persones al territori, amb el suport de les administracions locals. La creació d'una escola cooperativa d'oficis rurals, per aprendre pastoreig, pedra seca o cuines tradicionals, és un dels projectes que tenen entre mans.

La proliferació de ramats en extensiu pot contribuir d'una manera sostenible a la neteja de la vegetació de serres i muntanyes i ajudar a la prevenció d'incendis forestals. I ajuda a millorar la fertilitat de la terra aportant-hi nutrients i combat la desertificació i les conseqüències del canvi climàtic.

Des del grup de suport tenen la intenció de cercar fons públics per a replicar un obrador de formatge com els que existeixen en alguns pobles dels Pirineus. "La creació d'aquest obrador animaria a la gent que té cabres a conservar-les i a altres persones a començar a tindre'n i obtindre el seu propi formatge", explica entusiasmada Sonia López. ●

Ha estat una de les impulsores del Cabrona Fest, amb l'objectiu de "sensibilitzar la gent al voltant dels beneficis del pastoreig extensiu per la sobirania alimentària i la cura dels boscos i el medi ambient"

Aigua calfada, clòtxina amenaçada

TEXT: **GIUSEPPE SAVINO**
FOTOGRAFIA: **JOANNA CHICHELNITZKY**

Clòtxina a València, *musclo* al Delta de l'Ebre. Dos noms, als Països Catalans, per a un mateix mol·lusc, el *Mytilus galloprovincialis*, que canvia de mida, de sabor i de calendari de recol·lecció segons les aigües on creix. Però les dues paraules expliquen dues formes diferents de relacionar-se amb la mar.
Al País Valencià, la clòtxina es cria als ports de València i Sagunt. És menuda, de closca negra i carn tendra, i té una temporada curta, especialment entre maig i agost. Al Delta de l'Ebre, creix a les badies dels Alfacs i del Fangar, on es barreja l'aigua dolça del riu l'Ebre i la salada de la Mediterrània. El resultat és un musclo més gran i carnós, amb una temporada especialment bona durant els mesos de juny i juliol.
També hi ha una història darrere de cada cultiu. A València, les primeres experiències de cria en estructures flotants es remunten a finals del segle XIX. A les Terres de l'Ebre, la miticultura es va desenvolupar durant el segle XX aprofitant la poca profunditat de les badies i les seues condicions particulars. A causa de la crisi climàtica, l'augment de la temperatura de l'aigua provoca episodis d'estrés i mortalitat entre les clòtxines, especialment durant les onades de calor. Tant a les terres valencianes com al delta, les temperatures extremes ja han provocat pèrdues importants de producció. La calor també afecta la llavor, que és com s'anomena la clòtxina menuda que ha de garantir la campanya següent. A això s'hi suma l'acidificació de la mar, que dificulta la formació de la closca. Les productores ja estan avançant les collites i provant sistemes per mantenir les clòtxines en aigües més fresques. Són solucions per guanyar temps davant d'un canvi que ja no és una previsió de futur. Cada estiu obliga a mirar la temperatura de l'aigua, decidir quan collir i assumir que una part de la producció pot perdre's. La clòtxina continua sent la mateixa, però les condicions per criar-la ja no ho són.

GENER | FEBRER | MARÇ | ABRIL | **MAIG | JUNY | JULIOL | AGOST** | SETEMBRE | OCTUBRE | NOVEMBRE | DESEMBRE

PASTA AMB CLÒTXINES

INGREDIENTS (PER A DUES PERSONES):

- 180 g de pasta, idealment espaguetis o *linguine*
- 1 kg de clòtxines fresques amb closca
- 2 grans d'all
- 250 g de tomaca triturada
- 60 ml de vi blanc
- 2 cullerades d'oli d'oliva verge extra
- 1 bitxo menut, opcional però recomanable
- Unes branques de julivert fresc
- Sal
- Pebre negre

PREPARACIÓ:

1. Netegeu les clòtxines i retireu-ne les barbes. Poseu-les en una cassola amb un gra d'all, un raig d'oli i el vi blanc. Tapeu i que coga a foc fort entre dos i tres minuts, fins que s'òbriguen.
2. Retireu les clòtxines i coleu el líquid de cocció amb un colador fi. Reserveu-lo. Reserveu una part de les clòtxines amb closca per acabar el plat i tragueu la carn de la resta.
3. En una paella ampla, poseu-hi l'oli, l'altre gra d'all laminat i el bitxo. Feu-ho suar a foc baix sense que l'all agafe massa color.
4. Afegiu-hi la tomaca i deixeu-la coure entre deu i dotze minuts, fins que perda l'aigua i quede una salsa concentrada. Incorporeu-hi uns 100 ml del líquid de les clòtxines i deixeu-ho reduir entre tres i quatre minuts.
5. Mentrestant, cogueu la pasta en aigua molt poc salada, perquè el líquid de les clòtxines ja aporta sal. Tragueu-la dos minuts abans del temps indicat.
6. Passeu la pasta per la paella amb la salsa i acabeu-la de coure amb una mica més del líquid de les clòtxines, remenant perquè emulsione amb l'oli.
7. Afegiu les clòtxines sense closca i, al final, les clòtxines amb closca. Feu un parell de voltes de paella i incorporeu-hi julivert picat.

CONSELLS:

- No es tracta de fer una salsa de tomaca amb musclos per damunt. El gust de les clòtxines s'hi ha d'integrar, i el líquid de cocció de les clòtxines és fonamental per a aconseguir-ho.
- Sense formatge, si us plau.

Participa en el micromecenatge del documental

‘Sem Terra’ és un documental sobre el Moviment dels Treballadors Rurals Sense Terra dirigit per Ferran Domènech i coproduït per La Directa SCCL i Setembre.

Ara es troba en fase de tancament i necessita una última empenta!

Publicitat

N9U
ST1
HOSTAL

FOTOGRAFIA: **ELENA GAVALDÀ**

Tarragona, juny de 2026. Una dona prepara el menjar en una cuina instal·lada a la via pública. La imatge forma part de la sèrie “Ens veurem al carrer”, amb la qual, mitjançant escenificacions conceptuals, l’autora mostra diverses persones recreant els seus hàbits domèstics en carrers i places de la capital del Tarragonès, amb la intenció de portar al límit i a un sentit literal la crisi provocada per l'especulació immobiliària, i transmetre la idea que “qualsevol de nosaltres està mil vegades més a prop de viure al carrer que de ser ric”.

Cuba

Els tricicles elèctrics o ‘motorinas’ han esdevingut una alternativa de transport cada cop més habitual a Cuba per fer front a la manca de combustible.

CUBA, UNA RESISTÈNCIA QUE NO S'APAGA

El bloqueig petrolier, sumat a les sancions històriques dels Estats Units, han provocat una greu crisi humanitària a l'illa caribenya. Malgrat l'afectació que tenen els constants talls elèctrics i la carestia en àmbits com l'educació, la salut o la cultura, la població busca maneres d'autoorganitzar-se per sostenir la vida

TEXT: **ANNA ADRIÀ**, L'HAVANA
FOTOGRAFIA: **ROSER RIERA**

Són les vuit i mitja del matí i l'Hospital Ramón González Coro de l'Havana ja és ple a vessar. Persones que entren i ixen, gent que conversa a la porta, infermeres i metges amunt i avall. Pugem fins al primer pis i ens trobem amb la doctora Ana Julia Fernández. No ens diu a quina hora ha començat a treballar, però se li nota a la cara que no és fa poc. Des de fa uns mesos, l'hora d'entrada a la feina s'ha flexibilitzat perquè el personal tinga marge per a arribar a l'hospital tot i les dificultats en el transport.

A 300 quilòmetres, Mayelin Alvarado Pérez prepara la sala gran de la Galeria Provincial d'Art de Santa Clara. En uns minuts arribaran xiquets de tota la província per participar en les activitats d'estiu. Avui hi ha cartolines de colors, aquarel·les, cola i guix, materials que la professora feia molt de temps que no veia a Cuba, però que hui els alumnes podran utilitzar gràcies a una donació de la brigada de solidaritat de l'ONG Alkaria, una de les poques brigades catalanes que ha arribat enguany a l'illa.

A pocs carrers, Ramón Silverio Gómez obri les portes del Mejunje, un gest que repeteix cada dia des de fa quaranta anys. Prompte acudiran els primers veïns que s'ajunten als matins per beure café al patí del centre cultural. Aquesta vesprada, el mateix Gómez actuarà en *Mejor Vida*, una obra de teatre que també dirigeix. I a la nit, instrumentistes musicals de tota la província vindran per participar en el cicle Conciertos compartidos. No saben si hi haurà electricitat, però la programació no s'atura. "Malgrat les apagades, malgrat l'escassetat, malgrat tot això, nosaltres estem en supervivència cultural, perquè hem d'estar, perquè s'ha de buscar alternatives a la gent", defensa Silverio Gómez.

Des del mes de gener, els Estats Units han intensificat les sancions econòmiques a Cuba i li han imposat un setge petrolier que deixa el país en una situació límit: apagades generalitzades a tota l'illa constants que paralitzen la vida; greus afectacions en els serveis sanitaris, amb una alarmant escassetat de medicaments i tecnologia mèdica; un sistema educatiu amb moltes limitacions; una xarxa de transport col·lapsada; un subministrament d'aigua i aliments insuficient i una inflació que no para d'augmentar. La situació ha portat molta gent a prendre la decisió de marxar del país: només el 2025, 250.000 persones van migrar, segons l'Oficina Nacional d'Estadística i Informació cubana.

LA RUTINA DE LA INVENTIVA

Però si hi ha una cosa que sap fer el poble cubà és resistir. I trobar la manera de continuar endavant, d'"inventar", com es diu a l'illa caribenya. "El que ens salva a nosaltres és precisament la resiliència. Som una illa que sempre ha viscut amb eixa tradició de reinventar-se, ja ho tenim en l'ADN. En l'epigenètica del cubà sempre ha estat el viure cap a fora, en l'invent", explica la periodista Mileyda Menéndez Dávila.

I així és el dia a dia de les habitants del país, una rutina marcada per una pregunta que ho condiciona tot: tindrem llum elèctrica hui? Als matins és quan més activitat hi ha: s'ha d'aprofitar la llum natural al màxim. Però ja de primeres, fer-se un café o esmorzar alguna cosa es complica més del compte. Les apagades solen coincidir amb les primeres hores del dia, pel que la gent es veu obligada a il·luminar-se amb llums recarregables i cuinar amb carbó.

Anar a la feina representa més entrebancs. La manca de combustible i el col·lapse del sistema públic de transport no deixen altra alternativa que caminar quilòmetres o buscar altres maneres de desplaçar-se, com els tricicles elèctrics o *motorinas*. Cada cop més persones opten per convertir aquest vehicle, que pot arribar a transportar més de deu passatgeres, en el seu petit negoci, que ja substitueix els mítics taxis de combustió a la carretera. És una de les feines informals per les quals mol- ►

► ta gent ha optat per complementar els ingressos i fer front a la inflació. Una altra és la venda de fruita i verdura al carrer. Cada cop més famílies obrin les seues *mipymes*, xicotets negocis de venda de productes importats que s'estan convertint en un dels motors econòmics més estables del país.

Una altra part del dia s'ocupa en comprar el menjar. Amb apagades que en alguns casos superen les 20 hores seguides, conservar aliments resulta molt complicat, per la qual cosa moltes persones a Cuba opten per comprar només el que consumiran en un dia. El mateix passa amb l'aigua: com que les bombes funcionen amb electricitat, un tall de llum sovint vol dir també un tall d'aigua. Així, quan hi ha electricitat la població aprofita per a fer tot el que requereix corrent, siga l'hora que siga: posar rentadores, dutxar-se, cuinar, etcètera.

SUPORT MUTU COM A ÀNCORA

Com en qualsevol crisi, els primers drets que es ressenten són els de les dones. A la sobrecàrrega habitual de sostenir les cures i el treball reproductiu se suma la preocupació per haver de fer-ho sota la pressió de l'escassetat i la incertesa. "És eixa pressió de pensar 'Com cuine hui?', 'Què cuine?', 'On?', 'Quan?', 'Amb què?'. Eixe tipus de situació és el que més colpeja hui a les dones a Cuba, que tampoc poden cuidar d'elles mateixes", explica Mileyda Menéndez.

La periodista és especialitzada en salut sexual i reproductiva, un àmbit també afectat per la carestia: no hi ha mètodes anticonceptius i l'educació sexual no està arribant a les comunitats. "Això afecta també al dret al coneixement, al dret a la protecció i també al dret a planificar la maternitat", explica Menéndez, qui ho ha viscut en primera persona. Com a responsable del projecte sociocultural Senti2 Cuba, imparteix tallers i trobades comunitàries sobre educació sexual i gènere arreu de l'illa. Ara, troba moltes dificultats per a poder organitzar les activitats, sobretot lluny de l'Havana, on ella viu. Tot i això, continua impulsant projectes amb institucions públiques i escoles de la capital i manté l'activitat de divulgació a les xarxes socials.

Les iniciatives comunitàries i les xarxes de suport mutu, inherents en la societat cubana, s'han multiplicat amb el bloqueig. Un exemple el trobem en la cura de xicalla i persones malaltes, els menjadors populars -que ara també poden ser de gestió privada- o els grups de famílies d'alumnes que s'organitzen per a aconseguir material educatiu que l'Estat no pot proporcionar. "Camines per Cuba i veus la solidaritat, els medicaments no arriben, però ningú té cor per a tindre un paracetamol i negar-li'l a un xiquet que té febre. Eixa solidaritat dels veïns és el que ens ha salvat", reflexiona Mileyda Menéndez.

EDUCAR, MALGRAT TOT

Com a tot arreu, a les aules també s'ha hagut d'improvisar. De fet, és un dels àmbits més afectats per la crisi és l'educació. Cuba

La manca constant d'electricitat impedeix usar ordinadors i pantalles digitals a les aules, a més de dificultar molt les condicions per fer classe quan fa més calor

és un país amb una taxa d'alfabetització del 99,97% i un índex d'escolarització del 98% a la primària i del 91% a la secundària. Ara, el bloqueig està condicionant la permanència d'un sistema educatiu que ha aportat missions mèdiques i educatives a més de 160 països, de la mà de professionals, responsables de l'alfabetització de deu milions de persones al món.

El primer que falta són els materials. Importar productes com llibretes, retoladors, llapis o quaderns, resulta quasi impossible. El país, ara mateix, tampoc en pot produir. Tampoc es poden editar ni imprimir llibres, ni adquirir equipament esportiu o especialitzat, com aparells d'escriptura en braille per als alumnes amb discapacitat visual. Això se suma a la manca d'electricitat en molts moments, que impedeix utilitzar ordinadors i pantalles digitals a les aules, a més de dificultar les condicions en què es fa classe, especialment quan fa més calor.

D'altra banda, les dificultats de transport fan que bona part de l'alumnat i professorat no puga desplaçar-se fins als centres o ho hagen de fer a peu. A més, moltes docents estan optant per professions més ben pagades per fer front a la inflació i el dèficit d'ensenyants fa que moltes places queden sense cobrir, especialment en les matèries específiques.

Una alumna de secundària explica com pateix les conseqüències. Amb 15 anys, té molt clar que vol ser actriu, i per això estudia a una escola d'art. Al mes de juny va acabar el curs, però no sap quan podrà tornar a fer classe, perquè la situació impedeix al seu centre fer una planificació escolar amb marge de temps.

Per tal d'adaptar-se a la situació, al mes de febrer el Ministeri d'Educació Cubà (MINED) va flexibilitzar els horaris d'entrada i sortida de les escoles primàries i secundàries, mentre que les universitats van arribar a suspendre temporalment algunes classes. El govern també va decidir avançar la finalització del calendari escolar al mes de juny i, com a mesura excepcional, va eliminar els exàmens d'accés a la universitat.

A l'esquerra, Mayelin Alvarado Pérez, curadora de La Galeria Provincial d'Art de Santa Clara A la dreta, Ana Julia Fernández, metgessa de l'Hospital Ramón González Coro de l'Havana.

A l'esquerra, la periodista Mileyda Menéndez, especialitzada en salut sexual i reproductiva. A la dreta, Ramon Silverio, promotor del centre cultural El Mejunje de Silverio, a Santa Clara.

Però, tot i les circumstàncies, la comunitat educativa està fent grans esforços per no deixar caure l'educació del país. Les famílies, els docents i els consells populars dels barris s'han coordinat amb entitats culturals i esportives per mantenir activitats recreatives d'estiu. Així, els tallers artístics i les excursions no s'han aturat durant les vacances. "L'educador cubà treu el que siga d'on no hi ha, arregla els mitjans d'ensenyança i els fa amb els seus propis recursos, buscant on siga per poder mostrar i dirigir el procés docent", explica Mayelín Alvarado, cap del Departament d'Activitats Educatives Especialitzades d'Educació a Santa Clara.

La docent, qui ha treballat durant anys amb alumnes amb necessitats educatives especials i va formar part de la Misión Robinson, un projecte de cooperació amb el qual es va alfabetitzar més d'1,4 milions de persones a Veneçuela, veu futur per a Cuba: "Nosaltres estem acostumats a continuar endavant i, malgrat les dificultats, tenim optimisme per a continuar avançant i solucionar els problemes des d'on puguem".

LA SANITAT, AMENAÇADA

La doctora Ana Julia Fernández també es mostra ferma en l'esperança de sortir-se'n: "Cuba està present, Cuba lluita, Cuba tirarà endavant. Per què? Perquè el nostre comandant Fidel Castro ens va ensenyar a lluitar i les idees de la revolució es mantenen en aquests moments difícils, molt difícils".

Són moments difícils, especialment per a la sanitat. La manca d'electricitat, combustible, medicaments i subministraments està portant al límit el sistema sanitari cubà i deixant milions de persones amb necessitat de suport urgent. El bloqueig dels Estats Units prohibeix la majoria de les transaccions comercials amb Cuba, inclosos aliments i fàrmacs. Això afecta també tots els productes fabricats en altres països que tinguen més d'un 10% de components nord-americans. Segons Metges del Món, set de cada deu dels fàrmacs essencials tenen restriccions i no arriben a les farmàcies cubanes.

Tampoc es pot importar tecnologia mèdica, mentre que la que hi ha disponible a l'illa sovint es troba envellida o deteriorada. A l'Institut Nacional d'Oncologia i Radiobiologia, per exemple, el 80% d'aparells per a diagnòstic i tractament són obsolets o estan avariats. I el deteriorament també afecta les infraestructures. La gran majoria d'edificis sanitaris es van construir abans dels anys seixanta, i molts no han rebut el manteniment necessari.

Els infants, la gent gran i les dones embarassades en pateixen principalment les conseqüències. Segons el mateix president de la República, Miguel Díaz-Canel, més de 98.500 persones es troben a l'espera d'una intervenció quirúrgica –12.000 de les quals, menors d'edat–, i la taxa de mortalitat infantil ja està per sobre de 9,8 per cada 1.000 persones nascudes vives, una xifra que contrasta amb les taxes habituals fa uns anys de 4-5 per cada 1.000.

Davant d'aquest escenari, el personal sanitari continua al peu del canó. A l'Hospital Ramón González Coro han aconseguit grups electrògens que asseguren que l'hospital tinga electricitat encara que caiga el sistema públic. Pel que fa als medicaments, es fa tot el possible per preservar els necessaris per a pacients i, a més, s'han organitzat diversos cotxes per practicar diàlisi a domicili.

També a l'Havana, els tècnics d'electromedicina reparen incubadores i ventiladors sense recanvis originals, "sempre inventant i innovant, perquè no podem esperar que es pare un servei", explica el tècnic Luis Alexis Duncan a un reportatge de l'Agence France-Presse. Cuba té la seua pròpia indústria farmacèutica per a compensar el bloqueig i un pla nacional de prevenció de malalties renals per fer front a la manca d'equips de diàlisi.

"L'ALEGRIA ÉS L'ÚLTIM QUE PERDREM"

La cultura, pilar fonamental de la societat cubana, continua viva. Concerts, festivals de dansa, obres teatrals o tallers artístics es programen quasi cada dia. "La cultura sempre ha sigut un espai de resistència i és el primer que s'ha de salvar. Si es perd la cultura, es perd tot", explica el dramaturg, actor i promotor cultural Ramón Silverio.

Però, davant la falta d'electricitat, la reducció a zero del turisme i els baixos ingressos, moltes entitats i centres culturals s'han vist obligats a cancel·lar agendes, sobretot a l'Havana. És el cas de la Fábrica de Arte Cubano, un dels espais de creació més reconeguts de la capital, que va anunciar el tancament indefinit el juny.

Altres projectes han optat per adaptar-se al moment, com és el cas d'El Mejunje de Silverio, un refugi per a la cultura i la diversitat d'idees emblemàtic a Santa Clara. Malgrat les crisis i els canvis polítics i socials, sempre ha mantingut les seues portes obertes. I ara no és menys. Des de les vuit del matí fins passada la matinada, el local està obert. I la programació d'espectacles tampoc para. Obres de teatre, shows drag i concerts continuen funcionant com un motor necessari per a mantenir ben alta l'esperança.

"L'alegria és l'últim que perdrem". Així ho resumeix la professora Mayelin Alvarado. "Sí, la gent està esgotada, no té un son reparador perquè no pot dormir. Però l'esperit és el de no agenollar-se, de resistir, saber que en algun moment podem eixir d'aquesta crisi", diu Ramon Silverio. Mileyda Menéndez rebla: "El bloqueig més conegut en la literatura i en la història, que va ser el de la Ilíada, va durar vint anys, i Troia va acabar caient. Nosaltres portem ja quasi setanta anys de bloqueig, en condicions cada cop més difícils, i aquí estem". ●

Refugiades sirianes, entre el foc i les brases

Les potències internacionals pressionen pel retorn de les persones que van fugir de Síria arran de la guerra civil, però bona part de la comunitat exiliada es debat entre quedar-se en uns territoris on no ha estat benvinguda o tornar a un país devastat on també és rebuda amb estigmes i recels

TEXT: **OCTAVI ALFONSO ROJAS ORTEGA**
POLITÒLEG

La revolta contra el Partit Baas i la nissaga Al-Assad a Síria va escalar fins a una llarga i sagnant guerra civil (2011-2024) que va provocar el desplaçament de més de dotze milions de persones, sis de les quals van cercar protecció a estats veïns. Va ser considerada la crisi humanitària de major dimensió a la regió des de la creació de l'estat d'Israel.

Amb la caiguda de Baixar Al-Assad i el notable empitjorament de la seva situació arran de la manca de finançament sumat al rebuig local i internacional, gran part de les persones refugiades, s'han vist obligades tornar cap al seu país d'origen.

Síria gaudeix d'una posició geopolítica clau; ha estat un eix necessari per permetre la connexió entre l'Iran i les milícies xiïtes del Líban. Els atacs inesperats de Hamàs del 7 d'octubre de 2023 van suposar un punt de no retorn en el delicat balanç regional viscut fins aleshores. Semblava que, malgrat les 600.000 víctimes mortals i el constant avenç de les forces insurgents, el poder es mantindria en mans de la dictadura nacionalista durant quinze anys. Síria gaudeix d'una posició geopolítica clau a la regió, doncs ha estat un punt necessari per permetre la connexió entre l'Iran i les milícies xiïtes.

El desembre de 2024, les forces de l'oposició van aprofitar la feblesa d'Al-Assad i els seus aliats (Rússia, l'Iran i Hezbollah, principalment) per desplegar una ofensiva, llampec sota el lideratge d'Ahmed al-Shaara, un exmembre d'Al-Qaeda i líder de la milícia Hayat Tahrir al-Sham (HTS), amb el suport de l'Exèrcit Nacional de Síria i amb l'ajut de Turquia, per assetjar la ciutat d'Alep. Sense suport extern, el govern del moviment Baas va caure en qüestió de setmanes.

Des d'aleshores, Ahmed al-Shaara ha liderat el govern de transició, en un país on, segons dades de l'ONU, un 75% de la població depèn de l'assistència humanitària per atendre les seves necessitats essencials, s'ha triplicat la tassa de pobresa del 33% al 90%, es pateix una inflació persistent a conseqüència de la pèrdua del 98% del valor de la moneda, entre un 40% i un 50% de població infantil no està escolaritzada, un terç del parc d'habitatge ha estat destruït o severament danyat i aproximadament la meitat de les plantes de tractament d'aigua no són operatives i la producció energètica ha caigut un 80%.

Malgrat la connexió entre el nou govern i l'extremisme islàmic, Al-Shaara ha estat reconegut internacionalment com a interlocutor legítim per conduir Síria a l'estabilitat. Diversos països i els seus dirigents, com l'Estat francès, els Estats Units i Turquia, hi han establert relacions per abordarla reconstrucció del país i el retorn de les persones refugiades, al·ludint també a un suposat futur democràtic. Al Sharaa ha declarat que unes eleccions lliures poden trigar fins a quatre anys a dur-se a terme, fent referència a la necessitat d'elaborar abans un nou cens i assegurar l'estabilitat institucional. El primer pas ha estat celebrar unes eleccions no universals, sinó un procés electoral indirecte, mitjançant el qual s'han escollit 210 representants, 70 dels quals triats directament pel president. Entre els nous electes, només dos són de professió cristiana [abans de la guerra conformaven el 10% de la població] i les dones ocupen el 4% dels escons.

Alhora, hi ha una necessitat imperant al país per rebre finançament estranger. Les relacions amb les potències del golf s'ha enfortit. L'Aràbia Saudita ha anunciat una important inversió i s'ha posicionat, així, com un actor central en la recuperació econòmica de Síria, mentre, de passada, debilita la influència del seu etern rival a la regió: l'Iran. Qatar, per la seva banda, ja donava suport a HTS abans de la presa de Damasc. Aquestes influències externes poden contribuir a un model de govern més autoritari, en tant que l'estabilitat política pot ser prioritària per assegurar inversions i, potencialment, allunyar el partit del govern del seu compromís democràtic. Addicionalment, les preocupacions de Turquia amb el separatisme kurd poden comportar més intervencionisme a Síria, amb implicacions potencials en els drets i la representació de les minories.

L'atenció internacional s'ha apartat de la situació a Síria, però la violència persisteix a diverses regions. El març de 2025, el govern de transició va dur a terme una operació militar a les zones alauites, minoria a la qual pertany el deposat Al-Assad, fidels a l'antic règim, amb el resultat de més de mil morts. També es constaten assassinats i segrestos a les zones rurals i s'han reportat escalades de violència entre el nou govern i milícies kurdes

entre el desembre de 2025 i el gener de 2026 amb cinc civils morts i trenta mil persones desplaçades.

I a banda, hi ha la qüestió de les refugiades. La major part dels sis milions de persones que van fugir de la guerra es van desplaçar a països veïns, principalment a Turquia, al Líban i a Jordània. Si prenem aquest darrer país com a exemple, s'estima que fins al gener de 2025, havia acollit 1,3 milions de persones de Síria, de les quals 600.000 s'hi van quedar per un període prolongat.

Durant el 2024, la situació de les persones refugiades va empitjorar substancialment. Els nivells de pobresa van arribar al 67% i el 90% de les famílies declarava sobreviure amb deutes per fer front a les necessitats bàsiques. Aquesta circumstància es va agreujar el juliol de 2024, quan es va aixecar l'exempció a les refugiades sirianes de pagar el permís per treballar.

Alhora, les oportunitats de ser expatriades a països del nord global han disminuït significativament. Nombrosos estats europeus, entre els quals França, Alemanya i Finlàndia, han suspès els processos d'asil per ciutadans sirians. Malgrat que aquesta situació semblava difícil d'agreujar, l'arribada de Donald Trump al poder així com el creixement dels discursos reaccionaris d'extrema dreta ha comportat una davallada històrica de l'ajut a la cooperació i el desenvolupament als EUA: només entre el 2024 i el 2025 va disminuir un 23,1%. Washington va tancar la seva oficina de cooperació (USAID), però altres països com Alemanya, el Regne Unit, França o el Japó també han reduït notòriament les seves aportacions.

Vist aquest context, i amb la perspectiva de poder tornar a les seves ciutats d'origen i d'un possible futur més estable, entre el gener i l'octubre de 2025, 150.000 persones havien tornat a Síria des de Jordània. Els esforços per impulsar aquest retorn no són pocs: els governs de Jordània i Síria cooperen en un comitè de retorn i l'Alt Comissionat de l'ONU per als Refugiats (ACNUR) ha recolzat els desplaçaments, tot proveint transport per bus gratuït i uns 85 euros per persona.

En aquest context, però, sorgeix el dubte de si les refugiades que transiten actualment cap a Síria ho fan per voluntat pròpia o no. A Zaatari i Azraq, els dos camps situats a Jordània, es calcula que un 40% de les seves poblacions ja ha marxat, deixant enormes espais buits en ciutats construïdes amb blocs de xapa, que han estat les seves llars, en alguns casos, durant més de deu anys.

La coordinadora de projectes d'una ONG internacional que treballa a Zaatari, el més gran dels dos camps, relata les conseqüències de les retallades de finançament. Només en aquest assentament, cinc organitzacions de cooperació han cessat les seves activitats, deixant desenes de persones sense feina i causant una gran afectació en totes les residents.

Les enquestes dutes a terme per les Nacions Unides a finals del 2025 mostraven que, tot i que un 80% de les refugiades volia tornar a Síria en algun moment, només un 22% tenia intenció de fer-ho durant els dotze mesos següents, una dada significativament menor que la del febrer del mateix any, quan un 40% manifestava intencions de tornar aviat.

El mateix govern de Jordània ha anunciat públicament que el retorn de les sirianes que van fugir de la guerra "ha de ser una prioritat un cop la situació s'estabilitzi". Però entre la població hi ha també un rebuig creixent, amb discursos cada cop més freqüents que culpen a la població refugiada de la inflació i la crisi de l'habitatge.

Un testimoni d'aquestes situacions és el de la Zainab, una noia de vint-i-set anys que va arribar a Jordània com a adolescent. Fa uns anys va aconseguir marxar i deixar enrere les precàries condicions del camp de refugiats, però ara pateix el rebuig per part del seu entorn: "literalment, cap veí ens parla". Tot i això, ella ha fet la seva xarxa a Jordània i no vol marxar. Sent la pressió per tornar cap a Síria, on sap que, com a dona, no tindrà els mateixos drets que té ara mateix. Alhora, té constància de la mala rebuda que han patit compatriotes per part d'aquells que s'hi van quedar, retraient no haver fet front a la guerra.

La major part de la població refugiada prové de zones rurals, on avui encara hi ha preocupacions serioses envers l'abastiment de necessitats bàsiques, la perspectiva de trobar feina, l'educació, els drets de les dones, l'habitatge i, sobretot, la seguretat. S'hi constata l'activitat de grups armats, conflictes tribals, mines terrestres instal·lades, crim vinculat al tràfic de drogues, morts extrajudicials i detencions arbitràries.

La situació a Síria s'ha estabilitzat notòriament des de la caiguda d'Al-Assad, però això en cap cas vol dir que es compleixen les condicions mínimes per poder assegurar un retorn segur per les persones refugiades. Milers de persones estan camí als seus pobles i ciutats d'origen, però en tornar es troben un panorama devastat que no pot suplir les seves necessitats bàsiques i un context internacional que gira l'esquena a la seva situació. ●

Vista aèria del camp de Zaatari, un dels punts d'acollida de refugiades sirianes en territori de Jordània.

Segons una enquesta de l'ONU, a finals de 2025 un 22% de les refugiades tenia intenció de tornar en breu. Un any abans el percentatge era del 40%

Leo Espluga

Filòsof

"La lògica extractivista de l'algoritme de les xarxes socials se'ns fot a dins"

Leo Espluga (Castelldefels, 2001) reivindica la filosofia com una manera d'estar en el món. Va estudiar el grau per una carambola vital, però diu que l'amor per saber l'ha acompanyat des d'adolescent. A les sales de guàrdia de l'institut, trobava en els llibres de filosofia un refugi necessari enfront del caos. A Instagram, YouTube i TikTok, amb una exaltació ben característica, ha apropat el pensament de Plató o María Zambrano a més de 150.000 seguidores. Explica que la seva ingenuïtat inicial s'ha transformat en un desencantament profund. Per això, als vídeos reflexiona també sobre l'impacte de la creació cultural en unes xarxes socials que operen com a "dispositius de captura de valor".

TEXT: **ANAÏS BORRÀS**
FOTOGRAFIA: **JOANNA CHICHELNITZKY**

Has expressat en diverses ocasions que no t'agrada l'etiqueta de "creador de contingut" ni la de "divulgador". Per què?

Crec que resumeixen perfectament un esperit del temps amb el qual no estic d'acord. La creació de contingut és un terme tan abstracte que no vol dir res. És un significant buit, qualsevol cosa pot ser contingut. L'etiqueta de divulgació crec que és més interessant perquè és un terme que, a priori, no té res de dolent. És molt important la proliferació de la informació i del coneixement. Però, alhora, sempre tinc la sensació que la divulgació reprodueix una jerarquia entre qui explica i qui escolta. Qui divulga sempre dona per fet que l'audiència sap menys que ell o ella. I és una posició que no m'interessa perquè té el risc de generar una audiència passiva, que sent que no té res a dir o que no pot.

En canvi, t'identifiques com a filòsof en un moment en què poca gent s'atreveix a fer servir aquesta etiqueta. Què significa per a tu recuperar-la?

Té un punt d'atreviment, no? I de provocació, també. És veritat que, en molts casos, veus "professor de filosofia" o "catedràtic de filosofia", però, més enllà, no es fa servir aquesta paraula. Educar en la filosofia és una cosa que sempre ha estat entre el marge i la institució. La filosofia és una manera d'estar al món i, en aquest sentit, és una etiqueta que s'ha de reivindicar. A més, si no, sembla que la filosofia està copsada per l'acadèmia i les aules, i és molt més que això. A les aules també és superimportant. Però també penso que és una pràctica i en aquest sentit algú s'ha d'identificar com a tal. No tots serem escriptors o pensadors. Doncs no, jo soc "filòsof". Crec que està bé, que és important.

Has apropat la filosofia a un públic molt jove, el de la generació Z. Sovint existeix un prejudici cap a aquesta generació, se la presenta com despolititzada, que només consumeix entreteniment, i que és especialment vulnerable als discursos de l'extrema dreta. Quina lectura en fas tu?

És curiós perquè no és que n'estigui molt orgullós. Hi ha una cosa molt evident: quan se li diu alguna cosa interessant, la gent escolta. No he inventat la roda. Simplement he tractat la gent amb respecte intel·lectual i emocional, que també és molt important. Entenent que segurament té la capacitat d'escoltar alguna cosa complexa i d'obrir-se a l'emoció que jo volia transmetre. I molta gent respon. La gent té moltes ganes de dedicar atenció a allò que la respecta. Hi ha aquesta incomprensió per part de persones adultes, això de "els joves no s'adonen de res". Crec que es miren molt poc al mirall, perquè, si veiessin els seus comportaments, veurien que també estan atrapats en la roda de l'entreteniment. Tothom ho està. La qüestió és simplement trencar aquesta fricció i oferir alguna cosa diferent. Una altra cosa és que, amb els anys, t'adones que fer això és molt complicat dintre de l'arquitectura del sistema en el qual estàs parlant. Jo al principi era molt naïf: "No, parlaré d'això i ja està". Però amb el temps apareixen les mètriques, que ho travessen tot. Ningú no és lliure de les mètriques, sobretot si està en una posició precària o de vulnerabilitat. És molt difícil no veure's alterat per tot el dispositiu de captura de valor que és una xarxa social. La lògica extractivista de l'algoritme i de les xarxes socials se't fot a dins. No te n'adones i estàs operant en els seus termes. De cop, tens angoixa, tens malestar, un vídeo no ha funcionat i et sents com una merda, sents que ja no li importes a ningú. O un vídeo se't fa viral per motius erronis i gestionar l'odi és dificilíssim. La gent no s'imagina com és d'insuportable.

Quins límits trobes en abordar qüestions complexes i profundes en les lògiques amb què operen els algoritmes de les plataformes?

Jo he passat per un procés de desencantament molt profund, que va de la mà d'una presa de consciència. Prendre una posició implica això moltes vegades. Els últims dos anys he tingut una reflexió ininterrompuda sobre què fer i, sobretot, sobre si té sentit fer alguna cosa. I he arribat a la conclusió que jo ja en tinc prou. El meu canal de YouTube porta cinc mesos sense un nou vídeo i, segurament, així quedarà. Ja no tinc res a dir en aquest format. Hi ha gent que potser sí, però a mi ja no em queda res a dir. Tinc moltes ganes de dir coses en altres llocs i altres espais. Després de fer un autoexamen molt sincer i molt complicat, m'he dit: d'acord, això té set mil impressions o cinquanta mil reproduccions. Quin èxit, no? Però, si penso profundament què volen dir aquestes cinquanta mil reproduccions i en què s'han traduït, la veritat és molt devastadora, perquè segurament la gran majoria no s'han traduït en res. I llavors penso: potser si arribo a un entorn molt més petit, més material, puc tenir un impacte més real. No ho sé. Com a mínim, a mi ja no em queda força. He arribat a la conclusió que l'espai és tan hostil, tan pervers... I jo soc molt de pensar que amb la perversió no es dialoga. I aquest espai és tan pervers que jo no hi puc negociar. Tot el que digui estarà convertit en valor. La meva paraula se'm menja i passo. Prefereixo callar. A TikTok fa anys que no hi penjo res, i és el lloc on tenia més seguidors. Però era tan hostil... Em genera dolor i no puc.

Penses que aquestes dinàmiques contribueixen a una certa cultura de l'antiintel·lectualisme?

Sí. I és un sí radical, per què, fins on cedirem? Això és el que més em preocupa. Al principi: aquest "ja no fem una hora. Vinga, va, fem mitja hora. Editem el vídeo, fiquem música de fons i talls". I ara ja no és només això, ara cal que duri menys de tres minuts. I, "hòstia, val, però fes un *hook*, un ganxo, i afegeix gràfics". Estem cedint tant que al final no queda res i crec que la gent que no penja vídeos no entén la sensació de fer un ganxo. Jo la trobo molt denigrant. Quan veig les companyes fent-ho, em fa patir perquè sé que no volen fer-ho. A més, ningú s'atreveix a parar. Crec que hi ha un col·laboracionisme molt gran. Jo vaig penjar un vídeo fa no massa dient: "Ei, companyes, crec que des dels sectors progressistes ens hem d'autoexaminar i veure què carai fem amb aquests ganxos i amb aquestes dinàmiques, perquè no sé si hi ha una contradicció entre la forma i el contingut, que potser ens hauríem de replantejar. Potser és una mica problemàtic estar abordant certes qüestions amb una forma determinada". Hi ha una contradicció que cal examinar, com a mínim. Sobretot perquè després l'espectador entra en aquesta homogeneïtzació absoluta, entén que el "contingut" és una cosa que té una estructura determinada, que funciona així. El missatge queda completament aplanat per la forma. Tothom entendrà que quan veu un *reel*, per exemple, hi ha una manera de parlar, una manera d'enfocar la càmera, una manera de dirigir-se a les persones, una manera de plantejar la informació, d'exposar les dades. És molt fàcil dir això del contingut de *Get*

"Ningú no és lliure de les mètriques, sobretot si està en una posició de vulnerabilitat. És molt difícil no veure's alterat pel dispositiu de captura de valor que és una xarxa social"

Ready With Me, però quan estem parlant de contingut cultural, sembla que tot val. Però, segur? No ho sé.

Trobes a faltar pensament crític?

Crec que tenim un problema, que no és només la frase fàcil de "falta pensament crític". Sempre faltarà pensament crític. Això ho pots dir a qualsevol època de la història. Llavors, molts cops acaba no volent dir res. Però el que crec que és més perillós encara és com certs grupuscles han copsat el concepte de "crític". S'han apropiat del debat intel·lectual i d'aquesta idea de dialèctica, quan no fan res d'això: ni dialèctica ni debat crític. Però s'ho han apropiat i els hem cedit aquest espai. I llavors hi ha una qüestió molt de trinxeres que acaba sent una pena, perquè és cert que calen uns mínims en un diàleg, però crec que som molt porucs. Jo tinc la sensació que hi ha molta por d'establir diàleg i debat en tots els sectors de la població. Com no tenim les eines per poder afrontar un debat, fiquem molt la pota i això ens fa por. No sabem desvincular la identitat i veiem en tot la marca personal: Com que has dit aquesta frase vol dir que tu ets així. Així és molt complicat establir un diàleg. Cal intimitat, cal confiança i cal privacitat per poder parlar de certes coses que són importants. I gent amb interessos particulars s'aprofita d'aquest espai. Aquest és el gran risc. Llavors, arriba gent suposadament d'esquerres que estan en contra de la correcció política i, de cop, ens han entrat per la porta del darrere. Alhora, he de dir que és un repte, després de tants anys de crítica supernecessària. Cal talent per reactivar el debat sense caure en la misogínia i en el racisme, cal tota la interseccionalitat abandonada des de fa tres dècades.

Més enllà de la filosofia, tens una relació molt estreta amb la literatura. Què t'ofereix?

Llibertat. Tenint en compte que no crec que hi hagi una separació estricta entre filosofia i literatura. En termes acadèmics segurament sí, però la bona filosofia és molt literària i la bona literatura és molt filosòfica. En la literatura he trobat una fascinació molt gran. Vaig anar a parar a la filosofia per necessitat, per voler entendre els mecanismes del món. L'hi vaig dir: "Dona'm tot el que tinguis, tota la informació, la vull absorbir". En canvi, en la literatura he vist un joc, que és com "hi ha aquesta informació, però potser no te la dono". I, ostres, aquesta ambigüitat i aquesta cosa d'"abans de donar-te aquesta informació, et portaré per aquí, per aquí i per aquí", m'agrada molt. Hi ha un plaer en la literatura que és fantàstic. I, a més, trenca aquesta cosa molt fal·logocèntrica que el coneixement és a la definició. Doncs no, passo, m'hi nego. En la literatura hi ha molt coneixement que no és explícit. Hi ha una preocupació per la forma. I la filosofia que a mi m'agrada és una filosofia molt preocupada per la forma. Doncs a la literatura hi ha un gust per aquesta forma. Pot ser molt vulnerable, pot ser molt atrevida. La literatura és un espai i és increïble que existeixi perquè, a més, és un mitjà molt únic avui dia.

Vas titular un vídeo "Per què ara llegeixo molts menys llibres (i això és bo)". Penses que hem establert una relació de consum amb la cultura que ens impedeix connectar-hi?

Total. És exagerat perquè tots en som còmplices. Si torno a fer vídeos i en faig un dient "els cent llibres que m'he llegit enguany"... Un èxit. Ho sé, és evident. En canvi, penjo el vídeo "Rellegint aquest fragment" i no importa a ningú. Això és perquè tenim una fascinació per la mètrica. Al final, la tecnologia està codificada per mètriques. Tot és un Excel perquè un ordinador és una cosa que ordena informació. Al món digital, tot ha de ser reduït a un zero i un u. Tot ha de ser catalogable en termes binaris. Llavors, la mètrica imposa una manera de pensar. El cercle d'activitat de les passes diàries, les macros, les micros, les hores de son, les hores d'estudi, tot. I al final se'ns en va la *flapa* perquè el que era un mitjà s'acaba convertint en un fi. I, clar, per què ningú està llegint llibres grans? Per què m'hauria de llegir un llibre de 700 pàgines si puc llegir-me'n set de cent pàgines? Què fan les editorials? Doncs publicar llibres de cent pàgines. Abans jo estava atrapat per això. Arribava a tal punt de posar un vinil i estar reproduint al telèfon la cançó sense volum perquè em comptés a les mètriques. Fins que un dia em vaig dir, "se me'n va la *flapa*", i llavors vaig tallar amb les mètriques.

La creació de contingut a les plataformes comercials acostuma a operar sota lògiques individualistes que ens aïllen. Tu reivindiques la presència. Com podem recuperar la presència en un context cada cop més digitalitzat i en què la soledat no desitjada afecta molta gent jove?

És difícil perquè la convivència és realment complicada. És una cosa que he après de María Zambrano. Ella assenyalava: aquí som demòcrates, però després, conviure amb l'alteritat és difícil. No és una tasca personalitzada, no pots personalitzar l'experiència amb l'alteritat. L'alteritat és brutal a vegades i és devastadora, fa molt mal i apel·la a les nostres angoixes o inseguretats, genera molt conflicte. Cal valentia per relacionar-se amb l'alteritat. I crec que aquesta comoditzadó de les xarxes fa que ho visquem tot amb la lògica del consumidor personalitzat. Crec que hi ha molta fricció, però alhora també hi ha molta necessitat. Per mi, aquesta presència passa sobretot per atrevir-se a la vulnerabilitat. Que és una cosa molt fàcil de dir i molt complicada de fer. Però atrevir-se a estar obert a que l'altre et pugui ajudar, reconèixer-li una posició de poder sobre tu, té a veure amb dir: "Jo t'entrego la possibilitat d'ajudar-me, de fer-me sentir escoltat, de donar-me companyia, de donar-me alegria, de fer-me enfadar". També té a veure amb generar espais de vulnerabilitat que són molt difícils de trobar. En el meu cas, m'ha ajudat molt el món del clubbing, del ball i de la festa. Al final, crec que és més fàcil tenir intimitat amb una música a un volum extremadament alt, amb una llum fosca i estroboscòpica. És més senzill i genera un context que després pots extrapolar. Perquè si no, al final, amb qui parles? Amb els teus companys de feina, els teus companys de classe i la teva parella? Doncs quin *bajón*.

"Una cultura per a l'esperança no és només una cultura que imagina sistemes diferents, sinó que potser és una altra manera de fer coses"

La plataforma Docents de Filosofia de Catalunya reclama reforçar la presència de la filosofia i de l'Educació en valors cívics i ètics en els cicles d'ESO i de Batxillerat. A més, reclamen que aquestes assignatures siguin impartides exclusivament per docents especialitzats en Filosofia. Per què creus que es produeix aquesta retallada d'hores lectives i com pot afectar la formació de les noves generacions?

Potser la resposta és més trista del que ens agradaria pensar. Potser la resposta no és que hi ha un pla malèvol per fer la població tonta i més servil. Crec que la resposta és més mediocre. És qüestió d'economia de les hores: Tenim tantes hores, hem de donar tals continguts, què és el més prescindible? Això que no acabo d'entendre ben bé, l'*output*, doncs fora. És una qüestió més de burocràcia tecnòcrata que no pas de maldat. Això ho fa encara més trist perquè no tenim un enemic clar. L'enemic és la rendibilitat, que és abstracta. I l'impacte és molt gran. Entre les meves amistats o els meus cercles socials, tinc gent que està molt formada en carreres humanitàries, altres en carreres més tècniques, altres no tenen formació universitària alguns no tenen el Batxillerat. Hi ha una barreja molt gran i es nota molt la diferència de la gent que hem rebut una educació humanística durant més temps i qui no l'ha rebuda. Si a tu se't redirigeix a una formació professional, des que tens 15 anys, ja no reps mai més informació sobre el coneixement com a tal. I això té unes conseqüències molt significatives sobre la societat. Si bé no crec que la cultura sigui salvífica, aquesta caixa secreta que tot ho soluciona, sí que és una cosa que per mi és imprescindible per la bona vida. És molt injust privar a la gent d'això. Crec que és una qüestió d'injustícia per a la gent que a casa no se'ls pot donar un capital cultural, un accés a la cultura, que estan en una situació en el qual són redirigits cap a la força productiva i se'ls fot a treballar. A aquesta gent se'ls està privant de la possibilitat d'accedir a la cultura, i penso que és molt injust. Crec que és quelcom fallit com a estat democràtic.

Quin ha de ser el paper de la cultura a l'hora de construir imaginaris d'esperança?

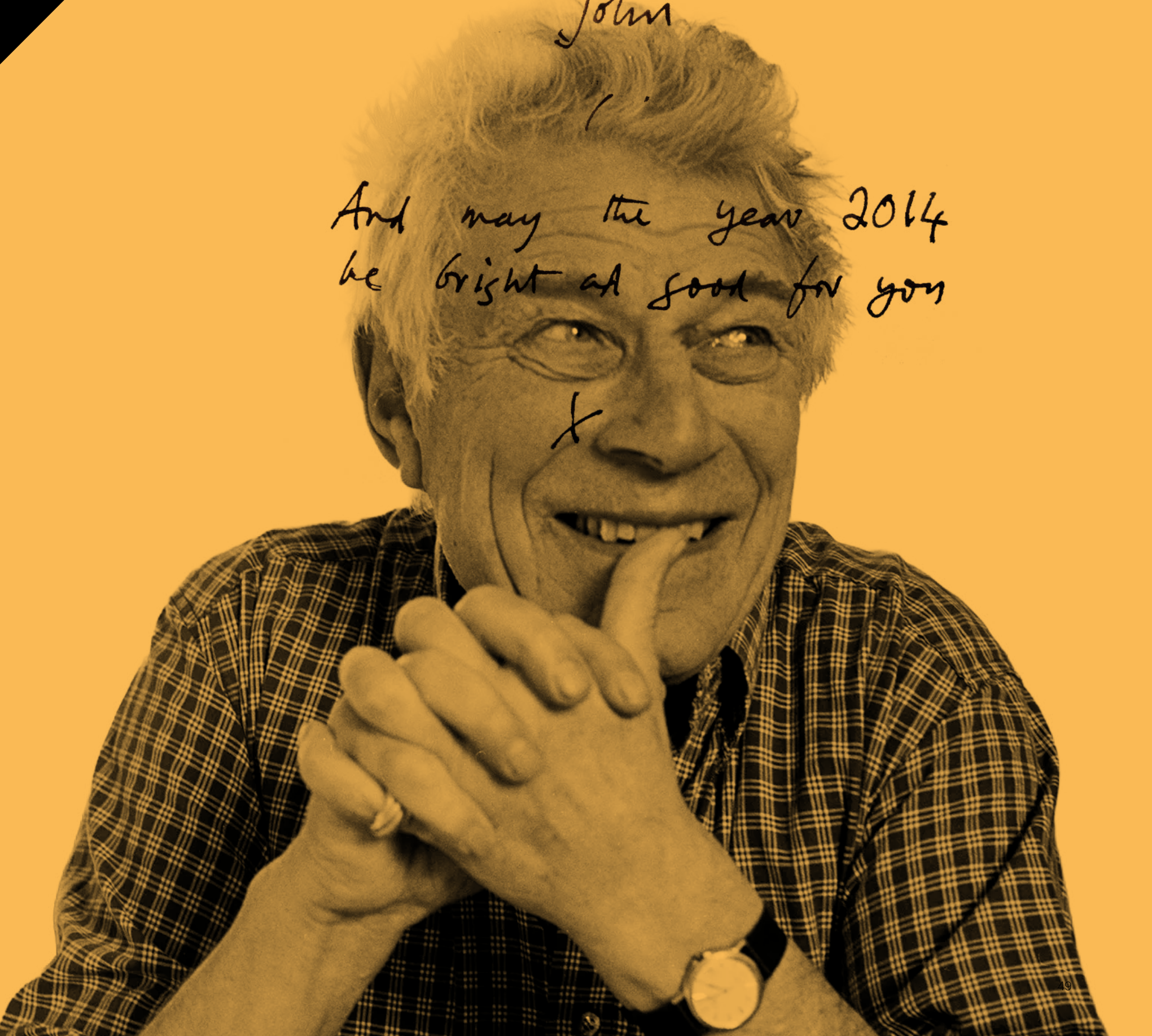
Evidentment, central. No hi ha una altra resposta possible. És totalment fonamental. Però la cultura requereix uns mínims. Quan vaig participar a Culturopolis, em van preguntar sobre Declaració de Barcelona pels Drets Culturals. I vam arribar a la conclusió que, sense un coixí material, exigir imaginaris a la cultura pot ser pervers. La cultura ha de tenir una relació simbiòtica amb la materialitat. Perquè la cultura pugui generar imaginaris, necessita uns fonaments materials i és un cercle virtuós. D'altra banda, crec que hem d'intentar eixamplar la definició. L'imaginari pot ser molt més del que ens pensem. Una cultura per a l'esperança no és només una cultura que imagina sistemes diferents, sinó que potser és una altra manera de fer coses. Té molt a veure amb la forma, no només amb el contingut. Un contingut d'esperança és superimportant, però quelcom que escapi al llenguatge també pot ser cultura de l'esperança. No tot ha de ser discursiu ni audiovisual. Pot haver-hi altres maneres d'interactuar amb les coses que comporten esperança. Ara que tothom està parlant de què "és més fàcil imaginar la fi del món que la fi del capitalisme", a vegades penso: potser no hem d'imaginar i hem de sortir a caminar d'una manera diferent. Potser hem de buscar altres pràctiques que no siguin les de voler ser propietaris del futur. ●

Juan !

Thank you, thank you
for your words at
Friendship

Abrazo fuerte

John

LES CARTES NAVARRESES DE JOHN BERGER

TEXT: **AITZIBER JIMÉNEZ DE ABERASTURI**
IL·LUSTRACIONS: **PAU FABREGAT**

Enguany fa cent anys del naixement de John Berger, novel·lista, assagista, poeta, pintor. En la seva obra va reflexionar sobre l'art, la imatge, el llenguatge, el capitalisme, la natura i moltes més qüestions. Entre les persones amb qui va mantenir correspondència hi ha un carter de Pamplona, una relació fins ara desconeguda que permet reconstruir part del pensament de l'escriptor

John Berger va néixer a Londres fa cent anys. Quan en va fer sis, els seus pares el van enviar a un internat on va romandre deu anys fins que, el 1942, se'n va escapar. El 1944 va haver d'allistar-se a l'exèrcit i allà va començar la seva carrera com a escriptor públic: com que un de cada cinc reclutes no sabia ni llegir ni escriure, se li acostaven perquè redactés els seus sentiments. En acabar la guerra va impartir classes de dibuix i va començar a escriure sistemàticament. A partir dels anys setanta esdevé un novel·lista compromès políticament i un assagista i comunicador exitós sobre la història de l'art i els efectes sobre la imatge dels moderns mitjans de reproducció. Va tenir tres fills. Més endavant, va decidir traslladar-se al camp, centrar els seus estudis en el món dels animals, i, amb la seva darrera parella, es va instal·lar a l'Alta Savoia, on moriria l'any 2017. Des d'allà, al peu dels Alps, Berger va mantenir durant més d'una dècada correspondència amb un ignot lector de Pamplona.

LA PRIMERA CARTA

Aquesta història comença el juliol del 1998. Com cada mes, un carter anarquista de Iururita (a l'Alta Navarra) rep un catàleg de venda de llibres i CD per correspondència. Es diu Juan Izquierdo, però tothom el coneix com a Katxo. Va veure un títol que li va semblar interessant: *Y nuestros rostros, mi vida, breves como fotos* (publicat originalment el 1984, última edició en castellà a Nórdica Libros, 2018). L'autor era John Berger. No el coneixia. Va demanar un exemplar i al cap de pocs dies li va arribar a casa. El va fascinar i llavors va demanar que li enviessin també *Te mando este rojo cadmio* (Actar Editorial, 2000), recull de correspondència amb John Christie. Va llegir tot el que va aconseguir de Berger en castellà i, quan no va trobar res més, va trucar a Barcelona, a l'oficina d'Actar. L'editorial li va facilitar la direcció de l'escriptor i Katxo, sense pensar-s'ho dues vegades, li va enviar una carta el gener del 2003. Encara conserva l'esborrany.

Berger li va respondre: en realitat, no exactament. El que va rebre era una carta escrita per Marisa Camino on li deia que l'escriptor anglès havia rebut amb alegria la seva carta. Camino era una pintora i restauradora d'art que un bon dia va aparèixer amb el seu vehicle dos cavalls a la casa de Berger a Quincy (a l'Alta Savoia) per conèixer-lo. Només arribar Berger i Camino es van fer una foto sota la prunera del jardí amb la càmera estenopeipa d'ella. La imatge va sortir moguda, però més tard, es convertiria a la portada del llibre *Fotocopias* (original del 1996, versió en castellà a Alfaguara, 2006). El volum recollia relats d'autoficció breus d'un i l'altra, un dels quals explicava aquella primera trobada.

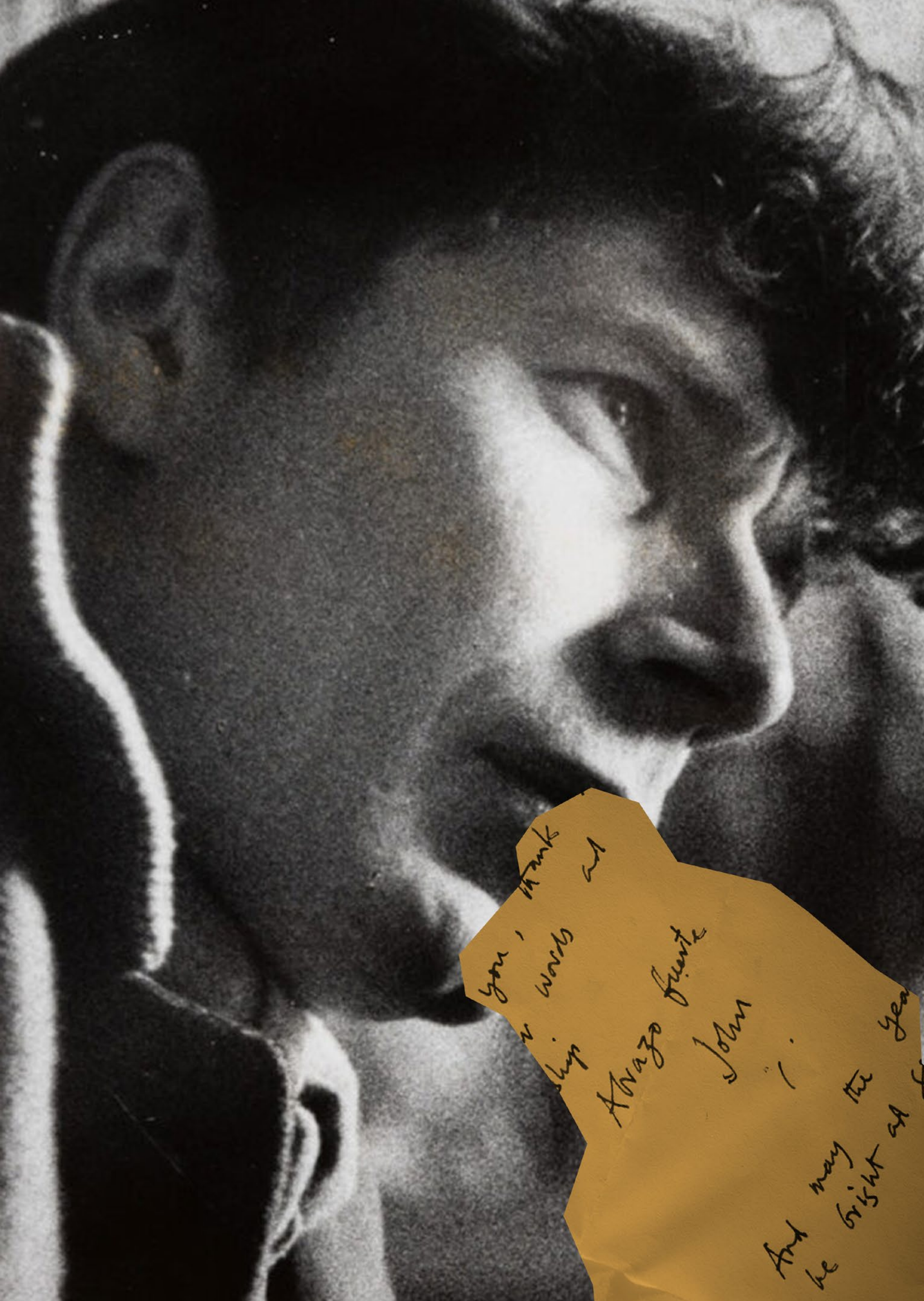
Dins el sobre de la carta que Camino va enviar a Pamplona hi havia un dibuix de Berger fet a llapis: representava una petita au. Tenia les ales recollides. El dibuix era senzill, gairebé un gargot. Tot i això, estava íntimament lligat al que va ser per a l'assagista un dels temes que més van ocupar la seva literatura quan va marxar al viure al camp: la natura. Des de l'Alta Savoia va escriure la famosa trilogia *De sus fatigas* (publicada en castellà a Alfaguara, entre 1989 i 1993), sobre la tensió entre la vida rural i la vida urbana. Des d'aquell nou emplaçament també va escriure *Por qué miramos a los animales* (original de 2003, en castellà a Alfaguara, 2023) on convidava les lectores a observar els altres éssers vius amb una nova perspectiva lluny del consum. I també *Hacia la boda* (Alfaguara, 1995). En aquest llibre llegim un paral·lelisme entre un tord i la protagonista, Ninon, una noia de 23 anys que contreu el VIH, però que, amb ajuda d'unes poques persones, aconsegueix superar la mort i el destí i troba un nou sentit a la vida: "El tord canta com un supervivent, com un nedador que creua les aigües del riu, s'espolsa l'aigua de la rabada i anuncia: Aquí estic!".

L'abril del 2003, Katxo va tornar a rebre una carta de Berger. Aquesta vegada escrita amb el seu puny. També hi va anotar el telèfon de Quincy i li va demanar el seu de Pamplona. Berger va prometre que aniria a visitar-lo, a aquell lloc on era "més famós que els cantants de moda i, per descomptat, que qualsevol futbolista". A partir de llavors, escriptor i carter es van intercanviar llibres, fotos i més cartes. Katxo li va enviar un poemari d'Ana Blandiana i va rebre *My beautiful* (*Esa belleza* a l'edició en castellà de Bartelby Ediciones, 2005) dedicada pel mateix Berger. Es tracta d'una col·lecció d'assajos i reflexions poètiques sobre fotografies d'escultures d'Alberto Giacometti, retratades al llibre per Marc Trivier. Sobre Giacometti, Berger va assenyalar que el treball de cada artista canvia quan mor i que, al final, ningú no recorda com s'interpretava l'obra mentre l'artista continuava viu. La mort sentencia l'obra i la converteix en definitiva. Potser avui passa el mateix amb les reflexions del mateix Berger, ara que se celebra el centenari del seu naixement.

> BERGER VA ASSENYALAR QUE EL TREBALL DE CADA ARTISTA CANVIA QUAN MOR I QUE, AL FINAL, NINGÚ NO RECORDA COM S'INTERPRETAVA L'OBRA MENTRE ERA VIU. LA MORT SENTENCIA L'OBRA I LA FA DEFINITIVA. POTSER AVUI PASSA EL MATEIX AMB LES SEVES REFLEXIONS

EL BANQUET

Una matinada de tardor del 2006 Katxo va pujar a un autobús a Pamplona i, durant tot el trajecte fins a Madrid, anava repetint mentalment: "Bonjour, Monsieur Berger". Va arribar al migdia a la sala on s'inaugurava l'exposició "Com creix una ploma", que l'autor amb Marisa Camino. Katxo va topar amb Berger i la seva característica armilla blava celeste a la porta de la sala. Es van abraçar amb molta força (fidel a la fórmula amb què s'acomiadava a les seves cartes: "Una abraçada forta"). Després li va agafar els avantbraços amb les mans. Eren grans. Les ▶

you, thank
words and
Abrazo fuerte
John
And may the
be right

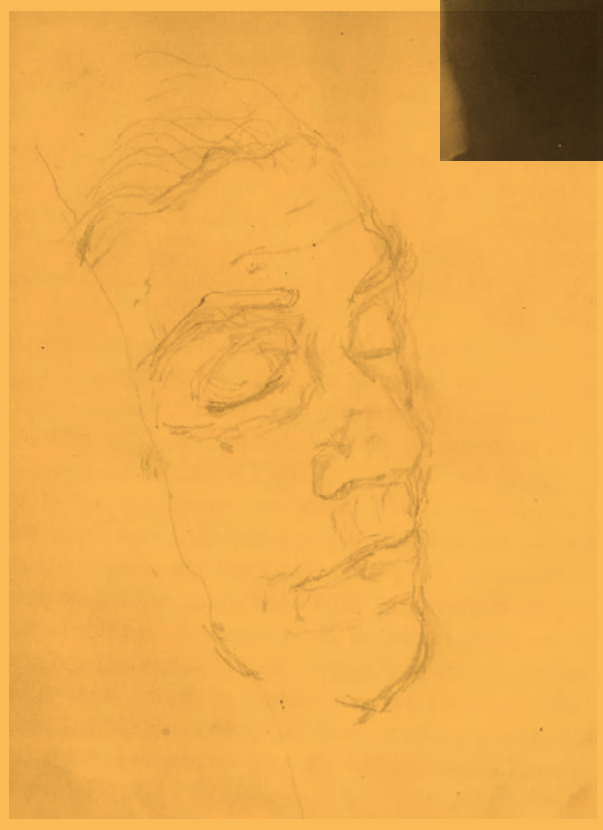

Aquest ritme està directament relacionat amb l'energia
que requereix la quantitat de feina que s'ha de fer diàriament
i es reflecteix en postures i moviments físics típics. És un ri
me ampli i prolongat. No necessàriament lent. Els gestos tra
dicionals de sembrar i segar en són bons exemples. La manera
de muntar a cavall dels pagesos és inconfusible. També ho és
la manera de caminar: sembla que comprovin el terra a cada
pas. A més, els pagesos posseeixen una dignitat física espe
cial determinada per una mena de funcionalisme, una manera
de sentir-se *totalment identificats amb l'esforç*.

El vestit d'home, tal com el coneixem avui dia, es va des
envolupar a Europa durant l'últim terç del segle XIX com a
peça de roba característica de la classe dirigent. Gairebé tan
uniform com un uniforme, el vestit va ser la primera indu
mentària d'una classe dirigent que va consagrar un poder pu
rament *sedentari*: el poder de l'administrador i de la taula de
reunions. En essència, el vestit va ser concebut per facilitar la
gestualitat que acompanya la conversa i el càlcul abstracte.
(A diferència de les indumentàries anteriors de les classes al
tes, concebudes per facilitar els gestos propis de l'equitació,
la caça, la dansa o el duel.)

El vestit el va popularitzar el *gentleman* anglès, amb totes
les limitacions evidents que aquest nou estereotip implicava.
Era una vestimenta que feia que qualsevol moviment vigoros
l'acabés arrugant i fent malbé. «Els cavalls suen, els homes pen
sen i les dones brillen.» A principi de segle, i encara més des
prés de la Primera Guerra Mundial, el vestit es va començar a
produir a gran escala per a les masses urbanes i el mercat rural

Juan
Juan
Juan
Juan
Juan
Juan
Juan
Juan
Juan

► mans d'un home que treballava al camp, grosses, inflades i amb alguna ungla trencada.

La fotògrafa Jean Mohr va recollir la relació que Berger va mantenir amb el camp i la paisania a Quincy a l'àlbum *John by Jean: Fifty years of friendship* (*John per Jean, cinquanta anys d'amistat*, Occasional Press, 2016). Aquell va ser també un llibre sobre l'amistat entre artistes. A les fotos es veu Berger ajudant a segar els prats, tallant llenya i recollint males herbes. Compartia les experiències amb la gent camperola i rebutjava la romantització de la natura. Per a ell, el treball era la forma en què hom donava sentit a la natura i tota la resta era folklore.

Després de veure l'exposició, Katxo se n'anava, però Nacho Martínez, editor de la revista S*ur Exprés* i intèrpret de Berger aquell dia, li va dir que es quedés, que l'escriptor volia que mengés amb ells. Així, va acabar dinant amb Berger, la seva dona Beverly Bancroft, Marisa Camino i la seva parella, el director del Cercle de Belles Arts de Madrid, Juan Miguel Hernández i la traductora de l'escriptor al castellà, Pilar Vázquez. Katxo recorda encara que Berger va demanar llenguado a la planxa, però no va prendre postres, només cafè. Ell va demanar un gelat de iogurt amb crema de figues. Van beure vi Priorat. A la tarda, el visitant va rebre la Medalla del Cercle de Belles Arts. L'endemà al matí Katxo va tornar en autobús a Pamplona.

LA POSTDATA

Després de la trobada a Madrid, Katxo i Berger van continuar cartejant-se. El 2010 el navarrès li va enviar el DVD del documental *El sol del membrillo* (1992) dirigit per Víctor Erice. Al film, l'artista Antonio López es decideix a retratar el codonyal que té al jardí del seu estudi i es recrea en l'esforç del pintor per captar la llum en el quadre. Berger li va contestar amb una breu i curiosa carta d'agraïment, a la postdata deia: "Si cal lluitar, es lluitarà".

Entre 1948 i 1955, John Berger va mantenir un vincle estret amb els membres del Partit Comunista Britànic, encara que mai va arribar a militar-hi. Tot i això, ja des de la primera col·lecció d'assajos del 1960, la política va ser la motivació de molts dels seus escrits. Al prefaci de *Permanent red* (*Siempre rojo: ensayos sobre el mirar* a l'edició castellana, a Gustavo Gili, 2024) va escriure el següent: "Des que era estudiant, he estat conscient de la injustícia, la hipocresia, la crueltat, el malbaratament i l'alienació de la nostra societat burgesa i com es reflecteix i expressa en el camp de l'art. I el meu objectiu ha estat prestar ajuda, per molt petita que sigui, a destruir aquesta societat".

De manera semblant, quan va descobrir que el Premi Booker que va guanyar el 1972 per la novel·la *G* tenia una connexió històrica amb el tràfic d'esclaus, va donar la meitat de la remuneració al partit Panteres Negres dels Estats Units i va destinar l'altra meitat a finançar un projecte futur sobre el treball de les persones migrades a Europa, que es plasmaria en el llibre *Un séptimo hombre* (última edició en castellà a Capitán Swing, 2015). En aquesta obra les paraules de Berger i les imatges de Jane Mohr van combinar el periodisme, la poesia, la teoria social i l'activisme polític i sota el format de reportatge. Un i altra van retratar la vida de les migrades a Europa i van posar rostre al lumpen-proletariat: "Mai no hi havia hagut tanta gent desarrelada. L'emigració, forçada o escollida, a través de fronteres nacionals o del poble a la capital, és l'experiència que millor defineix el nostre temps, la seva quinta essència. L'inici del mercat d'esclaus, sense precedents i amb un nou tipus de violència, exigirien més tard la industrialització i el capitalisme", s'hi pot llegir.

UN HOMENATGE ÍNTIM

A *El toldo rojo de Bolonia* (Abada Ediciones, 2011) Berger recordava com, enamorat com estava del color dels tendals que tan característicament donaven color a la ciutat italiana del títol, es va dirigir a una botiga de teixits a prop de la font de Neptú per comprar la mateixa tela dels finestrals. De camí al negoci li va cridar l'atenció una paret ampla i alta que exposava fotos en blanc i negre a la dreta de l'entrada de la biblioteca Salaborsa. Eren els retrats d'homes i dones acompanyats pels noms i dates de naixement i mort. Eren les fotos de partisanes assassinades pel feixisme en la lluita per l'alliberament de la ciutat durant la Segona Guerra Mundial. A l'Emília-Romanya una de cada quatre combatents contra el règim de Mussolini va perdre la vida. En veure'l, Berger es preguntava el següent: Quants van preveure que els seus retrats serien col·locats al costat dels altres milers de màrtirs en una paret pública del centre de la ciutat?

L'any que va morir Berger, el 2017, Katxo va decidir fer un petit homenatge al seu amic. Amb una radiografia va preparar una plantilla per pintar un grafiti amb una de les seves fotos més conegudes, feta per Jean Mohr. Una nit de gener va sortir amb caputxa i va anar deixant el rostre de Berger per les parets i els murs de Pamplona. En plena foscor, es va acostar també a la biblioteca de la plaça de Sant Francesc, on va ruixar tinta negra sobre la pedra de l'entrada. Va recórrer la comarca d'Iruñerria amb bicicleta, des de la Rochapea fins a Arre per la riba del riu Arga. L'últim grafit el va estampar davant de la porta de casa seva. A partir del matí següent Katxo veia cada dia la cara del seu amic. Però algú més reconeixeria la persona que amagava aquella silueta? ●

UN ITINERARI PER BERGER EN CATALÀ

Crítica d'art
Maneres de mirar (Edicions de 1984, 2011)
Sobre el dibuix (Viena, 2016)
Mirar (Arcàdia, 2023)

Teoria del llenguatge
Confabulacions (Arcàdia, 2026)
Explicar una història (Arcàdia, 2026)

Correspondència
D'A a X: una història en cartes (Edicions de 1984, 2008)

Poesia
Poemes escollits (Edicions de 1984, 2019)

Palestina
Amb l'esperança entre les dents (Edicions de 1984, 2010)

Tot florirà de nou

LA RECOMANACIÓ DE **SOPHIE BREULS DE TIECKEN COBO**

En una torre envoltada de jardins a vessar de flors, quelcom similar a un somni idíl·lic, Mercè Rodoreda ens endinsa a *Jardí vora el mar* (original de 1967) en un ambient bucòlic –sovint serè i ocasionalment enrabiat– que es nodreix de les imatges vives de sis estius transcorreguts d'aquest espai enunciat al títol.
D'estiu en estiu, els burgesos de la torre s'instal·len a la costa i, a través de les seves interlocucions amb el jardiner de la vil·la, se'ns narren les seves vides. D'aquest jardiner mai no en sabrem el nom; no obstant això, esdevé l'eix sobre el qual gira tot el relat. Observa, talment un *voyeur*, la vida dels rics de la casa, les anècdotes dels servents, la sorra de la platja, el to viu de la Mediterrània, i les flors; sempre observa les flors. Til·lers, eucaliptus, magnòlies, roses, llorers, mimoses, llessamins valencians, buguenvíl·lees, i tantes altres mostres vegetals, omplen les pàgines. En paraules de Rodoreda, un jardiner sempre serà una persona una mica diferent, perquè tracta les flors i tracta la terra amb la dolçor i la maduresa de saber que efímerament seran flors belles, però que, inevitablement, el temps passarà, la bellesa esdevindrà anyívola i melangiosa i haurà de florir tot de nou, any rere any.
Amb els ritmes propis de la vida contemplativa, l'escriptora contrasta la llum onírica pròpia dels estius mediterranis amb el caos de la vida dels *senyorets*. Les extravagàncies dels habitants de la casa xoquen, igual que les ones, amb la simplicitat aparent de les flors. La mirada silenciosa del jardiner és l'eina de la qual se serveix Rodoreda per despullar la fragilitat de la burgesia. La qüestió de classe esdevé, així, el pilar central de l'obra i es palpa en tots els vincles que jerarquitzen els personatges, els quals són un reflex més de la decadència del seu estament social i de com la riquesa és incapaç d'omplir el buit existencial propi de la vida mateixa. I mentre els senyorets es destrueixen entre passions, infidelitats, secrets i més secrets, el jardiner és l'únic ancoratge real de la novel·la, l'únic que entén les lleis de la naturalesa davant l'artifici de la societat humana.
El mar, pintat tranquil, boig, amb les onades altes, amb les onades baixes, verd –de color de por–, i gris –de color de núvol–, de marina, és un recordatori de l'absurditat humana i d'allò que diu Eduard Esquirol que l'experiència nihilista no se supera. Amb aquella saviesa que prové de la vellesa, el jardiner i les seves flors són un reflex més d'aquest aprenentatge del significat de viure tranquil, de tot el que és verd i de color a l'hora de la llum.
Al final, quan els humans marxen a Barcelona deixant enrere les seves runes emocionals, les flors podran florir, pansir-se, gebrar-se... prendran la forma que l'atmosfera els permeti, però la substància de les seves arrels sempre romandrà en la profunditat del jardí. La naturalesa, com sempre ho ha fet, sobreviu a la tragèdia humana, i la mirada del jardiner enclou la certesa que la primavera ho acaba endreçant tot: la rosa al roser i l'ocell a la branca.
Tanmateix, hi ha hiverns de l'ànima on la terra es gela tan profundament que la promesa de la primavera sembla una mentida llunyana. Aquesta imatge d'un sòl glacial i aparentment immòbil és la metàfora central d'Eva Baltasar a *Permagel* (Club Editor, 2018) per descriure l'estat vital d'una protagonista que es mou en una Barcelona i en una família travessada subtilment per la bogeria. Viu desarrelada, de casa en casa i d'amant en amant, a la intempèrie, com una eruga que avança en una vida viscuda com un accident previsible. Però sota aquesta crosta de gel emocional, quan el desgel finalment s'imposa –encara que sigui brut, tèrbol i incert–, s'esdevenen les petites esquerdes per on torna a fluir la possibilitat d'existir.
Aquesta mateixa pulsió de resistència, aquesta força tossuda de la vida que busca obrir-se pas entre les estructures més dures, és la que batega a *Si són roses, floriran* de Manuel de Pedrolo (Edicions 62, 1971), on la vida lluita per brotar enmig del ciment i la precarietat d'un barri perifèric durant el tardofranquisme. Marcada per la incertesa, l'obra de Pedrolo connecta directament amb el present en parlar-nos de la crisi de l'habitatge, l'exclusió, la salut mental i la violència estructural de classe.
Els personatges de Pedrolo, així com els servents de Rodoreda o la protagonista de Baltasar, es troben atrapats en un sistema que els asfixia. Nogensmenys, la naturalesa profunda de les coses respon a les seves pròpies lleis, més enllà del poder de la riquesa. Tot allò que és oprimit, tot allò que roman sota terra o sota el gel, busca tard o d'hora la superfície. Així ens queda, doncs, la certesa que, malgrat no saber si seran roses, de la forma que sigui, quelcom florirà en la vida.

NARRATIVA
Jardí vora el mar
Mercè Rodoreda
Postfaci de Toni Sala
Club Editor, 2023
256 pàgines

bolibloc

La llibreria BoliBloc neix d'una tradició familiar que va començar l'any 1997 i que s'ha mantingut viva des de llavors. Bolibloc del carrer Sant Quintí, amb més de 29 anys de trajectòria pròpia s'ha consolidat com a llibreria i papereria de referència per a les veïnes del Camp de l'Arpa i del Clot barceloní. Més que un comerç és un espai on el barri es troba per compartir la cultura i deixar-se recomanar lectures, jocs educatius, material escolar o regals. Un refugi de barri per compartir la cultura i defensar un gremi cada cop més vulnerable.

TOTES LES PETJADES DEL MAQUIS LLIBERTARI CATALÀ

TEXT: **ROGER COSTA PUYAL**
IL·LUSTRACIÓ: **BORJA LOZANO**

La guerrilla llibertària antifranquista va romandre activa a Catalunya entre 1939 i 1963. Una recerca publicada per la Fundació Anselmo Lorenzo posa en evidència que no es va limitar a l'empenta d'uns grups aïllats sinó que, amb centenars de persones implicades, va arribar a dur a terme gairebé 400 accions, entre atracaments, sabotatges i campanyes de propaganda clandestina

Després de ser derrotada el juliol de 1936 als carrers de Barcelona, la sublevació feixista va ocupar finalment Catalunya el gener de 1939, amb el suport de Hitler i Mussolini i amb el silenci –no menys criminal– de la República francesa, el Regne Unit i les altres democràcies occidentals. En aquell moment, potser Franco es va pensar que ja ho tenia tot lligat i ben lligat, però molts dels sectors que havien perdut la guerra ordinària no es van resignar a restar captius i desarmats i es van disposar immediatament a donar continuïtat a la lluita antifeixista amb forma de guerra de guerrilles, des del mateix moment de l'entrada de les tropes franquistes a terres catalanes. Uns pocs anys més tard, aquesta guerrilla antifranquista va ser coneguda com el maquis, en referència als grups *maquisards* que integraven la resistència contra l'ocupació nazi de l'Estat francès. Moltes persones que s'hi van enrolar eren exiliades de la Guerra Civil espanyola.

Aquest fenomen es va reproduir en moltes zones del nou estat franquista, però a Catalunya va tenir dues característiques diferencials. En primer lloc, el maquis català va ser essencialment llibertari i anarquista: van ser membres d'organitzacions d'aquest perfil les que més hi van participar, tant en la guerrilla urbana com en la rural, mentre que l'aportació d'altres tendències polítiques opositores al règim –comunistes i catalanistes– va ser molt més reduïda en el nombre i en el temps. En segon lloc, el maquis llibertari a Catalunya va tenir un nivell d'incidència i una extensió en el temps molt més grans que qualsevol altra de les guerrilles antifranquistes: va implicar milers de persones i la seva activitat arriba fins al 1963. Això es deu principalment a la gran potència del moviment llibertari català, liderat per la central anarcosindicalista CNT, que era el sindicat àmpliament majoritari a Catalunya. Amb els seus Comitès de Defensa, la CNT havia sigut el principal actor en la derrota de l'alçament militar de juliol de 1936 a Catalunya. Però un altre factor que també ho va afavorir va ser la proximitat de la frontera amb França, on la guerrilla podia trobar refugi i on hi havia una gran massa d'exiliades que hi donava suport, organitzades en el Moviment Llibertari Espanyol a l'exili.

DUES DÈCADES I MITJA D'ACCIÓ

En un principi, amb les organitzacions llibertàries totalment desfetes per la derrota a la guerra, amb milers de persones mortes i empresonades i amb el gran gruix de la militància exiliada al Nord del Pirineu i, aviat, immersa en la voràgine de la Segona Guerra Mundial i la invasió nazi del país gal, van ser els grups d'acció de l'interior de Catalunya els que van impulsar les primeres accions de la guerrilla llibertària antifranquista. Aquestes unitats van estar formades en gran manera per unes joventuts llibertàries que havien perdut familiars a causa de la guerra o a l'exili i que, hereves de l'esperit rebel de les seves predecessores, no es volien sotmetre a la dictadura. Però en general van durar molt poc, per la falta de mitjans que implicava l'estat ruïnós de les organitzacions llibertàries i, sobretot, per la repressió sagnant i ferotge que va exercir la dictadura de Franco en els anys immediatament posteriors a l'ocupació de Catalunya. Per exemple, algunes de les primeres accions que havien de fer aquests grups consistien a assaltar policies per obtenir armes o alliberar altres militants que eren a les presons i camps de concentració que la dictadura va construir al territori català. Un cop disposaven d'armament i més efectius humans per engreixar les seves files, aquests grups ja es podien dedicar a reconstruir les organitzacions i els seus mitjans de propaganda, com les Joventuts Llibertàries i el seu setmanari *Ruta*.

L'any 1944, quan el territori francès va ser alliberat de l'ocupació nazi i es va albirar la fi de la guerra a Europa va començar una nova etapa de la guerrilla llibertària a Catalunya, la que més gent té al cap, la dels grups de maquis travessant els Pirineus per fer incursions guerrilleres. Va ser un període marcat per una gran quantitat de grups d'acció actius i amb capacitat per dur a terme moltes accions i molt potents que van mantenir en base a l'exili es va disposar a engreixar les files de la guerrilla antifranquista. Aquí va començar la lluita dels maquis que més han perdurat en l'imaginari col·lectiu: Quico Sabaté, Josep Lluis Facerias, Marcel·lí Massana o Ramon Vila Capdevila. Els grups d'acció també es van multiplicar, amb noms populars com Los Maños, Los Primos o Talión. Aquests escamots eren sostinguts i armats des de l'exili, travessaven els Pirineus i arribaven fins a Barcelona per dur-hi a terme espectaculars accions que van incloure diversos intents de posar fi a la vida de Francisco Franco i de provocar un aixecament insurreccional general de la població catalana. La CNT va arribar a tenir vint mil afiliades cap a 1946.

Però a partir de 1948 la situació internacional va fer un gir de 180 graus, amb l'inici de la Guerra Freda, i el dictador espanyol es va convertir en un aliat útil per al món capitalista en la seva pugna contra els països de l'òrbita soviètica. Tot i que l'any 1949 va ser el punt àlgid de la guerrilla llibertària, amb una gran concentració d'accions aquell estiu a Barcelona, a partir de la tardor la dictadura franquista –que ja sentia que tenia suport internacional– va desfermar una forta repressió que va acabar amb el gran gruix dels escamots combatents. Aquí comença la darrera etapa, que es va allargar durant tota la dècada dels cinquanta i més enllà, i en la qual només van quedar en peu uns pocs grups de maquis, els que –per aquest mateix motiu– es van acabar convertint en llegenda. Massana es va acabar exiliant a terres franceses i, així, va esdevenir l'únic cap de grups que va sobreviure a l'etapa dels combats; Facerias va caure l'any 1957, Sabaté el 1960 i Vila Capdevila, el darrer maqui, va ser assassinat per la Guàrdia Civil a Castellnou de Bages l'any 1963, posant fi a aquesta epopeia encara molt desconeguda pel gruix de la població catalana.

> Segons la 'Guia del maquis llibertari a Catalunya', les forces franquistes van detenir 584 combatents i col·laboradores en 195 operatius, amb el resultat de 149 morts violentes i 3.127 anys de presó

SABOTATGES I PROPAGANDA

És cert que les accions més espectaculars i conegudes del maquis a Catalunya van ser els atracaments a bancs i a *meublés* –allotjaments on es llogaven habitacions per a encontres sexuals–, els atemptats amb explosius, els sabotatges a les torres elèctriques i els intents d'atemptar contra el dictador. Hi va haver molts atracaments, calien molts diners per sostenir la mateixa guerrilla, per reconstruir les organitzacions llibertàries i per ajudar els milers de persones empresonades i les seves famílies. Però cal aclarir que una de les principals tasques del maquis van ser les accions de propaganda, amb l'objectiu d'engreixar les files de l'antifranquisme. Es van mantenir vives publicacions llibertàries, especialment *Solidaritat Obrera* i *Ruta*, amb tota la seva infraestructura d'impremtes i xarxes de distribució clandestines, a les portes de bars, mercats i cinemes.

Així mateix, el maquis es va plantejar dos grans objectius afegits: d'una banda, generar un clima d'inseguretat que mostrés al món que hi havia oposició a la dictadura, però també per impedir les inversions de capital internacional –cosa que no va passar fins que la guerrilla va ser desactivada–; en segon terme, generar xarxes i enfortir la lluita per possibilitar un aixecament insurreccional massiu, una estratègia que es va planificar i intentar en diverses ocasions. De fet, aquesta tècnica de la guerrilla i la insurrecció que es va desenvolupar en la lluita contra la dictadura franquista als anys quaranta i cinquanta va inspirar les guerrilles del con sud-americà dels anys seixanta, a través, per exemple,

de teòrics com Abraham Guillén, que va emigrar a l'Argentina l'any 1948.

Tot i haver implicat milers de persones i de l'envergadura de moltes de les seves accions, la trajectòria del maquis llibertari català ha estat sotmesa a un quàdruple oblit. En primer lloc, per la condició de clandestinitat, afegida a l'honestedat de bona part de combatents, que no podien, però tampoc volien, deixar constància de la seva activitat: simplement feien el que creien que havien de fer. En segon lloc, per la ferotge repressió franquista, que sempre es va entossudir a fer veure que no hi havia cap oposició a la dictadura i que tothom recolzava el nacionalcatolicisme imperant. Per això, sempre va titllar el maquis de simples grups de bandolers. En tercer terme, pel pacte de silenci que es va imposar durant l'anomenada Transició, segons el qual no era bo remenar el passat i calia amagar la merda sota l'estora en benefici d'una presumpta reconciliació que només va beneficiar a falangistes que s'havien reconvertit en demòcratacristians. Finalment, com a quart motiu per a l'oblit, el predomini de la historiografia marxista que sempre ha minimitzat i desvaloritzat el moviment llibertari, exaltant la seva pròpia guerrilla –que va ser de curta durada i curt abast a Catalunya a causa de les imposicions dels interessos estalinistes– i apropiant-se de molts guerrillers que en realitat eren anarquistes.

MÉS DE CINC-CENTES BIOGRAFIES

La memòria del maquis llibertari es va començar a rescatar a partir dels anys setanta, amb les obres d'autors com Antoni Téllez o Eduard Pons Prades, i en els darrers cinquanta anys s'han publicat bastants llibres. Però aquesta bibliografia és dispersa i fragmentada, amb biografies dels maquis més coneguts i amb llibres que aborden de forma global el combat guerriller antifranquista i només dediquen algun capítol a Catalunya o a la guerrilla llibertària, a més d'altres seccions.

Així i tot, no existia una obra que abordi el fenomen de forma global i especialitzada. Aquesta mancança s'ha corregit amb la publicació, aquest mes de juny, d'una obra enciclopèdica, a mode de manual, sobre el tema. Es tracta de la *Guia del maquis llibertari a Catalunya. 1939-1963*, una obra col·lectiva publicada per la Fundació Anselmo Lorenzo. Aquest manual inclou un repàs cronològic detallat de les accions de la guerrilla anarquista antifranquista, moltes dutes a terme per grups d'acció fins ara desconeguts; també, una guia biogràfica amb 503 biografies de persones que van participar, ja fos en accions armades o com a guies o col·laboradores, i que inclou fins a 38 dones; també, una carpeta judicial amb tots els consells de guerra que va patir la guerrilla, a banda d'un recull estadístic.

L'obra documenta 77 grups d'acció i 398 accions de guerrilla que van tenir lloc a Catalunya, de les quals 233 van ser atracaments. D'aquests, en 132 casos se sap quin botí es van obtenir i la suma total puja fins a set milions i mig de pessetes, que equivalen a uns 2,5 milions d'euros d'avui. També s'hi explica que les forces de repressió franquistes van efectuar 584 detencions en 195 operatius policials i que les condemnes derivades dels consells de guerra van sumar fins a 3.127 anys presó. De les 503 persones biografiades, 149 van morir de forma violenta: 69 afusellades, 21 al garrot vil, 8 mortes a la presó, 2 afusellaments no oficials, 16 casos d'aplicació de la *llei de fugues* (assassinat extrajudicial encobert amb una suposada fugida de la persona detinguda), 20 tirotejades sense cap possibilitat de defensa, 22 caigudes en enfrontaments armats i un suïcidi (que poden ser tres, perquè en dos casos no quedar clar si les persones van morir per les bales policials o per una bala pròpia per evitar caure preses).

La guia inclou un pròleg a càrrec del darrer combatent del maquis que queda en vida, Joan Busquets Vergés. L'obra s'ha dedicat a la persona que en va ser la primera impulsora, ara fa sis anys, i que ha mort sobtadament aquest mes d'abril poc abans de veure la obra acabada, Víctor J. García Matarradona. ●

El català com a casa: una aportació decolonial al debat lingüístic

Les mirades estretes redueixen l'ús d'una llengua i la seva defensa a una qüestió d'orígens, i de com els orígens determinen la identitat. Entendre la llengua no com a frontera, sinó com un habitatge, és una forma de deixar de preguntar-nos qui hi té dret i, per contra, pensar en qui la fa servir i s'hi vol quedar

TEXT: **LAURA DEL VECCHIO LANÇA**
EDITORA I TRADUCTORA

IL·LUSTRACIÓ: **PATRICIA CORNELLANA**

En els últims mesos, les xarxes socials se m'inunden amb la qüestió de l'ús del català. D'una banda, els que el defensen; de l'altra, els que no. Però el maniqueisme cal matisar-lo, perquè tota dicotomia arrela en factors molt més complexos que la simple construcció d'una narrativa dualista i simplista.

De fet, els factors són molts i s'acumulen, es barregen i es retroalimenten, fins al punt que l'anàlisi sobre l'ús del català acaba enfonsada en un mar d'especulacions superficials i truncades. Per exemple, mentre el Tribunal Europeu de Drets Humans avalava la justícia espanyola quan obliga les escoles catalanes a impartir almenys el 25% de les hores de classe en castellà (sota l'eufemisme d'una Catalunya bilingüe), es discutia si algú que se sent català hauria de portar o no la samarreta de la selecció espanyola. D'aquí han sorgit altres debats, però aquests dos han estat especialment vigents i visibles.

I és arran d'aquests factors altres debats han aflorat, o més ben dit, s'han reactivat. Hi ha qui donava suport la decisió del TEDH argumentant que la imposició del castellà respectava la multiplicitat d'identitats que conviuen a Catalunya, incloent-hi els que no parlen la llengua; i hi ha qui, mirant al Mundial de futbol, ha criticat a qui vestia la samarreta d'Espanya durant els partits, acusant-los de reproduir mecanismes opressius que suprimeixen les cultures sotmeses per Espanya i, alhora, maquillen aquesta supremacia mitjançant la utilització de personatges racialitzats com Lamine Yamal. També hi ha qui sí que l'ha vestida, i justifica el gest com la representació de la seva condició xarnega i, per tant, com una manera de reivindicar el rebuig que ha sentit per no pertànyer del tot al territori català.

Al rerefons de tot això hi ha una mirada estreta i identitària que redueix la complexitat de l'ús d'una llengua i la seva defensa a una qüestió d'orígens, i de com aquests orígens determinen la identitat d'una persona o de comunitats senceres. En situar la identitat al centre del debat, es perd l'oportunitat de fer una crítica radical a tot un moviment de maniobres polítiques que ens desvia l'atenció d'una dimensió molt més complexa i difícil: què significa parlar o no parlar la llengua catalana, aquí i ara, en un país que canvia cada cop més amb la participació de persones migrades que hi troben casa seva.

El problema d'analitzar la defensa d'una llengua minoritzada en clau identitària, sense tenir en compte la migració, és que ens arrisquem a caure en el mateix parany que proposen partits d'extrema dreta com Aliança Catalana o, fins i tot, Junts, que s'escuden darrere del discurs de defensa de la llengua per assenyalar qui és o no català de soca-rel. D'aquesta manera, generen una atmosfera, potser més obertament, xenòfoba i racista, i, de manera menys evident, políticament supremacista, que situa la política lingüística com una qüestió identitària.

A diferència de la identitat, posicionar-se políticament no és determinat per l'orige d'una persona ni per el que altres projecten sobre la seva existència. La identitat és, i sempre serà, un terreny relliscós, fet d'aspectes que s'apropen i es desplacen a mesura que la vida segueix; i si ens hi agafem com si ens hagués estat donada d'entrada, deixem de plantar cara als mecanismes que la fan servir, precisament, com a eina de submissió i violència cap a l'altre. Posicionar-se és, doncs, entendre que fer front a una mirada supremacista europea que culpa les persones migrades de tots els mals implica també entendre que l'ús i la defensa d'una llengua necessiten pensar-se des d'una posició decolonial. Això és així, perquè, des del meu punt de vista, qualsevol aparell de poder que sotmet i esborra l'expressió d'una cultura minoritzada ha de ser qüestionat.

Algú podria dir que el català també és una llengua opressora, que ens obliguen a parlar: en contextos burocràtics, davant la policia, o amb feixistes o també nacionalistes catalans, o les institucions en general, sí, certament la llengua es converteix en una arma de violència lingüística i racista. Però des de l'esquerra radical hauríem d'aspirar a aportacions més contundents, menys ancorades en la identitat personal. Soc una persona migrada i no vull que el gest d'aprendre un altre idioma sigui un càstig més afegit a totes les dificultats que comporta de per si, el fet ser-ho. Això és cert, i ningú no ens ho pot arrabassar. Però dir, des d'un espai polític, que no cal aprendre català perquè és opressiu és, com a mínim, una victimització.

El més greu d'aquest raonament és que moltes de nosaltres, que hem patit despossessió sistemàtica només pel fet de venir d'un altre lloc, oblidem que els nostres territoris d'origen van patir la imposició d'una llengua imperial que va esborrar, progressivament, llengües i cultures senceres. M'oposo, doncs, radicalment a fer servir la identitat migrada com a refugi que ens desarma davant d'un teixit de lluita que es podria convertir en una aliança.

Aquest debat no s'hauria de quedar encallat, doncs, en si el català és o no una llengua d'opressió, o si no el parlem perquè som migrades. Les preguntes que m'interessen, des d'una perspectiva decolonial, són diferents: quina és la llengua de l'Estat? I, per altra banda, quina és la llengua que, cada dia, s'erosiona sota l'avenç de l'extrema dreta? En un moment en què l'odi cap a les persones migrades, i sobretot racialitzades, s'expandeix sense fre, posicionar-nos contra els sistemes que alimenten aquest odi és també fer-nos aquestes preguntes i identificar qui realment es posiciona en contra de les nostres vides i qui no.

L'idioma d'un territori mai no és innocent quan parlem de pràctiques excloents, violentes, i fins i tot racistes. I per anar en contra d'aquest corrent, com a exercici decolonial, crec que ens cal *apoderar-nos* del llenguatge. I, sí, qualsevol derivació de la paraula *poder* encara m'incomoda, però no vivim en cap panacea on el poder no sigui una realitat que calgui combatre. Així que, sí, cal apoderar-nos del llenguatge, perquè el poder no el tenim nosaltres, i si no podem destruir-lo del tot, almenys des de l'esquerra radical podem subvertir-lo. Potser apoderar-se d'una llengua significa subvertir-la.

> Dir, des d'un espai polític, que no cal aprendre català perquè és opressiu és, com a mínim, una victimització

Sé que em diran que no parlo "català correcte", però, i què? De quin català parlem, exactament, quan invoquem "el català correcte"? Les normes prescriptives de l'acadèmia són, sovint, limitants i alienes a la nostra realitat. Així que, sí, subvertir és, doncs, tacar el llenguatge opressor amb la nostra presència. Ser-hi és manipular-lo, deformar-lo, fer-lo, finalment, nostre... I fer-lo nostre és canviar el paisatge lingüístic amb els nostres accents, els nostres errors gramaticals. Fer d'una frontera una casa. I cap casa és perfecta. Cada casa té una forma diferent, sona amb un ritme propi. I per descomptat que una llengua que és casa mai no serà idèntica aquí i allà.

Com seria el català si l'habitéssim com una casa? Quan la casa és lluny –i en el meu cas ho és, a més de 10.000 quilòmetres– no hi ha res més bonic que sentir la llengua que parlo com un pont cap a relacions íntimes basades en la cura, la solidaritat, la política contra l'extrema dreta i el feixisme. Sé que les paraules que dic i escric en català mai no sonaran com les d'una persona nadiua. Però aquesta és la meva aportació, la meva empremta en aquest territori. És també una invitació. Un camí cap a la intimitat de la meva llengua materna, cap al territori que encara aflora en la meva parla.

Al principi em referia al posicionament polític com una eina per ampliar la nostra capacitat de crítica radical envers els discursos identitaris que limiten la nostra imaginació política. Ara, imaginant el català com a casa, aquesta proposta cobra força sentit. Posicionar-se significa ocupar un espai, moure's dins d'una cartografia que sovint ens desplaça cap a llocs on volem anar i, fins i tot, cap als que no volem anar-hi. Si la identitat ens ancora, posicionar-se políticament és, en canvi, acceptar que ens movem per un món que ens obliga a triar constantment on volem estar i amb qui. Pensar el català com a casa és deixar de preguntar-nos qui hi té dret, i preguntar-nos, en canvi, qui hi viu, qui la fa servir, qui hi s'hi vol quedar. Una casa s'habita, i és aquesta convivència la que li dona sentit i futur. ●

Què hem de fer per frenar l'ava

L'ÚNICA POSICIÓ QUE NO PODEM CONTEMPLAR ÉS NO FER RES

Fixar les estratègies per frenar l'extrema dreta sol ser el debat central en nous grups d'activistes o en xerrades i debats dels moviments socials. He tingut la sort de participar en molts d'aquests debats que ara, des de la urgència davant de l'auge global, s'estan traslladant a les tertúlies de pseudoexperts. Dir que actuar encara els fa més grans és un error i en tenim mostres. Als barris o viles on s'ha fet feina constant, sobretot en època preelectoral, aconseguim que el vot a l'extrema dreta baixi, fins i tot a la meitat.

Permeteu-me un espòiler: l'única posició que no ens podem permetre contemplar és no fer res. I hem de tenir present que, de ser-hi, ja hi són, i que de propaganda, ja en tenen, i molta. No és l'acció de l'antifeixisme qui fa créixer l'extrema dreta. Si fos així, ni rebríem amenaces ni atacarien els periodistes que expliquen qui són en realitat, què pretenen, com es financen o quines són les seves connexions internacionals.

Entre les convençudes que cal fer alguna cosa hi ha postures diverses: des de qui defensa que el que cal és sensibilització i educació, fins a qui advoca per l'acció directa; hi ha qui posa l'accent en la via judicial per frenar els discursos d'odi i qui creu que hem de ser presents als mitjans i a les xarxes socials, i hi ha qui pensa que ens hem de centrar en l'acollida i qui es centra en la lluita als carrers.

Vist des del punt de vista de la urgència i la gravetat del moment, cadascuna d'aquestes accions és insuficient. Per a la sensibilització i l'educació cal un temps que no tenim: els tempos judicials són lents i acostumen a girar-se en contra de les que lluitem pels drets de totes (el delicte d'odi, que es va impulsar per perseguir les organitzacions ultres, ha estat barroerament retorçat per imputar-lo a l'antifeixisme, com si ser nazi fos ser part d'un col·lectiu vulnerable). El mateix passa amb l'acció mediàtica: és efímera i, a les xarxes, l'algoritme beneficia l'odi i la violència, sobretot des que algunes són a mans de la multinacional de l'odi.

Vol dir això que són accions inútils? Ni de bon tros. Però hem de tenir ben present que ens cal superar com més aviat millor aquest debat que és fal·laç i ens paralitza.

Per aturar l'ascens de l'extrema dreta cal lluitar en tots els fronts, de manera àmplia i generalitzada. Calen xerrades, exposicions i accions des del món cultural i educatiu, calen organitzacions compromeses que burxin des de les escletxes que permet la legalitat, cal neutralitzar el seu relat amb nous enfocaments, calen nous discursos des d'un periodisme compromès i responsable i, sí, també ens cal confrontar discursos a les xarxes socials on l'extremisme es mou com peix a l'aigua: no podem cedir cap espai ni a ultres ni a nazis.

En el panorama polític -estenent-lo més enllà de la dinàmica partidista i afegint sindicats i moviments socials i veïnals- és vital frenar el discurs ultra i aïllar-lo. Es diu que els cordons sanitaris no serveixen, però fixem-nos que qui els transgredeix solen ser forces que comprenen el marc mental de l'extrema dreta per no perdre espai electoral. I això darrer és extremadament greu, ja que comporta sempre l'atac directe a drets: traves per a l'empadronament, exigència de llarguíssims períodes de residència per optar a serveis socials, restriccions en el dret a la protesta, persecució de la pobresa... tot perpetrat per forces que es pretenen democràtiques o que es titllen de "progressistes".

Així, mentre agiten l'espantall de l'extrema dreta, actuen com a col·laboradores necessàries que la fan créixer com l'escuma, fomenten la discriminació normalitzant discursos excloents que fa poc ens haurien fet envermellir. Des del moviment antifeixist i des de tots els sectors, hem d'assenyalar les formacions polítiques que, per càlcul electoral -a sobre, erroni- van dretanitzant el seu discurs i practicant l'exclusió i l'estigmatització com a política.

La lluita al carrer, la més àmplia possible, és la clau de volta i l'eina més important per frenar aquest ascens. Des de dos vessants: la demostració que nosaltres som més i la implicació en la vida comunitària. L'una sense l'altra són insuficients. L'antifeixisme ha de ser també feminista i ecologista, ha d'acollir, ha de defensar i donar suport a totes les comunitats, ha de ser feminista.

Cal que sortim al carrer, però també cal articular feina de base arreu. És un fet constatat que en entorns amb més densitat de moviments socials i associatius -amb més inclusió social- la penetració de l'extrema dreta és menor. Això ho saben i per això van a *pescar* vots allà on es pateix més exclusió social. I és aquí on hem de ser més presents construint comunitat: amb el feixisme no s'hi parla; amb el veïnat, sí.

Només podrem frenar aquesta onada ultradretana amb un tsunami social generalitzat: hem de ser capaços de fer feina cadascú des dels nostres espais i, a la vegada, aplegar-nos amb altres amb qui potser que no estem d'acord en tot, amb un enfocament generós que uneixi perspectives diverses en la lluita contra el feixisme i totes les discriminacions. ●

IOLANDA MAURICI JAREÑO
MEMBRE D'UNITAT CONTRA EL FEIXISME I EL RACISME (UCFR)

nç electoral de l'extrema dreta?

REBUTJAR EL FEIXISME I TOLERAR EL CAPITALISME ÉS ESTÈRIL

MANUEL DELGADO
ANTROPÒLEG, AUTOR DE 'TODAS LA CIUDADES ESTÁN POSEÍDAS'

La gran "virtut" del racisme és la seva capacitat d'operar una radical simplificació de les relacions socials. Davant d'una crisi social, atribueix la responsabilitat a l'existència perversa d'un col·lectiu humà perfectament perimetrat, per exemple, els immigrants. Aquest mecanisme d'esclariment ràpid de la realitat és temptador per sectors afeblits de la societat, que troben un enemic fàcil en col·lectius encara més fràgils que ells.

El problema rau en què un discurs superficial a propòsit de l'extrema dreta –sense definicions clares, sense advertiments a propòsit de què amaga més enllà del seu espectacle– pot executar una lògica similar, assignant una culpa intrínseca a un sector social i polític perfectament definit, marcat com abjecte. Banalitzada pels mitjans de comunicació i camuflats els interessos que justifica en secret, l'extrema dreta pot actuar com un espantall que esquematitza les ansietats socials oferint imatges tan nítides com falses de quins són els seus causants. Què diu el racista? Tota la culpa la té l'immigrant; eliminem l'immigrant i la societat millorarà. Què diu la retòrica *mainstream* sobre l'extrema dreta? Tota la culpa la té l'extrema dreta; fem-la desaparèixer i estarem més tranquils.

Si ho pensem detingudament, potser ens adonem que el discurs hegemònic sobre el perill de l'extrema dreta serveix per orientar la denúncia vers les conductes i no vers les estructures. Correspon al que en retòrica s'anomena sofisma de distracció o fal·làcia de la pista falsa. Qui la va desemmascarar fou Bertolt Brecht quan va avisar sobre el risc de contemplar el nazisme al marge de la seva funció d'expressió agressiva i histriònica del capitalisme. Deia Brecht: "De què serveix dir la veritat sobre el feixisme que es condemna si no es diu res contra el capitalisme que l'origina? Estar contra el feixisme sense estar contra el capitalisme, equival a reclamar una part del vedell i oposar-se a sacrificar-lo". Això és de *Les cinc dificultats per dir la veritat*, text publicat el 1934. El que assenyalava Brecht, i val la pena repetir ara, és que el feixisme no és una anomalia aïllada, sinó la conseqüència lògica i extrema del mateix sistema capitalista quan entra en crisi i necessita defensar per la força els seus privilegis. Afirmar que es rebutja el feixisme mentre es defensa o es tolera el capitalisme és una postura estèril. La indignació que entre certs sectors benpensants i confortables genera l'extrema dreta és la mateixa que denunciava Brecht: aspira als beneficis del capitalisme negant-se a assumir la crueltat que li permet existir. Això és el que fan aquells que, entre nosaltres, es permeten ser antifeixistes però poc o no gens anticapitalistes.

En resum, convertir l'extrema dreta en l'adversari principal ens despista d'altres realitats: que les persones que signen ordres d'expulsió d'immigrants mai ho diries que són d'extrema dreta, com tampoc diries que en són els partits que elaboren i aproven lleis d'estrangeria que condemnen a mort milers d'éssers humans que intenten travessar fronteres. De segur que els autèntics culpables d'aquest lent genocidi són superfans del multiculturalisme, defensen públicament la convivència entre cultures i els encanta el cuscús i la música que en diuen ètnica. Escapolint aquesta realitat, l'extrema dreta, exhibida com s'està exhibint, esdevé un fantotxe destinat a amoïnar-nos per l'activitat d'un enemic immediat i perfectament reconeixible, ocultant-nos la responsabilitat que correspon atribuir als estats i al capitalisme en l'assetjament del qual és víctima una part creixent de la classe obrera constituïda per persones de nacionalitat estrangera.

Ja sabem que l'esquerra oficial, acomodada i feliç, està contra l'extrema dreta. Seria convenient que aquesta esquerra que ha renunciat a qualsevol horitzó històric i que es conforma a reclamar clemència al capitalisme, ens digui de què està a favor, perquè això és el que no sabem. ●

EL RELAT DE **DANIEL RUIZ-TRILLO**
IL·LUSTRACIÓ: **JAUME VADELL**

Crut el turc

l cau hi ha un noi turc que es diu Crut. Quan el veig em fa por; no li ho puc pas dir, mes és molt alt i gros. Té els ulls verds i el nas tort. Té el cap dur i el coll llarg. El seu front és fosc i ses mans són de gel. Els seus peus són molt grans i els seus punys són d'or.

Tan sols té vuit anys. Jo en tinc nou i mig, és a dir, soc un xic més gran que ell. Jo em dic Bob i soc de Reus, al Baix Camp, prop del mar i lluny del riu.

De tant en tant, en Quim em diu:

-Per què tens por? Si no fa res i no ha fet mai cap mal. És com tu i com jo. Ets un ruc, un boig. Fes un truc al Crut i ves amb ell al puig.

-I amb tu?

-Sí, i amb mi, és clar.

-S'hi pot fer un mos. Jo duc uns flams i tu, un peix o un tall de carn.

-En Crut té pots de mel i llet en pols.

-Doncs, ho pot dur.

-Li ho dic?

-Prou.

-I jo puc dur dos pans grans.

-I, si ve la Bet, pot dur cols de l'hort de can Blai.

-Prou.

-Plou.

-Cony, és cert, ja plou de nou. Amb tot, jo hi vaig.

-I jo.

-I en Crut i la Bet, oi?

-Sí!

Dit i fet. A un quart de deu, tots fem cap al puig, a poc a poc, pas a pas. En Crut du un llum i jo, la falç d'en Ponç de can Llull, i la Bet el forn xic del cau.

Al cap de poc, jo ja tinc el cos tot xop. És que plou, i no pas poc. A mi rai, tant me fa si no fa sol. Tot per fer fi a la por cap al Crut. El cor de la Bet bat ben fort, ja que es fon per en Crut. És el seu déu, el seu tot, el seu món i el seu goig. De fet, ell prou que la vol, tot i que no li ho diu mai.

De nit, fem foc i el temps fuig quan som al mig del bosc. Cap a les tres, se sent un tro, dos trons, tres trons. Un raig roig. Un llamp cau al cap d'en Crut el turc i un crit curt gris i gros surt del bec de la Bet. I en plou un plor fosc. No som res.●

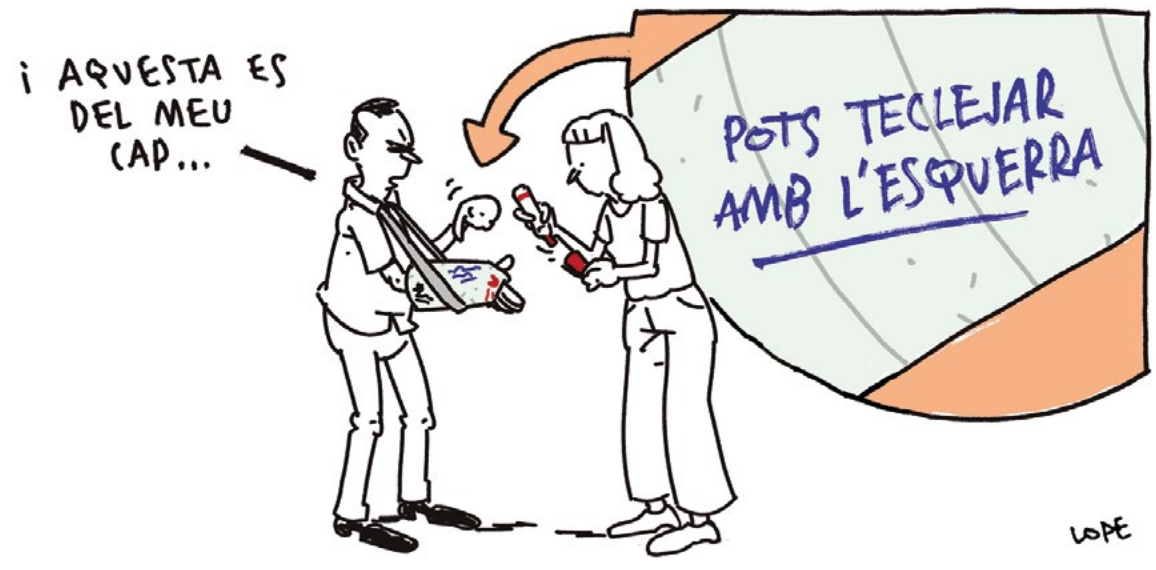

PARADOS DE MENTE

LAURA MORILLO

LOPE

El futur
és aquí.

Tot el que Catalunya posa
al teu abast a gen.cat/serveis

Generalitat
de Catalunya

El Govern de
Tothom

SOTA FOCUS

4-15

Creixen les altes mèdiques sense aval de l'atenció primària.

Els dictàmens d'alta laboral per l'Institut Català d'Avaluacions Mèdiques (ICAM), òrgan d'inspecció del Departament de Salut català, sense comptar amb el vistiplau de metges de família,s'han duplicat en tres anys.

Sovint, aquestes altes s'emeten sense ni tan sols una visita presencial de la pacient.

L'ICAM té dificultats per trobar metges cobrir les places de personal avaluador.

SOBIRANIES

16-21

Ca Saforaui, deu anys fent barri i comunitat a les 500 de Gandia.

22-23

Neuromàrqueting, el negoci contra la raó.

24-25

Desocupar els cursos hídrics.

26-27

Confrontar el tecnosolucionisme i el fetitxisme digital en l'educació.

28-29

Sonia López, pastora de cabres: "Molts homes pastors em deien que no aguantaria".

30

Aigua calfada, clòtxina amenaçada.

LA CENTRAL

32-33

Ens viurem al carrer.

INTERNACIONAL

34-37

Cuba, una resistència que no s'apaga.

38-39

Refugiades sirianes, entre el foc i les brases.

L'ENTREVISTA

40-45

Leo Espluga, filòsof: "La lògica extractivista de l'algoritme de les xarxes socials se'ns fot a dins".

IDEARI

46-51

John Berger, les cartes navarreses.

52

'Jardí vora el mar' i altres narratives per tornar a florir.

53-55

Totes les petjades maquis llibertari català.

56-57

El català com a casa: una aportació decolonial al debat lingüístic.

58-59

A debat: Què hem de fer per frenar l'avanç electoral de l'extrema dreta?

60-61

Relat: "Crut el turc".

00604

9773081462005

directa.cat